

Frafall av elever på yrkesfag

*En kvalitativ studie som viser to skolelederes mening
om hvordan frafallet på yrkesfag kan reduseres
i videregående skole.*

Solbjørg Kalbach Christensen

Desember 2016

Fakultet for humaniora og utdanningsvitenskap

Institutt for pedagogikk

Masteravhandling i pedagogikk med spesialisering

i spesialpedagogikk 120 studiepoeng

SAMMENDRAG

Tittel: Frafall av elever på yrkesfag

Bakgrunn og formål

Det er en stor utfordring å få elever til å fullføre skolegangen på yrkesfag i den videregående skolen. Frafallsproblematikken har vært gjennomgående diskusjonstema i lang tid. At elever slutter skolegangen før bestått eksamen eller fagbrev, er ikke et nytt fenomen. Det er heller ikke noe som er spesielt i Norge (Fafo 2010:03). Det er en oppfatning blant skolemyndigheter, lærere, foreldre og andre aktører at frafallsproblematikken av elever på yrkesfag i den videregående skole er et problem og en utfordring. Når fire av ti yrkesfagelever fullfører på normert tid (Ibid), er dette en for lav gjennomstrømning.

Vi har hatt flere reformer de siste ti-åra; Reform 94 og Kunnskapsløftet, som har vært rettet inn mot yrkesfagene. Skolemyndigheter har satt i gang ulike tiltak for å redusere elevfrafallet på yrkesfag. Lærerkompetansen er hevet og ressurser er satt inn for å styrke elevene (Ibid). Forskning viser at ikke alle igangsatte tiltak gir ønsket resultat for å redusere elevfrafallet (NOVA 12/10, Wollscheid og Noonan, 2012). Elevfrafallet på yrkesfag går ikke ned.

Metode

Min masteroppgave er rettet mot skolelederne. Jeg mener de har kunnskaper, erfaringer og meninger om elevfrafallet på yrkesfag. Fordi jeg synes deres stemme er lite hørt i debatten om elevfrafall på yrkesfag, ønsket jeg å få vite skoleledernes mening om hvordan frafallet på yrkesfag kan reduseres. Jeg valgte avdelingsledere som informanter. Disse opplever elever og lærere i skolehverdagen sin i større grad enn rektorer, mente jeg.

Med en kvalitativ forskningstilnærming er studien basert på to intervju. Intervjuene ble tatt opp med lydopptaker. Datamaterialet er de transkriberte tekstene og disse utgjør studiens datamateriale. Jeg foretok en etterkontroll av hvert intervju for å kvalitetssikre. Deretter samlet jeg intervjuene og la intervjuene inn i intervjuguiden. Dette gjorde jeg for å lette analysearbeidet. På den måten fikk jeg informantenes svar samlet under de spørsmålene der de hørte hjemme. Datamaterialet ble katalogisert etter Eifred Markussens (2011) hovedårsaker som forklarer variasjonene i elevfrafallet. Denne katalogiseringen gjorde jeg fordi de funn som Magnussen referer til, samsvarte godt med min intervjuguide. Funnene mine ble formulert og drøftet i lys av framsatt teori og skoleledernes oppfatning, forståelse og mening om elevfrafall på yrkesfag. Studien tar ikke sikte på å generalisere, men hensikten er å få fram data om et aktuelt tema, sett fra to skolelederes syn.

Studiens hovedfunn

Undersøkelsen min fant ingen entydige svar som kan redusere elevfrafallet på yrkesfag. Frafallsproblematikken er kompleks og sammensatt. Informantene peker likevel på noen forhold som bør og kan endres for at elevfrafallet på yrkesfag kan reduseres. Dette gjelder strukturelle forhold ved skolens innhold og skolen som organisasjon. Skolen er vanskelig å endre. Undersøkelsen viser videre til individuelle forhold ved eleven som viktige for å redusere elevfrafall og viser betydningen av lærerrollen. Læreren er den sentrale aktøren for eleven og viktig for at elevene gjennomfører skolegangen på yrkesfag.

Til slutt i masteroppgaven reflekterer jeg rundt betydningen av å redusere elevfracfallet på yrkesfag. Jeg stiller spørsmål om hvordan endring lar seg gjennomføre. Undersøkelsen viser at endringer er nødvendige for å få ned elevfracfallet på yrkesfag i videregående skole. Men hvordan får til endringer som har den ønskede virkningen og hvorfor er dette så viktig?

INNHOLDSFORTEGNELSE

FORORD	1
1. INNLEDNING	2
1.1 Tema og bakgrunn for studiet	2
1.2 Eksisterende forskning	3
1.3 Problemstilling og forskningsspørsmål	3
1.4 Avgrensing og begrepsavklaring	4
1.5 Oppbygging av masteroppgaven	4
2. TEORETISK REFERANSERAMME	6
2.1 Skolereformer	7
2.2 Forhold ved eleven	9
2.2.1 "Drop outs" og NAV	11
2.3 Elevens læring og motivasjon	12
2.3.1 Synliggjøring av yrkesfagene	13
2.3.2 Mestring, identitet og selvrealisering	14
2.4 Tiltak for å redusere elevfrafallet	16
2.4.1 Nasjonale prosjekt	16
2.4.2 Erfaringer fra endringsarbeid i skolen	18
2.4.3 Forebyggende arbeid og tiltak	18
2.5 Hvordan få til endringer?	19
3 METODE	22
3.1 Valg av metode	22
3.1.1. Det kvalitative forskningsintervju	23
3.2 Planlegging og gjennomføring av undersøkelsen	23
3.2.1 Utvalg og presentasjon av informantene	24
3.2.2 Intervjuguidens oppbygging og struktur	25
3.2.3 Gjennomføringen av intervjuene	26
3.3 Analyseprosessen	27
3.3.1 Transkribering og analyse	27
3.3.2 Validitet og reliabilitet	27
3.4 Forskerrollen og forskningsetiske vurderinger	28
3.4.1 Førforståelse	29
3.4.2 En læreprosess	30
3.4.3 Etske vurderinger	31

4 PRESENTASJON AV DATAANALYSE OG FUNN	32
4.1 Ulik sosial bakgrunn	33
4.2 Tidligere skoleprestasjoner	33
4.3 Faglig sosialt engasjement og identifikasjon med skolen	34
5 DRØFTING AV UNDERSØKELSENS RESULTATER OG FUNN	39
5.1 Ulik sosial bakgrunn	40
5.1.1 Foreldrekontakt og fravær	43
5.1.2 Sosiale og emosjonelle problemer	44
5.2 Tidligere skoleprestasjoner og skolegang	47
5.2.1 Yrkesfagene – lite kjent for grunnskolen?	50
5.2.2 Motivasjon og mestring	52
5.3 Faglig sosialt engasjement og identifikasjon med skolen	53
5.3.1 Ungdomsskolebesøk og oppstartssamtaler	54
5.3.2 Informasjon fra ungdomsskoler og kartlegging	57
5.3.3 Tilrettelegging av undervisningen og lærerrollen	59
5.3.4 Svekkes elevenes engasjement på yrkesfag?	60
5.3.5 Skole og arbeidsliv	61
5.3.6 Hva er gjort for å redusere elevfrafallet på yrkesfag?	62
5.4 Den konteksten utdanningen foregår innenfor	63
5.4.1 Reformarbeid	65
5.4.2 Nasjonale tiltak	67
5.4.3 Utdanningsprogram	68
5.4.4 Lærerrollen og klassemiljø	70
6 SAMMENDRAG OG KONKLUSJON	75
6.1 Ulik sosial bakgrunn	75
6.2 Tidligere skoleprestasjoner	75
6.3 Faglig sosialt engasjement og identifikasjon med skolen.	76
6.4 Den konteksten utdanningen foregår innenfor.	76
6.5 Hvordan få til endring på yrkesfag?	78
6.6 Hvorfor er endringer nødvendig på yrkesfag?	79
LITTERATUR	81
VEDLEGG	84
1 - Intervjuguide til skoleledere	84
2a – Samtykkeerklæring	87

Forord

Denne masteroppgaven i spesialpedagogikk har vært lærerik for meg. Jeg har satt meg inn i en problematikk som ofte diskuteres i media, blant lærere og foreldre og skole - og samfunnsengasjerte mennesker. Masteroppgaven har gitt meg nye perspektiver som jeg håper å kunne bruke som lærer på yrkesfag i den videregående skolen.

Det hører med å rette noen takkens ord til dem som har gjort det mulig for meg å gjennomføre studiet og oppgaven. Jeg er takknemlig for at skolen min har lagt forholdene til rette for meg slik at det ble mulig å gå i gang med masterstudiet og gjennomføre forskningen. Tusen takk til arbeidsgiver!

En takk til rektor som lot meg få lov til å gjennomføre masteroppgaven min på hennes videregående skole. En stor takk til mine informanter, avdelingsledere på yrkesfag som velvilligst stilte opp til intervju. De tok seg tid og var godt forberedt til intervjuene. Skolelederne lot meg få del i sin skolehverdag og delte sine erfaringer, kunnskaper og meninger med meg. Uten deres medvirkning ville det ikke blitt noen masteroppgave. Nok en gang: Takk!

En takk til min veileder, Inge Vinje, som har loset meg gjennom oppgaven med gode råd og gode innspill. Veiledning kan man egentlig ikke få nok av. Takk til deg!

Takkes bør også en god nabo som lånte meg godt lydutstyr. Det var til stor hjelp. Sist, men ikke minst, takk til Anne Christine 9 år, som har latt mamma få tid for seg selv til å gjennomføre masteroppgaven.

Hokksund, desember 2016

Solbjørg Kalbach Christensen

Frafall av elever på yrkesfag

1. Innledning

Jeg underviser i videregående skole på både studieforbereidende og yrkesfag. Fagene mine er norsk, tysk og kroppsøving. På yrkesfag har jeg norsk og kroppsøving. Dessverre opplever jeg at mange elever slutter før eksamen eller fullført fagbrev. Min erfaring er fra fellesfagene på yrkesfag og for meg synes det som disse fagene er en utfordring for elevene.

1.1 Tema og bakgrunn for studiet

”Det er tragisk at samfunnet har skapt drop-out-ungdommen. Ved å uverdiggjøre dem som ikke når opp til våre høye forventninger, skaper vi outsideren som ikke føler tilhørighet. Dette er min bekymring” (Leserinnelegg, Tønsberg blad, 2.mars 2015).

Debatten om elever som ikke fullfører videregående opplæring har pågått lenge, blant politikere, foreldre, i media og på lærerværelsene. Innlegget over viser at ”mannen i gata” også engasjerer seg. Frafallet i videregående skole synes ikke å være en utfordring for lærerne alene. Men er det virkelig slik, som det blir hevdet over, at det er samfunnet som har skapt de såkalte «drop out» elevene?

”Å finne et system av roller og relasjoner som fungerer tilfredsstillende, er en uopphørlig kamp overalt.” (Bolman og Deal: 2009:99) Etter å ha jobbet i videregående skole i noen år, synes jeg det er bekymringsfullt at så mange elever i videregående skole ikke fullfører skolegangen. Vi vet at en av tre elever ikke fullfører på studieforbereidende, mens omtrent halvparten av elevene på yrkesfaglig ikke fullfører skolegangen. Frafallet i videregående opplæring er stort, bare 60% av elevene på yrkesfag fullfører skoleløpet innen to år av normert tid (OECD:14).

Skolemyndigheter har lenge vært opptatt av å få flest mulig elever til å fullføre videregående skole. På et skolebesøk på Larvik videregående skole i 2009, der jeg var lærer den gangen, ga daværende statsminister Stoltenberg tydelig uttrykk for at det var viktig å få elevene til å fullføre videregående skole. Regjeringen, med daværende

kunnskapsminister, Kirsten Halvorsen, hadde til hensikt å få 75% av elevene til å bestå avsluttende eksamen på videregående skole innen 2015. Til tross for stor vilje fra skolemyndighetenes side til å redusere frafallet, er frafallsproblematikken ikke løst.

Da jeg nesten daglig opplever diskusjon og debatt om frafallet i videregående skole, er dette noe som opptar meg. I masteroppgaven min blir temaet: *"Frafallet av elever på yrkesfag i videregående skole"* Årsaken til at jeg vil konsentrere meg om elevfracfallet på yrkesfag, er fordi det er disse elevene som har størst frafall. Det er skrevet mye om både årsaker til frafallet i videregående opplæring og tiltak for å redusere frafallet (OECD: 2014, Fafo 2010:03 og NOVA 12/10).

1.2 Eksisterende forskning

Det er mye ulik forskning som tar for seg frafallet. Forskningsresultatene peker på mange ulike faktorer som kan føre til at ungdommen slutter skolen. Det blir blant annet vist til hurtige endringer i samfunnet, mange skolereformer, nye krav og et skolesystem som ikke fanger opp og motiverer for læring. Forskningsresultatene viser også til ulike, individuelle forhold ved eleven som kan føre til at elevene avslutter skolegangen (Fafo 2010:3, Markussen: 2011, NOVA 10/12).

Gudmund Hernes, tidligere kunnskapsminister, viser til at tre av fire elever på studieforberedende fullfører skolegangen, mens fire av ti elever på yrkesfag ikke fullfører (Fafo 2010:03). I 2008-kullet gjennomførte 60% av jentene og 56% av guttene yrkesfaglige utdanningsprogrammer i løpet av fem år. Kun 42% av elevene gjennomførte innen restaurant- og matfag (SSB: 2008-2013). Det er størst elevfracfall på restaurant- og matfag også i 2014, bare 46% fullførte. Medier og kommunikasjon hadde den høyeste gjennomstrømningen, her fullførte 81%. I løpet av femårsperioden 2009-2014 var samlet elevfracfall 16% (SSB: 2009-2014). At så mange elever slutter før skoleløpet er over, er et problem for elevene selv, for skolen og samfunnet (Fafo 2010:03). Mange synes å ville gjøre noe med frafallet i videregående skole, men problemet synes ikke å avta.

1.3 Problemstilling og forskningsspørsmål

"Gi meg praksis, ikke bøker!" Dette var et innlegg i Aftenposten, 27.03.2015, skrevet av ei jente på yrkesfag. Kan det være slik at de yrkesfaglige linjene har for mye teori? Kan det være slik at elevene får for liten kjennskap til de praktiske fagene, og at praksis kommer

for sent i utdanningsløpet? Stilles det for store krav til formell teoretisk utdanning? Det er mange ubesvarte spørsmål knyttet til frafallet i skolen.

Hva kan årsaken være til at så mange elever ikke gjennomfører yrkesfag i videregående skole? Er elevene skoletrøtte? Mistrives de på skolen? Har de ikke god nok mental helse til å gjennomføre skolegangen? Hvilke tiltak kan få elevene til å fullføre videregående skole? Mange spørsmål kan stilles, og det er forsket og skrevet mye om frafallet i videregående opplæring siden Reform 94 som ga alle elever rett til videregående opplæring (Fafo 2010:03).

Skoleledere er sentrale aktører med hensyn til å oppmuntre, legge til rette for og igangsette tiltak som reduserer frafallet i videregående skole. Undersøkelsen i masteroppgaven min vil derfor være rettet mot dem. Problemstillingen blir:

” Hvordan mener skoleledere at frafallet på yrkesfag kan reduseres i videregående skole?”

Undersøkelsen min vil bli rettet mot skoleledere fordi jeg synes ofte at deres stemme ikke blir hørt i debatten om frafall i videregående skole.

1.4 Avgrensing og begrepsavklaring

Utvalget i undersøkelsen min blir begrenset og funnene kan ikke generaliseres, men kan forhåpentlig gi en oppfatning om hva to skoleledere mener om hvordan frafallet i videregående skole på yrkesfag kan reduseres. Hernes (2010) viser til at frafall kan defineres på ulike måter. En måte å forstå begrepet på er at opplæringen ikke blir fullført innen fem år. Men elever kan også bli forsinket i skoleløpet. Elevene kan gjøre omvalg eller de tar et ”hvileår” og gjennomfører derfor ikke opplæringen på normert tid som er 3-4 år (Fafo 2010:03). I masteroppgaven min konsentrerer jeg meg om de elevene som slutter skolegangen før fullført skoleløp. Disse elevene får ikke bestått eksamen eller fagbrev.

1.5 Oppbygging av masteroppgaven

Jeg velger å utarbeide en intervjuguide. Den vil ta for seg spørsmål som viser hva skoleledere mener kan redusere elevfracfallet på yrkesfag. Spørsmålene vil være rettet mot individuelle forhold ved eleven. Videre vil den ta for seg elevens hjemmeforhold og skolegang. Skolesystemet, lærerrollen og samfunnsforhold rundt eleven vil jeg også søke å belyse. For å redusere frafallet i videregående skole, er det nødvendig å få kjennskap til hva årsakene kan være. Skoler og skolemyndigheter har satt i gang forskjellige tiltak for å

redusere frafallet i videregående skole. Intervjuguiden vil derfor også søke å belyse årsaksforhold og tidligere tiltak som skolepolitiske myndigheter har iverksatt.

Informantenes meninger, som jeg får som sitater, samler og bearbeider jeg i resultatdelen. Etter denne teksttolkingen drøfter jeg dataene fra intervjuguiden. Til slutt følger en oppsummering.

2. TEORETISK REFERANSERAMME

Når det debatteres og forskes så mye om elevfracfallet, er det naturlig å se nærmere på hva begrepet elevfracfall er. Hva forstår vi med fracfall av elever i videregående skole? Hva er «drop out» elever? Er det egentlig et økende problem? Hva er gjort for å redusere fracfallet? Hva er gjort for å møte utfordringen? Før jeg går nærmere inn på den teoretiske delen, vil jeg derfor forklare litt nærmere om elevfracfallet i videregående skole.

At elever slutter før fullført skolegang, er ikke bare et norsk fenomen. I engelsktalende land omtales disse elevene for dropouts i blant annet ”*School Dropout and Completion. International Comparative Studies in Theory and Policy*” (Lamb m.fl. 2010 i Markussen ”*Fracfall i videregående opplæring – i Norge og andre land*” 2011). «Drop out» er blitt et begrep også i Norge. Det er flere begrep som omhandler det at elever ikke fullfører skolegangen. Avbrutt skolegang er også et begrep som brukes (Ibid). Eifred Markussen viser i sin artikkel (2011) at skoleløpet er forskjellig i de landene han tar for seg. Fordi definisjoner og avgrensning av fracfall varierer så mye fra land til land, er det vanskelig å gjøre noen direkte sammenlikninger av begrepet fracfall eller dropouts. Det kan være uklart hvilke elevgrupper det gjelder og hvor i utdanningsløpet elevene er, når de slutter. Forståelsen av begrepet ”fracfall” i videregående skole varierer altså fra land til land. Studier fra blant andre Australia, Island, Danmark og England viser at det er ulik oppfatning om og begrep for det faktum at elever slutter skoleløpet før avgangseksamen (Markussen, 2011). De ulike landene har forskjellig lengde på utdanningsløpet og alderen på elevgruppen varierer også (Markussen, 2011). I Norge har vi til sammen et femårig perspektiv for å komme igjennom videregående opplæring. Elevene starter i videregående når de er ca 16 år. Opplæringen i videregående kan skje til eleven er 24 år. Denne forskjellen i alder og utdanningstid gjør det vanskelig å kunne sammenlikne tiltak fra de ulike landene. Forutsetningene er forskjellige.

Videre i oppgaven vil jeg komme til å bruke både fracfall av elever eller elevfracfall og «drop out» elever eller «drop outs». Jeg oppfatter begrepene som entydige og i min masteroppgave viser de til de elevene i Norge som ikke fullfører videregående opplæring på normert tid. Først i denne delen vil jeg presentere relevante deler av 1: *de reformene* som skolen har vært igjennom de siste tiårene og vise hva disse kan ha betydd for yrkesfagene. Videre vil jeg komme inn på 2: *forhold ved eleven* som gjør det vanskelig å fullføre skoleløpet. Så vil jeg ta for meg 3: *elevens læring og motivasjon*. Deretter vil jeg

beskrive 4: *tiltak* som er satt i gang for å redusere frafallet av elever i videregående skole. Jeg vil også klargjøre hva som må til for å få til 5: *endring*.

2.1 Skolereformer

Skolen har i de seinere åra gjennomgått mange reformer. Store endringene kom i skolen da den syvårige folkeskolen ble avsluttet på 1960- tallet og vi fikk barne- og ungdomsskole. Skolepolitiske myndigheter fikk til mange grunnkurs og påbygginger på 1970-tallet. I videregående skole ble det nå en bedre faglig progresjon fram til yrkeskompetanse. Her fikk vi ”*rettighets elever*,” elever med fortrinnsrett som kom rett fra ungdomsskolen (Lindbekk: 2012:71-73).

Det var skolepolitisk enighet om å gi alle elever like muligheter til utdanning, uansett hvor elevene bodde, foreldrenes sosiale og økonomiske bakgrunn og elevenes forutsetninger. Barn med ulike lærevansker og fysiske vansker ble tidligere plassert i egne skoler og klasser. Likhetsprinsippet ble viktig i skolen (Skogen: 2004). Dette ble endret med sammenholdte klasser i ungdomsskolen på 1970-tallet. Elever som ikke ønsket å gå på gymnasiet eller ikke kom inn, kunne nå velge yrkesskolen. Gymnas og yrkesskoler var atskilte enheter. Dette harmonerte ikke med likhetsprinsippet til skolepolitikerne. Gudmund Hernes som var utdanningsminister på denne tiden, fikk gjennomført store endringer i skolen. Disse trådte i kraft med en omfattende skolereform i 1994. Før reform 94 var det 194 ulike yrkesfag å velge blant. Elevene måtte derfor velge tidlig i skoleløpet hvilket yrkesfag de søkte seg inn på. Med reformen ble det færre yrkesvalg og enklere for elevene å velge (Ibid). Reform 94 hadde blant annet som mål å legge forholdene til rette for yrkesfagene.

For den videregående skolen skapte Reform 94 store endringer. Den gir lovfestet rett til 3-årig opplæring for alle (Ibid, 2004). Opplæringsloven §13-3 slår fast: ”*Fylkeskommunen skal oppfylle retten til videregående opplæring.*” Retten til opplæring i videregående skole var spesielt nytt for elever som valgte yrkesfag. Hernes (Fafo 2010:13) viser til at man var redd for at frafallet på yrkesfag ville bli høyt fordi gjennomsnittsalderen på disse elevene var lav. Resultatet den gangen ble det motsatte: *Reform 94 førte til en vesentlig forbedring av ungdommens gjennomføring av videregående. Blant elever som startet i yrkesforberedende retninger på grunnkurs i 1991 fullførte bare 30 prosent opplæringen, mens dette gjaldt oppunder 60 prosent av 1994- og 1995-kullet...*” (Fafo 2010:13:10). Hernes viser i samme rapport at gjennomføringen av normal progresjon for videregående

opplæring har gått ned, men at *"Frafallet er betydelig større på yrkesfag enn på allmennfag"* (Ibid:11). Vi ser at gjennomstrømningen på yrkesfag var lav allerede den gangen. I 1997 ble Grunnskolen en 10-årig skole og vi fikk en ny læreplan. Når alle elever har rett til å gå på skolen i 13 år, kan dette bli slitsomt og uoverkommelig for noen elever, særlig når teoretiske fag løftes fram slik at yrkesfagelevne også har muligheten til å oppnå studiekompetanse. Det kan settes spørsmålstegn ved, om dette rett og slett kan være for mange år for enkelte og at noen av den grunn slutter skolen.

Kunnskapsløftet som ble innført i 2006, gjorde yrkesspekteret smalere med 9 samlelinjer, og innrettet yrkesfagene slik at elevene også kunne oppnå studiekompetanse. Dette var nytt. (Lindbekk: 2012:71-73). Kunnskapsdepartementet (KD) under ledelse av kunnskapsminister Kristin Halvorsen, ønsket at flest mulig elever på videregående skulle oppnå dokumentert kompetanse. Yrkesfagelever er blant dem som får dokumentert kompetanse ved gjennomført og bestått skoleløp. KD satte som målsetting at 90% av elevkullet som startet videregående opplæring i 2008 skulle oppnå dokumentert kompetanse og 97% av elevkullet som startet i 2010 også skulle oppnå dette. I 2006 foreslo KD flere tiltak for å kunne oppfylle målsettingen om dokumentert kompetanse for elevene (SØF nr.08/09). Tiltakene fra KD ble sett i sammenheng med årsaksforhold som elevenes karakterer, elevenes sosioøkonomiske bakgrunn, kjønn og innvandrerbakgrunn og hvilken utdanning foreldrene hadde (Ibid). Hvor står vi i dag? Politiske myndigheter synes nå å se at overgangen fra skole til bedrift med Reform 94, slik Hernes la opp til, er vanskeligere enn antatt å få til. Skolemyndigheter arbeider stadig for å redusere elevfracfallet på yrkesfag i videregående skole. Drøyt 20 år etter Reform 94 mener kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen at det er behov for en ny reform for yrkesfagene. Kunnskapsministeren nedsatte i 2015 fem utvalg for å få forslag til hvordan yrkesfagene kan gjøres mer rettet mot arbeidslivet. *"Det ville være ryddigere med bare ett utvalg, men da er litt av poenget borte. Vi vil dra inn bransjeforeninger og arbeidstakerorganisasjoner for å diskutere fagopplæringen de har sterkt eierskap til. Det er avgjørende at partene blir hørt, sier Isaksen, som er innstilt på at det kan bli store endringer"* (www.utedningsnytt.no) Senere i dette kapitlet vil jeg komme med noen skolepolitikeres syn på det reformarbeidet som de selv var med på å iverksette i skolen.

2.2 Forhold ved eleven

Skolen er en arena for læring. En arena for vekst og utvikling på flere plan for elevene. Ikke alle elever tilpasser seg skolen like godt. De har med seg ulike erfaringer til skolen og ikke alle elever har gode familieerfaringer. De kan ha opplevd dårlige relasjoner til foreldrene sine. Barn trenger stabilitet og forutsigbarhet. Noen elever kan ha vokst opp i emosjonelle og ustabile familieforhold, noe som kan prege og påvirke dem i relasjoner til lærere og medelever. De har kanskje ikke utviklet gode samhandlingsmønstre og har vanskelig for å få venner. Slike elever trives dårlig på skolen og får et dårlig læringsmiljø. Elevene kommer inn i en vond sirkel som de vanskelig klarer å komme ut av. Skolearbeidet blir vanskelig. Skolens regler og rutiner er fremmede for dem. De krav og forventninger skolen stiller, blir vanskelig for dem. De klarer ikke å tilegne seg skolens kunnskaper, holdninger og ferdigheter ifølge Imsen (2003). Uten foreldrenes støtte, klarer elevene seg dårlig på skolen – ikke bare faglig, men også sosialt og emosjonelt. Slike forhold kan forsterkes når elevene begynner i videregående skole. Hernes (2010) hevder at et tett og godt skole-hjem samarbeid er et tiltak som kan redusere frafallet i videregående skole. Videre hevder han at elever som ikke tilpasser seg ordinær undervisning, må få alternativ opplæring. Det er også viktig å følge opp elever med stort fravær på et tidlig tidspunkt. Wollscheid (2010) viser til at foreldre med lav utdanning og elevenes etniske bakgrunn har betydning for om elevene slutter før fullført skolegang.

Wollscheid (2010) hevder også at en av årsakene til at elever ikke fullfører videregående skole, er å finne i grunnskolen. Elever som faller fra i videregående skole, gjør det dårlig allerede i grunnskolen, hevder hun. Kanskje kan årsakene finnes i førskolealder. Det hevdes at dårlige grunnleggende skoleferdigheter før elevene begynner i videregående skole, er en viktig årsak til frafall (NOVA 12/10). Videre legger den samme rapporten vekt på betydningen av familiebakgrunn og at elevenes ferdigheter mye er avhengig av foreldrenes påvirkning. Forhold ved enkelte elevers mentale helse, trivsel og atferd blir også trukket fram som en mulig årsak til frafall i videregående opplæring (Ibid). Selve det systemet som skolen er en del av, synes også å kunne være en utfordring for enkelte og derfor ha en innvirkning på noen elever. Det norske skolesystemet kan være av en slik karakter at enkelte elever faller fra (OECD:2014).

Det er gjort mange undersøkelser om frafallsproblematikken. Forskning fra mange land viser at ungdom slutter før avsluttet eksamen eller oppnådd fagbrev (OECD:2014). At elever velger å slutte i løpet av videregående opplæring, er ikke spesielt for Norge.

En undersøkelse som Eifred Markussen (2011) viser til, peker på noen hovedårsaker til elevfrafallet i videregående skole. Der er fire hovedårsaker som forklarer variasjonen i frafall og kompetanse hos eleven og rundt eleven. Markussen viser til et felles mønster som går igjen, nemlig betydningen av:

- Ulik sosial bakgrunn
- Tidligere skoleprestasjon
- Faglig sosialt engasjement og identifikasjon med skolen
- Den konteksten utdanningen foregår innenfor

Undersøkelsen referer til artikkelen ”*School Dropout and Completion. International Comparative Studies in Theory and Policy*” (Lamb, Markussen, Teese, Sandberg & Polesel. Eds. 2010) og ”*Frafall i utdanning for 16-20- åringer i Norden*” (Markussen: 2011). Undersøkelsen viser til ulike forhold som har betydning for elevfrafall. Elevene kommer til skolen med ulike forutsetninger både når det gjelder familiære forhold, bosted og hvordan elevene tidligere har prestert på skolen. Noen elever får en god identifikasjon med skolen i tidlig alder, men for andre blir skolen fremmed og ukjent. De elevene som ikke naturlig glir inn i læringsmiljøet på skolen som barn, faller lett utenfor. Denne typen elever kan lett velge bort skolen når de blir eldre (Ibid).

Karakterer, tidligere skoleprestasjoner og dårlige grunnleggende skoleferdigheter før elevene begynner i videregående skole, er forhold som betyr noe for elevfrafallet (NOVA 12/10, SØF 08/09 og Fafo 2010:03). Elevenes familiebakgrunn og det sosiokulturelle miljøet som eleven vokser opp, ser også forskning på som mulige årsaker til elevfrafallet i videregående skole (Ibid). Elevenes ferdigheter og skoleprestasjoner er avhengig av foreldrenes påvirkning (Ibid). Foreldrenes utdanning er en faktor som er av betydning for om elevene fullfører videregående skole eller ikke (Fafo 2010:03, SØF 08/09, SSB 2008-2013, NOVA 1210).

Forskning viser til ulikheter i kjønn som årsak til frafallet i videregående skole (Fafo 2010:3, Wollscheid: 2010). Gutter og jenter synes å ha ulik holdning til det å mestre skolen. Det er flere gutter enn jenter som faller fra (Fafo 2010:03, SSB 2008-2013, NOVA 12/10). Andre forhold som påvirker frafallet, er elevenes innvandringsbakgrunn (SØF

08/09). Forhold ved enkelte elevers mentale helse, trivsel og atferd blir også trukket fram som en mulig årsak til frafall i videregående opplæring (NOVA 12/10, SØF 08/09, Fafo 2010:03). Selve det systemet som skolen er en del av, synes også å kunne være en utfordring for enkelte og derfor ha en innvirkning på noen elever om de fullfører videregående eller ikke. Det norske skolesystemet kan være av en slik karakter at enkelte elever faller fra (OECD:2014).

Wollscheid og Noonan (2012) viser til at forskningen for å redusere frafallet i skolen hovedsakelig har vært rettet mot risikofaktorer som blant annet familiebakgrunn og svake skoleprestasjoner. Forskningen har i *"mindre grad vurdert effekten av tiltak for å redusere frafall"* (Ibid:37). Dette kan man gjøre, viser de til, ved for eksempel kontrollerte studier. For å lykkes med dette er man avhengig av mange faktorer, og 150 internasjonale studier viser at tiltak for å redusere frafall i skolen virker med god kapasitet og kompetanse blant dem som skal lede og utføre tiltakene (Ibid). Lærerkompetanse synes derfor å være av stor betydning. Nåværende kunnskapsminister, Torbjørn Røe Isaksen, ser betydningen av at lærere skal få bedre fagkompetanse. Det er kanskje ikke bare fagkompetanse som skal til for å bedre forholdene i skolen, men man må også legge større vekt på en bredere kompetanse blant lærere i det å oppmuntre, motivere og lede elever gjennom hele skoleløpet.

2.2.1 "Drop outs" og NAV

Ikke alle finner sin plass i skolen. Det viser seg at rus og psykiske problemer er et økende problem for flere unge. Til tross for tiltak og forebyggende arbeid er frafallet på yrkesfag i videregående opplæring stort. Man må undres hvor elevene havner og hva de gjør. Mange havner i NAV-systemet. Ett nytt begrep er "å nave." *Ungdommen tar fri ett år fra videregående og får 6.000 kr i måneden for å gå hjemme* (www.nrk.no/ho/unge-bruker-nav-stotte-til-friar-1.8053044). Flere ungdommer mener de har rett på støtte fra NAV hvis de ønsker et års pause fra skolen når de er 18 år (Ibid). For å fange opp "drop out" ungdom har NAV satt i gang et samarbeidsprosjekt, kalt Innsats overfor utsatt ungdom. Prosjektet skal blant annet utvikle nye tiltak for dem som står i fare for eller har falt ut av videregående opplæring. Denne innsatsen fra NAV skal utføres i 14 kommuner ([www.nav.no/no/NAV+og+samfunn/Samarbeid\(For+kommune/Relatert+informasjon/innsats-overfor-utsatt-ungdom\)](http://www.nav.no/no/NAV+og+samfunn/Samarbeid(For+kommune/Relatert+informasjon/innsats-overfor-utsatt-ungdom)))

Det er mange faktorer, ikke bare rus og psykiske problemer hos eleven, som er utfordrende for skolen for å hindre frafallet. Ett forhold kan være eleven selv som ikke ser betydningen av skolegang og derfor ikke er motivert nok for å fullføre. Det er elevene som slutter skolen og derfor er det naturlig å se nærmere på forholdene rundt eleven. *”Vi må alltid holde det klart for oss at den primære brukeren er eleven”* (Skogen, 2004:16). Dette har NAV i Drammen tatt på alvor. For å komme tettere på ungdommen, lærere og foreldre, har NAV ansatt to rådgivere i en av de videregående skolene i byen for å redusere og hindre at mange unge dropper ut av skolen (Drammens Tidende, 28.07.2015). Tiltaket søker å motivere elevene til å være på skolen. Læring skjer enklest ved å bli motivert. *”Motivasjon står derfor helt sentralt når det gjelder å forstå menneskelig atferd”* (Imsen, 2003: 226). Det å forstå hvorfor elevene slutter skolen, synes derfor viktig å få bedre kjennskap til og viten om. Da kan man kanskje bedre klare å redusere frafallet på yrkesfag også.

2.3 Elevens læring og motivasjon

Forskning viser at både motivasjon og skolefravær ofte kan sees i forhold til elevfracfallet i skolen (Wollscheid og Noonan, 2012). Skaalvik og Skaalvik (2005) hevder at skal vi forstå elevenes motivasjon, må vi kjenne deres mål. Motivasjon forstås oftest som drivkraften i det vi gjør eller det som holder handlingen i gang mot et mål der fremme. Skolemotivasjon viser seg ofte gjennom de valg elevene gjør. Den viser seg gjennom den innsatsen som elevene yter og til den utholdenheten elevene har når de møter problemer og utfordringer. Motivasjon kan oppfattes som *”(...) en situasjonsbestemt tilstand som påvirkes av verdier, erfaringer, selvvurdering og forventninger”* (Ibid: 133). Det vi gjør kan forstås ut i fra blant annet det vi synes er viktig eller ikke viktig i livet. Dette henger sammen med grunnleggende verdier det enkelte mennesket har. For noen elever kan det synes lite viktig å fullføre skolegangen. De er ikke motiverte. Ut i fra en humanistisk tenkning og teori kan motivasjonen være knyttet til vilje. Elever som ikke fullfører skolen, har etter en slik tenkning ingen vilje til å fullføre. Mens straff og belønning er viktige begrep i behavioristisk tenkning og forståelse (Ibid). Når elevene får karakterer etter sine prestasjoner, kan det være et spørsmål om karakteren virker motiverende. For hva fører egentlig til handling? Det er mange teorier om motivasjon og hva som fører til handling. Albert Bandura mener at forventninger er sentrale i en persons motivasjon (Skaalvik og Skaalvik, 2005). Han skiller mellom to slags forventninger: 1. om personen klarer handlingene, 2. om handlingene fører til ønsket resultat. Ut i fra denne teorien må elevene motiveres til å tro at de mestrer og klarer oppgavene i skolen. Elever må få kunnskap og

visshet om at det de gjør, fører fram til det ønskede resultatet: bestått eksamen eller fullført fagbrev. Karakterer er kanskje derfor en dårlig motivasjonsfaktor for skoleprestasjoner? Elevene er kanskje ikke nok motiverte til å gjennomføre på yrkesfag? Forskning sier noe om dette; dårlige grunnleggende ferdigheter er forhold som betyr noe for frafallet i videregående skole (SØF 08/09, Fafo 2010:03).

Federici og Skaalvik har forfattet en artikkel (2013) ”Lærer-elev-relasjon – betydning for elevenes motivasjon og læring.” Her tar de for seg et begrep: Skolens målstruktur. ”Begrepet skolens målstruktur brukes om de signalene skolen sender til elevene om hva som er viktig og verdifullt i skolen.” (Ibid: 2013:60) Dette har en tosidig forståelse: Det ene er at elevene kan få beskjed om hva som gir læring og utvikling, læringsorientert målstyring. Det andre er at elevene får vite at det er resultatene som teller, en prestasjonsorientert målstyring. Forfatterne viser til at ”elever som opplever en læringsorientert målstruktur, føler større tilhørighet til skolen ” (Ibid: 2013:60). Det å føle tilhørighet, oppleve samhold, få nære og gode relasjoner er viktig for selvverd og utvikling. Slike forhold legger til rette for læring i et godt læringsmiljø. Den ansvarlige for dette er læreren som legger grunnlaget for et godt læringsmiljø, gjennom sin klasseledelse.

2.3.1 Synliggjøring av yrkesfagene

På NHO-konferansen Yrkesfag som ble holdt 12.januar 2012, uttalte Kristin Halvorsen, daværende kunnskapsminister: ”Det er behov for å slå alarm morgen, middag og kveld. Hvis vi ikke greier å få til en langt bedre gjennomføring av yrkesfagene, kan vi mangle 65 000 fagarbeidere innen 2030”

(www.regjeringen.no/nb/dep/kd/aktuelt/nyheter/2012/slar/-alarm-om-yr).

Dette viser at det er viktig å redusere elevfracfallet på yrkesfag. Klarer ikke den videregående skolen det, vil det være mangel på fagarbeidere. Dette er ikke bare et skoleproblem, men et samfunnsproblem. Halvorsen viste videre til at søkningen til yrkesfag de siste åra hadde gått ned for bare 15 prosent som startet utdanningen, fullførte fagbrev. En viktig oppgave for skolen synes derfor å være å synliggjøre betydningen av yrkesfagene for elevene.

I Buskerud legger politikerne i hovedutvalget stor vekt på Vekslingsmodellen. I denne modellen går teori og praksis hånd i hånd der elevene veksler mellom skole og bedrift. Bare på Eiker (i Buskerud) har El-bedrifter de siste fem årene utdannet cirka 250 lærlinger (Eikerbladet, 30.oktober 2015). ”Frafallet er marginalt. Det er kanskje to prosent”, sier

Frank Guneriussen, leder av Opplæringskontoret i Buskerud (Ibid). Buskerud fylke står overfor store utbyggingsprosjekter *"og det er derfor viktig at vi samhandler med næringslivet slik at de får den kompetansen de trenger"* (Sissel Urke, V, i Eikerbladet 13.11.2015). Her er fylkespolitikerne på banen og ser behov for yrkesfagene. Dette synliggjør betydningen av yrkesfagene og må kommuniseres til elevene. Det virker som om Norge trenger håndverkere.

Jeg var heldig å få en samtale med Frank Guneriussen som er Regionsjef i NELFO (Arbeidsgiverorganisasjon for elektrikere) og Leder av opplæringskontoret for elektrofag i Buskerud. Han påpeker betydningen av at foreldre og grunnskole snakker varmt om yrkesfagene. Dette kan øke bevisstheten om at yrkesfag er viktig og nødvendig. Samtidig legger han vekt på betydningen av at elever får plikter hjemme. Ungdommen må bli involvert i det praktiske hverdagslivet fra de er små. Guneriussen mener elevene må stimuleres av foreldre og grunnskole til å ta valg. På hans opplæringskontor inviteres 9. klassetrinn (fra 3 ungdomsskoler) til informasjon. På en dag får elevene kjennskap til 10 yrker. Skolens rådgivere hospiterte tidligere på opplæringskontoret og samarbeid ble etablert. Guneriussen legger også vekt på betydningen av faget *"utdanningsvalg"* som ungdomsskolen har. Men mener at faget blir for skolepreget. Han legger også vekt på at yrkesfagene skal få høyere status og at elever, foreldre og ungdomsskolelærere må få mer informasjon om de muligheter yrkesfagene har og den betydning yrkesfagene har for samfunnet. Elevenes interesse for yrkesfag blir ikke vakt. Guneriussen representerer elektrofagene og viser til at bransjen har tatt ansvar. I 2015 var det 5 læringer som sluttet av nærmere 400. Frafallet på elektro er svært lite.

At Norge trenger håndverkere viste tømrer Ole Thorstensen tydelig med sin artikkel *"Håndverkerne må i større grad få bidra til den nye oljen"* (Aftenposten 17.10.2015). Han vil heve respekten for håndverkere før det er for sent. Han viser blant annet til at det er utdanningssystemet som fungerer dårlig for yrkesfagene. Allerede i barneskolen er de praktiske fagene nesten ikke til stede. Han er bekymret *"for det er ikke tvil om at de manuelle yrkene er under et voldsomt press"* (Ibid). Ikke bare for eleven selv, men også for samfunnet synes det derfor viktig å redusere frafallet i videregående opplæring.

2.3.2 Mestring, identitet og selvrealisering

Ungdomstiden er en tid der elevene i videregående skole er på søken etter en fast forankring (Imsen: 2003). Det å kjenne seg selv, vite hva man står for, kjenne sin identitet,

er viktig. Det å høre til i et fellesskap er av stor betydning for den enkelte eleven. Å finne sin plass i klassen på videregående betyr mye for den enkelte om eleven trives eller ikke. Det kan også være avgjørende for om eleven mestrer skolen.

Forventningene om mestring hviler ifølge Bandura på fem slags informasjonskilder: 1. *Tidligere erfaring*. Med det menes at eleven klarer å kunne mestre på samme område. 2. *Vikarierende erfaring*. Eleven har sett andre utføre samme oppgave. 3. *Verbal overbevisning*. Støtte og oppmuntring hjelper eleven. 4. *Emosjonelle forhold*. Eleven oppfatter forhold knyttet til handlingen eller resultatet. 5. *Personens tolkning*. Eleven kan tolke og vurdere sine egne prestasjoner (Skaalvik og Skaalvik: 2013).

Det kan synes viktig at elever har lærere og et skolesystem som kjenner til disse forholdene for å hindre elevfrafall, som Bandura viser til. Identitet er viktig å etablere i ungdomsårene. Ungdommen må kjenne seg selv og vite hva man står for. Identitet er et forhold individet har til seg selv. Det vokser fram og formes i fellesskap med andre (Ibid). Skaalvik og Skaalvik beskriver identitet som en side ved vår selvoppfatning. Identitet og selvoppfatning synes å være vevd i hverandre: *"Identitet innebærer å ha en stabil og trygg selvoppfatning og være seg bevisst sin sosiale forankring"* (Imsen: 2003: 278). Identiteten kan oppfattes i flere stadier (Erikson: 1950). Eriksons 5.stadium kan omtales som Identitet – identitetsforvirring. Dette stadiet gjelder ungdommen mellom 12 og 20 år. Det er i dette stadiet elevene på yrkesfag befinner seg. Dette er en konfliktfylt periode for mange der elevene skal tilpasse seg fremtiden og fremtidens normer og krav (Ibid).

Mange elever er på søken i ungdomstiden og finner ikke en fast forankring. Det blir vanskelig å realisere seg selv, vanskelig å gjennomføre skolegangen. Mange slutter på yrkesfag før avsluttet eksamen eller fullført fagbrev. For dem blir det vanskelig å realisere seg selv, noe Abraham Maslow legger vekt på i sin søken etter *"mer grunnleggende behov i menneskesinnet"* (Imsen: 2003:233). I Maslows hirarki er selvrealisering det høyeste nivå. Erikson viser til at anerkjennelse er viktig for barn og ungdom i skoletiden.

Anerkjennelse gir vekstmuligheter for den enkelte. Det er i denne tiden barnet lærer *"spillet mellom å lykkes og mislykkes"* (Ibid: 284). Erikson viser til at skolen som system blir en egen kultur med egne regler og mål. På skolen tilegner elevene seg kunnskaper, ferdigheter og lærer arbeidsomhet som et verktøy for det fremtidige livet de ikke har kjennskap til. Skolen blir derfor en viktig arena for å tilpasse seg livet i framtida.

2.4 Tiltak for å redusere elevfrafallet

Skolemyndigheter tar problemet med «drop out» elever på alvor. ”På rett vei Kvalitet og mangfold i fellesskolen” retter søkelyset på blant annet det store frafallet på yrkesfagene i videregående skole. Den viser til at evaluering av tidligere tiltak forteller at en suksessfaktor er arbeidspraksis kombinert med tett oppfølging (St.meld.20, 2012-2013). I kapittel 6: ”*Relevans og fleksibilitet i videregående opplæring*” viser meldingen til tre viktige forhold som må følges opp i videregående skole:

1; Et godt grunnlag for livslang læring. 2; Fleksibilitet i utdanningsprogrammene. 3; Relevant kompetanse.

Kunnskapsdepartementet har kommet med flere tiltak for å hindre frafallet i videregående skole, blant annet: å heve lærernes kunnskaper i matematikk, starte Ny-GIV prosjektet i 2010 og kreve høyere karakterer for å komme inn på lærerutdanning (www.aftenposten.no/nyheter/iriks/storre-frafall-i-videregaende-skole-6971). Regjeringen satte som overordnet mål for Ny-GIV prosjektet å øke andelen som fullfører videregående og består videregående opplæring til 75% innen 2015. Dette var et ambisiøst mål og ble ikke oppnådd. Regjeringen har også arrangert kurs for lærere i temaet frafall i videregående opplæring (www.regjeringen.no/nb/dep/kd/kampanjer/ny-giv.html?_id=32025).

”Hver elev som fullfører videregående skole gir en samfunnsgevinst på én million kroner. Nøkkelen til gjennomføring ligger i matematikk,” sier NTNH-professor, ”fordi de kommer lettere i jobb og belaster ikke trykkesystemet” (www.forskning.no/artikler/2013/januar/344615).

2.4.1 Nasjonale prosjekt

Det er gjennomført nasjonale prosjekt for å redusere elevfrafallet i videregående skole. I det følgende skal jeg kort presentere to.

FYR-prosjektet er et av de nasjonale tiltakene som KD satte i gang for å skape mer relevans og yrkesretting av fellesfagene innen yrkesfag på de ulike utviklingsprogrammer. FYR-prosjektet er ett av flere tiltak med det formål å forsøke å øke gjennomstrømningen av elever i videregående opplæring. FYR-prosjektet står for Fellesfag, Yrkesretting, Relevans. For å skape spredning om prosjektet, ble det opprettet nettverksgrupper der hvert fylke har egne nettverks-lærere. Hovedhensikten med dette prosjektet var å forberede yrkesrettingen av fellesfagene på yrkesfaglige utdanningsprogram og det startet som et

underprosjekt av Ny-GIV. FYR- prosjektet er i tiden 2014-2016 et eget prosjekt underlagt Utdanningsdirektoratet. Viktig i FYR-prosjektet er kompetanseutvikling for lærere, utvikling av læringsprosessen, utvikling av metodiske grep og utvikling av en kultur for samarbeid på skolene for å bedre yrkesfagene. (Nasjonalt senter for skriveopplæring og skriveforskning, Stavanger).

Ny-GIV prosjektet er også ett av de nasjonale tiltakene som er initiert av KD under Regjeringen Stoltenberg og lansert av Kunnskapsminister Kristin Halvorsen. Prosjektet ble lansert i 2010 og avsluttet i 2013. Formålet var å redusere frafallet i videregående opplæring. Prosjektet er tre-delt. Ett av dem, Oppfølgingsprosjekt, *Ny-GIV En kartleggingsundersøkelse*, utført av Sletten, Bakken og Sandlie i 2013, er rettet mot ungdom mellom 16-21 år (NOVA 13/13) og er elever i den aldersgruppen min masteroppgave tar for seg.

En pressemelding fra Regjeringen Stoltenberg (30.11.2012) sier at; *"Ny-GIV har vært en suksess."* Tiltakene som er brukt er blant annet: intensivopplæring, tettere oppfølging, sommeraktiviteter, yrkesretting av fellesfag. Ny-GIV retter seg mot elever som har dårlige skoleprestasjoner og har som målsetting blant annet å intensivere opplæringen i lesing, skriving og regning. Rapportene viser at åtte av ti skoleledere synes at tiltakene fungerte svært godt på deres skole. I løpet av prosjektperioden skal 13.000 elever få intensiv opplæring og 3.600 lærere skal få kompetansepåfyll som del av prosjektet (www.regjeringen.no/no/aktuelt/ny-giv-lofter-de-faglig-svakeste-elevene/id/708821/).

Kartleggingsundersøkelsen fra prosjektet (NOVA 13/13) viser at blant annet OT (Oppfølgingstjenesten) gir skolene høy prioritet til arbeidet med økt gjennomføring i videregående opplæring, men *"mener at fagopplæringen og ulike lærebedrifter gir dette arbeidet relativt lav prioritet"* (NOVA 13/13:102). Rapporten peker på at *"prosjektet likevel ikke har satt et omfattende preg – på det frafallsforebyggende arbeidet på relativt mange skoler"* (Ibid:109). Rapporten sier også noe om hva skolelederne mener om prosjektets betydning for å redusere frafallet i videregående opplæring. Ca halvparten av skolelederne mente at *"prosjektet ikke har hatt noen konsekvenser for hvordan skolen har arbeidet med frafallsforebygging"* (Ibid:117). Den andre halvparten mente at i *"noe grad"* hadde prosjektet hatt konsekvenser for hvordan skolen arbeidet med frafallsforebygging.

2.4.2 Erfaringer fra endringsarbeid i skolen

På spørsmål om hvorfor de skolepolitiske myndigheter ikke lyktes med å redusere elevfrafallet, svarer Gudmund Hernes at han ikke er sikker på om det er for mye teori på yrkesfagene, men at det i stedet er feil teori. Han innførte Oppfølgingstjenesten (OT) for ungdom som faller utenfor, men mener at den ikke har vært gjennomført med tilstrekkelig trykk. Kristin Clemet utformet Kunnskapsløftet der et viktig mål var å få ned elevfrafallet. Det ble satset på grunnleggende ferdigheter, karriereveiledning og ny struktur i videregående opplæring. Det ble innført nye fag som skulle lette elevenes fagvalg. Clemet stiller spørsmål om det er mulig at alle elever skal gå 13 år på skole. Elevene bør kunne ta et hvileår for så å komme tilbake til skolen. Hun mener det er for tidlig (2015) å trekke noen konklusjoner om Kunnskapsløftet. Kristin Halvorsen er overrasket at Ny- GIV ikke har gitt bedre resultater fordi Ny- GIV var en forsterket innsats for å få ned elevfrafallet i videregående opplæring. Hun viser til at de endelige resultatene for Ny- GIV-prosjektet ikke kommer før i 2016 (Ibid).

2.4.3 Forebyggende arbeid og tiltak

På det forebyggende planet vil jeg vise til karriereveiledning der elevene får veiledning gjennom skoleløpet. Direkte tiltak som er satt i gang, viser til et program som er kalt Alternative skoleløp. Det kan forstås som tiltak satt i gang ved den enkelte skole som et parallelt skoleløp til den vanlige skolen. Alternative skoleløp skiller seg fra den ordinære skolen ved at det legges vekt på praktiske oppgaver og praktisk arbeid. Teori kommer som et resultat av praksis og erfaring (Markussen: 2011). Dette er prøvd i Danmark som har et tilbud til elever som faller fra som er en type ny mesterlære (Ibid). Dette tiltaket er også nylig startet i Bergen. Reportasje fra dette alternative tiltaket ble sendt på TV i januar 2015. Det viser at det prøves ut alternative tiltak for å redusere elevfrafallet på yrkesfag.

Internasjonal og nordisk forskning viser at blant annet elevenes mentale helse, selvfølelse og familiebakgrunn er av betydning for å få en bedre gjennomstrømning av elever i videregående opplæring. Forebyggende tiltak bør derfor rettes mot å styrke slike forhold. (Magnussen: 2011, NOVA 12/10 og Fafo 2010:03). Wollscheid viser til at *"Elevenes gode skoleprestasjoner får oftere støtte fra foreldre enn de som gjør det dårligere på skolen"* (NOVA 12/10:33). Forskning viser også at samarbeidet mellom videregående skole og arbeidsplass, må styrkes. Elever står uten lærlingplasser og det er derfor et stort behov for flere lærlingplasser for elever på yrkesfag (Fafo 2010:03). Forskningen viser at årsaker til

frafallet i videregående opplæring og innenfor yrkesfagene spesielt, er mange og sammensatte. Det er derfor ingen enkel måte å forebygge eller sette i gang tiltak. Foreløpig synes det vanskelig å komme fram til en endelig løsning for å redusere frafallet av elever på yrkesfag. Tenkningen rundt frafallsproblematikken i skolen har vært konsentrert om å finne årsaker og deretter sette inn tiltak på ulike områder. Effekten av tiltakene som er satt i gang, er i liten grad vurdert (Wollscheid og Noonan: 2012). I artikkelen *”Tiltak mot frafall i videregående skole virker!”* viser de to forfatterne til at tiltak rettet mot frafall *”faktisk kan redusere andelen elever som faller fra i skolen”* (Ibid: 40). Undersøkelsene de referer til viser at hvis tiltakene skal fungere godt og frafallet reduseres i skolen, må det legges vekt på betydningen av lokale forhold og betydningen av kvalifikasjonene til de personene som arbeider med tiltakene. Dette er sannsynlig også nyttig for samfunnet. *”For elevene innebærer dette sannsynligvis en indirekte beskyttelse mot senere arbeidsledighet, fattigdom og sosial ekskursjon”* (Ibid:40). Dette synes å kreve at det fra flere hold legges vekt på et planmessig og omfattende forebyggende arbeid for å redusere elevfrafallet i videregående skole.

Viljen til å få god gjennomstrømning av elever på videregående skole fra har vært til stede fra skolepolitiske myndigheter. Det synes som om oppmerksomheten til frafall i skolen har vært rettet mot å finne mulige årsaker. Men årsakene er komplekse og mange og det er vanskelig å finne tiltak som kan redusere skolefrafallet ut ifra denne tenkningen.

Forskningen har i liten grad vurdert effekten av tiltakene som er satt i gang (Wollscheid og Noonan (2012).

2.5 Hvordan få til endringer?

Fra skolemyndigheters side er det gjennom mange år gjort mye for å redusere elevfrafallet på yrkesfag i videregående skole. Reformen, tiltak rettet mot videregående opplæring og ulike program er presentert skole og lærere, men elevfrafallet på yrkesfag reduseres ikke. Hva må til for å endre uheldig og uønsket praksis i skolen? Hva må til for å redusere elevfrafallet på yrkesfag? *”Innovasjon er en planlagt endring som har til hensikt å forbedre praksis”* (Skogen og Sørli: 1992: 23, Skogen: 2004:49) Skogen hevder at det må være et følt behov for å endre praksis i skolen (Skogen: 2004). Skogen sier videre at for å få til en endring må man vite *hva* som skal endres, *hvorfor* denne endringen og man må vite *hvordan* endringen skal skje (Ibid). I forkant av et endringsarbeid må aktørene ha et problem som det er et ønske om å finne en løsning på. Skogen viser til at skal man lykkes

med et innovasjonsarbeid på en skole, må man skape en forståelse på skolen om at det er nødvendig med et kontinuerlig utviklingsarbeid. Visjonen, her frafallet av elever i skolen, som man vil sette ut i livet, må være klar, tydelig og godt kommunisert, alle deltakerne må bidra. Andre forutsetninger for å lykkes med innovasjonen er at deltakerne får et eierforhold til utviklingsarbeidet. Deltakerne må være med i prosessen, ha tro på endringsarbeidet, bli hørt og tatt på alvor. Hvis deltakerne ikke føler de blir tatt med i beslutningsprosessen, *"har deltatt i drøftingene fram mot tiltaket"* (Skogen: 2004:50), kan dette føre til misforståelser og motvilje, prosjektet kan gå i glemmeboken eller ideen blir borte underveis. På et lærerværelse kan det være mange ulike interessegrupper. Noen ganger er det nærmest noen "leirer" som kan stå mot hverandre. Ikke alle ser på forbedringer med samme øyne. Motstand kan føre til turbulens (Ibid). Å endre praksis, det å redusere elevfrafallet, er en krevende prosess. Skogen viser til Kurt Lewin som sier litt om dette og ser på *"interaksjonen mellom mennesker, og mellom mennesker og miljøet, som det sentrale når det gjelder hemmende og fremmende krefter i innovasjonssammenheng, og han understreker at systemer er fluktuerende (ustabile) heller enn stabile"* (Morrison: 2002, i Skogen: 2004: 39).

Skolen er en stabil arena. Det tar tid å endre system i skolen. En viktig faktor som kan påvirke frafallet, kan være skolens innhold og organiseringsform. Bolman og Deal (2009) hevder at *"organisasjoner er alltid i endring og endrer seg aldri"* (Ibid: 2009:265). Skolen som organisasjon, sett med øyne utenfra, synes ganske stabil og konservativ til tross for mange reformer. Erfaringer viser at endringer ofte møter motstand. Men skolen er kompleks og i stadig utvikling med teknologiske utfordringer (Skogen: 2004). *"Vi er på vei inn i det som mange liker å kalle informasjonssamfunnet"* (Ibid:23). Dette får følger for skolen og skolen endrer seg med utviklingen. Samfunnet endrer seg raskt og er i konstant utvikling. Ny teknologi trenger omstilling og tilpassing. Samfunnet er blitt spesialisert og etterspør kompetanse på mange og ulike områder. Det stilles krav til den enkelte på arbeidsmarkedet. Ikke alle klarer kravene og presset. Skogen viser til at skolens organisering av undervisningen bør ha *"en fleksibel struktur som letter bruken av varierte arbeidsmåter"* (Ibid:59). Undervisningen må ta hensyn til den enkelte eleven. Dette er utfordrende for skolen og læreren. *"Kultur for læring"* (St.meld.30, 2003-2004) viser til at det ikke bare er elevenes læring som er i fokus, like viktig blir lærernes læring. Lærerne må utvikle seg og tilpasse seg større endringer enn før. Lærerens rolle, lærerens kunnskap og kompetanse og lærerens kommunikasjonsform med elevene, blir viktig for elevenes læring

og læringsmiljø. Skogen viser til at *"det i skolesammenheng nettopp er læreren som er den mest betydningsfulle profesjonelle aktør"* (Skogen: 2004:17) Kultur for læring sier også at det er viktig å ha gode systemer for samarbeid og deling av kunnskap (Ibid). Skogen mener at elevene må få en læringssituasjon *"som gir dem muligheter for en optimal utnyttelse av sitt læringspotensiale"* (Skogen: 2004:16). Han mener læreren er den mest betydningsfulle for å oppnå dette.

I både grunnskole og videregående opplæring har elevene rett til nødvendig rådgivning (Opplæringsloven §22). *"Den enkelte eleven har rett til nødvendig rådgivning om sosiale spørsmål"* (§22-2). Formålet med sosialpedagogisk hjelp til eleven er blant annet å medvirke til at den enkelte eleven får hjelp med personlige, sosiale og emosjonelle problemer. *"Den enkelte eleven har rett til rådgivning om utdanning, yrkestilbud og yrkesvalg"* (§22-3). Formålet her er å bevisstgjøre og støtte eleven i valg av utdanning og yrke, sett i et langsiktig perspektiv. Hvem har så ansvaret for at rådgivningen oppfylles? Det er skoleeiers ansvar og *"Ansvaret inneber mellom anna at begge formene for rådgivning skal utførast av personale med relevant kompetanse for dei to områda"* (§22-4). Opplæringsloven sier ikke hva som menes med relevant kompetanse.

Opplæringsloven har også regler for fravær. Fra 1. august 2016 endres fraværreglen i videregående opplæring. Hvis en elev er borte mer enn 10 prosent av timene i et fag, skal han eller hun i utgangspunktet ikke få halvårsvurdering med karakter eller standpunktkarakter i faget, Forskrift til Opplæringsloven §3-3 siste ledd ([www.ung.no/skolen/2816_Regelen_for_fravær_på_videregående_skole\(Fra_1.august_16.html\)](http://www.ung.no/skolen/2816_Regelen_for_fravær_på_videregående_skole(Fra_1.august_16.html)). Det er noen unntak, blant annet for voksne og kronisk syke.

Ingen skoler er like, men i Norge følger skolene skolepolitikeres anvisninger og planer. Skogen viser til at *"Det viktigste vil imidlertid være at vi alle og hver for oss og i fellesskap minner oss selv og hverandre om hvorfor vi arbeider med det vi gjør, og hvem vi primært arbeider for"* (Skogen: 2004:18). Alle elever har en lovmessig rett på tilpasset opplæring. Dette slås fast både i lovverk og læreplan. *"Opplæringa skal tilpassast evnene og føresetnadene hjå den enkelte eleven, lærlingen og lærekandidaten."* (Opplæringsloven §1-3) Vi må likevel huske på at tilpasset opplæring er et prinsipp og ikke et mål, *"men tilpasset opplæring er et virkemiddel for et viktig mål: elevenes læring."* (Bjørnsrud og Nilsen: 2008:11). Virkemiddelet på yrkesfag synes ikke å favne nok elever. Til det synes elevfrafallet å være for stort.

3 METODE

I dette kapittelet vil jeg belyse undersøkelsen min nærmere og gjøre rede for metodevalg. Jeg beskriver videre undersøkelsesopplegget og de utfordringer jeg stod overfor og de valg jeg måtte ta. Intervjuguidens oppbygging og struktur gjør jeg også rede for.

En viktig målsetting for undersøkelsen er å bringe fram kunnskap om skolelederes kjennskap, holdning og mening om hvordan frafallet i videregående skole kan reduseres på yrkesfag. Hva mener skolelederne om frafallet i videregående opplæring? Hva mener de må, kan eller bør gjøres for denne elevgruppen? Mener skolelederne at problemet ligger hos eleven? At elevene selv må forstå sitt eget beste og gjennomføre skolegangen? Eller mener skolelederne at frafallet skyldes sosio-kulturelle forhold? Kan det store frafallet skyldes at selve skolesystemet har sviktet elevene som velger yrkesfag? At undervisningen er blitt for teoretisk for de elevene som velger praktiske fag? Hvilke tiltak mener skolelederne kan redusere frafallet i videregående skole?

3.1 Valg av metode

Selv om jeg hadde problemstillingen klar, var det ingen selvfølge hvilken metode jeg burde velge for å få svar på den framsatte problemstillingen. Noen forskningsresultater uttrykkes med tall. Dette er en kvantitativ tilnærming. Andre resultater uttrykkes med tekst og i ord. Dette er en kvalitativ tilnærming (Wormnæs: 1999:64). En kvantitativ metode omfatter klare og faste regler som legger grunnlaget for en streng forskningsprosess fra problemstilling og dataanalyse til tolkninger og konklusjoner. Metoden kjennetegnes av streng oppbygging og struktur. Datainnsamlingen skjer ved at dataene telles og det utarbeides statistisk materiale (Ibid). En kvalitativ metode bygger på fortolkning (hermeneutikk) og på menneskelig erfaringer (fenomenologi). Metoden kjennetegnes ved ulike former for systematisk innsamling, bearbeiding og analyse av blant annet materiale fra samtaler, intervjuer og tekster. Analysen og drøftingen skjer ved at samtalene, intervjuene eller tekstene som er samlet inn, tolkes av forskeren (Dalen: 2013).

Dilemmaet mitt ble å finne den metoden som på en god og fornuftig måte kunne belyse problemstillingen i masteroppgaven min, samtidig som jeg ønsket noe breddeinformasjon fra informanter som hadde kunnskap om og kjennskap til yrkesfagene – skoleledere.

3.1.1. Det kvalitative forskningsintervju

Metode kommer av gresk, *methodos*, og betyr ”*veien mot målet*” (Kvale og Brinkmann: 2012:99). For å følge min vei mot målet mitt, valgte jeg kvalitativ metode og det kvalitative forskningsintervjuet. Det jeg var opptatt av i min undersøkelse, var å få kunnskap om informantenes meninger og oppfatninger om hvordan frafallet i videregående skole kan reduseres. For å belyse slike forhold, er kvalitativ forskning godt egnet. (Dalen: 2013). Jeg valgte derfor intervju som metode. Intervju betyr ”utveksling av synspunkter” der to personer snakker sammen om et tema som de har felles (Kvale og Brinkman: 2012). Kvalitativ forskningstilnærming handler om ”*å få en dypere innsikt i hvordan mennesker forholder seg til sin livssituasjon*” (Dalen: 2013:15). Når jeg valgte det kvalitative forskningsintervjuet, var det fordi det ”*er spesielt godt egnet for å få innsikt i informantenes egne erfaringer, tanker og følelser*” (Ibid: 2013:13). Det var nettopp de erfaringer, tanker, meninger og oppfatninger som informantene mine hadde om elevfrafall på yrkesfag, jeg var interessert i å få en bredere forståelse av og dypere innsikt i.

3.2 Planlegging og gjennomføring av undersøkelsen

En kvalitativ metode stilte meg som forsker overfor et planleggingsarbeid som Kvale og Brinkman (2012) deler i 7 faser: 1. tematisering av intervjuprosjekt, 2. design, 3. selve intervjuet, 4. transkribering eller utskrivning av intervjuet, 5. analyse, 6. verifikasjon, 7. rapportering (s.39).

Jeg har beskrevet tematisering av intervjuprosjektet og designet. Jeg klargjør utvelgelsen av informanter i avsnittet under. Jeg har klargjort formålet med studien og jeg har innhentet forhåndskunnskap om elevfrafall på yrkesfag. Jeg har bestemt meg for hvordan jeg skal innhente kunnskap som kan gi meg den informasjonen jeg ønsker. Jeg har kommet fram til hvilken metode jeg vil bruke i undersøkelsen. For å gjennomføre intervjuet, startet jeg med å utarbeide en intervjuguide. Intervjuguiden ble delt inn i temaer eller bolker som jeg mente ville belyse elevfrafall på yrkesfag. Til hvert tema eller bolke laget jeg en rekke underspørsmål. Fordi jeg ikke er en erfaren intervjuer, holdt jeg meg til den oppsatte og ferdiskrevne intervjuguiden så langt det lot seg gjøre gjennom intervjuene. Til selve intervjusituasjonen hørte et forarbeid. Jeg brukte lydopptak under intervjuene og gjorde meg kjent med bruken av det i forkant. Dette gjorde jeg fordi jeg ville ha en så god lyd kvalitet som mulig. Jeg presenterer verifikasjonen på slutten av kapittelet og jeg redegjør for analyseprosessen, reliabilitet og validitet. Helt til slutt presenterer jeg

forskerrollen og forskningsetiske vurderinger. Resultatene, de viktigste sitatene fra informantene, presenteres i eget kapittel. Når det gjelder rapportering, kommer jeg ikke til å gå nærmere inn på dette her.

3.2.1 Utvalg og presentasjon av informantene

For å få svar på min problemstilling måtte jeg få informasjon fra skoleledere som hadde erfaring, kompetanse og kunnskap om frafall på yrkesfag i videregående skole. *”Et overordnet mål for kvalitativ forskning er å utvikle forståelsen av fenomener som er knyttet til personer og situasjoner i deres sosiale virkelighet”* (Dalen: 2013:15). Jeg måtte finne noen som hadde arbeidet med elevfracfall og som opplevde frafallproblematikken på yrkesfag i sin hverdag. Jeg overveide først å intervjuere rektorer, men kom til at en rektor kanskje ikke var den personen som hadde førstehåndskjennskap til elevfracfallet på yrkesfag. De som best kjente til denne problematikken, mente jeg, måtte være noen som hadde nær kontakt med elevene. De som har tett kontakt med både elever og lærere på yrkesfag, er avdelingslederne. Derfor valgte jeg avdelingsledere som informanter. Fordi det på min egen skole er mange yrkesfaglige avdelinger, bestemte jeg meg for å gjøre undersøkelsen på egen skole.

Jeg informerte rektor om undersøkelsen min og ba om tillatelse til å gjennomføre den med avdelingsledere som informanter på yrkesfag. Den tillatelsen fikk jeg. Jeg sendte forespørsel til flere avdelingsledere og to sa seg villige til å være med i undersøkelsen min. To informanter kan synes få, men jeg utformet en intervjuguide med bredde og mente at de to informantene ville kunne gi en god og fyldig informasjon og kunnskap til min problemstilling. Som avdelingsledere er de kjent med problematikken med elevfracfall på yrkesfag. Det er deres hverdag. Det var skoleledernes erfaringer, tanker, meninger og deres innsikt i problematikken med frafall på yrkesfag, jeg ville vite mer om og belyse nærmere i min undersøkelse.

Det er mange som mener noe om fracfallet i videregående skole. Min oppfatning er at skolelederne har vært fraværende i skoledebatten og ikke kommet så godt fram med sine synspunkter. De er sentrale aktører på skolen og har en viss påvirkningskraft og myndighet fordi de er ledere. Jeg vil tro de kan motivere lærere til for eksempel å sette i gang tiltak som er med på å redusere elevfracfallet. Som avdelingsledere kan de gjøre en del. Derfor ønsket jeg å få fram deres stemme i min undersøkelse.

Da jeg hadde to informanter til undersøkelsen min, orienterte jeg nærmere om tema og problemstilling for undersøkelsen. Begge fant både tema og problemstilling aktuelt og så fram til å være med i undersøkelsen. Deretter sendte jeg en skriftlig forespørsel til dem på e-post. Informantene skrev under en samtykke erklæring (Vedlegg 1A og 1B).

3.2.2 Intervjuguidens oppbygging og struktur

Jeg ønsket å få en så klar, entydig og enkel intervjuguide som mulig. En intervjuguide må være av en slik kvalitet at det gir godt grunnlag for tolking og analyse (Dalen, 2013). Spørsmålene må derfor være presise og eksakte og kunne gi svar på problemstillingen. Jeg hadde hele tiden problemstillingen i hodet da jeg startet arbeidet med utformingen av intervjuguiden. Det var først nødvendig å få noen personopplysninger om informantene og deres utdanning - og yrkesbakgrunn. Etter disse opplysningene ville jeg informere om hensikten med intervjuet og hva jeg var interessert i å få mer kunnskap om. Jeg delte intervjuguiden i bolker eller kategorier etter tema jeg ønsket nærmere innsikt i for å kunne belyse problemstillingen på en så god måte som mulig (Vedlegg 2). Til hvert tema utarbeidet jeg en rekke underspørsmål. Hovedtemaene i intervjuguiden var:

Åpningsspørsmål som kunne belyse informantens mening og kunnskap om frafallet i videregående skole på generelt grunnlag.

Utfordringer som hadde til hensikt å få informantenes mening om de utfordringer frafallet i skolen skaper for samfunn, skole, elev etc.

Tilrettelegging Her ønsket jeg å få kunnskap om hvordan den enkelte skolen og den enkelte lærer forberedte skolestart og hvordan dette kunne redusere frafallet.

Forhold ved eleven som kunne belyse elevfrafallet på yrkesfag.

Forhold ved skolen som kunne belyse elevfrafallet på yrkesfag.

Konkrete tiltak som er satt i gang. Her ønsket jeg å få belyst hvilke tiltak den enkelte skole hadde satt i gang og hvilke tiltak skolelederne kjente til som var satt i gang utenfor skolen.

Tiltak/endringer som kan/bør settes i gang. Her ønsket jeg å få skoleledernes mening om hva som kan redusere elevfrafallet og hva som må gjøres for å klare dette. I denne delen ønsket jeg å få fram eventuelle utfordringer som skoleeiere, skolen, ledelsen og læreren står overfor, for å kunne redusere elevfrafallet.

Under utarbeidelsen hadde jeg lyst til å gjøre noen ”sidesprang” i intervjuguiden, bare for å få en større bredde i spørsmålene og fordi de der og da virket interessante, men jeg forsøkte aktivt å luke vekk spørsmål som ikke kunne belyse problemstillingen. Under utarbeidelsen av intervjuguiden tok jeg hensyn til at den ikke måtte være for omfattende. Intervjuguiden måtte ikke inneholde for mange bolker eller kategorier med mange underspørsmål. Jeg var redd dette kunne få informantene rent tankemessig bort fra hensikten med undersøkelsen; hvordan redusere frafallet på yrkesfag.

3.2.3 Gjennomføringen av intervjuene

For å sikre meg at skolelederne var litt forberedt, sendte jeg intervjuguiden som e-post til dem i forkant av intervjuet. Jeg valgte å gjøre dette for at informantene skulle kunne reflektere litt over problematikken i forkant. Jeg håpet at motivasjonen til informantene ble bedre ivaretatt og sikret på denne måten, for en intervjuguide har åpne spørsmål og det tar lenger tid å besvare åpne spørsmål enn lukkede spørsmål. Det å bli intervjuet direkte uten forberedelser fra informantenes side kunne gi usikre og vage svar, etter min mening. Jeg mente at jeg ville få mer presise og reflekterte svar ved å sende intervjuguiden til dem på forhånd. Dette ville, etter min mening, være en styrke for min undersøkelse. På den annen side så ville jeg ikke få de spontane svarene når intervjuguiden var kjent. Jeg tok likevel sjansen på at informantenes svar ikke ville være ”politisk” korrekte.

Jeg gjennomførte to intervju med to avdelingsledere på egen skole. Jeg kalte informantene A og B for å anonymisere dem. Det første intervjuet ble gjennomført i sentrum. Jeg kalte denne informanten for A. Det andre intervjuet på avdelingen som lå utenfor sentrum. Denne informanten kalte jeg for B. Jeg brukte ca 2 timer på hvert intervju. Intervjuene ble greit gjennomført på den enkelte avdelingslederens kontor. Jeg ble tatt godt imot og begge lederne hadde forberedt seg for intervjuet, så vi kom fort i gang. Jeg fulgte oppsettet fra intervjuguiden. Jeg kjente oppbyggingen på intervjuguiden godt, så når informantene snakket litt ut over temaet, visste jeg hvor i intervjuguiden vi var.

Jeg ser i ettertid at jeg burde ha bedt avdelingslederne om å sette opp en beskjed på kontordøra om at han var opptatt og ikke ønsket å bli forstyrret under intervjuet. På samme måten kunne jeg ha spurt om det var mulig å skru av mobil og kontortelefon. Jeg regnet egentlig med at informantene hadde tenkt på dette selv, men burde nok ha klargjort det i forkant. Vi ble avbrutt mange ganger under begge intervjuene og jeg måtte repetere litt for at vi skulle komme inn i samtalen igjen.

3.3 Analyseprosessen

Etter at intervjuene var gjennomført skulle datamaterialet bearbeides fra lyd til skrift. Materialet skulle samles og organiseres. Jeg hadde få informanter. Datamaterialet var derfor overkommelig å bearbeide. Lydkvaliteten på opptaket var også godt. Det var ikke problemer å høre hva som ble sagt. Utfordringen var å få alt som ble sagt på båndet overført til tekst uten at innholdet ble endret eller misforstått.

3.3.1 Transkribering og analyse

Jeg hadde lånt lydopptaker, så den måtte jeg levere fra meg fra gang til gang. Det gikk greit. Kvaliteten på lyden var god, så jeg hørte bra. Den ene informanten snakket dialekt. Noen ganger brukte han ord på nynorsk, noen ganger tilnærmet bokmål og noen ganger dialekt. Jeg skrev ordene slik jeg hørte dem. Jeg brukte ikke tid på å få samme målform inn i transkriberingen. Dette intervjuet, B, har derfor ulike måter å skrive orda på. Den utfordringen hadde jeg ikke med informant A. Jeg skrev ut hvert intervju for seg. Dette brukte jeg god tid på. Jeg var oppmerksom på at det er en omfattende prosess å få lyd til tekst uten at noe av innholdet skal gå tapt (Dalen: 2013). Jeg kontrollerte det som ble skrevet og hørte intervjuene flere ganger. Deretter skrev jeg hvert intervju inn i intervjuguiden på nytt slik at informantene svar kom under samme tema og spørsmål. Dette gjorde jeg fordi jeg lettere kunne finne samsvar mellom skoleledernes oppfatninger og meninger om elevfrafallet. Den intervjuguiden jeg utarbeidet, samsvarte ganske godt med Eifred Markussens (2011) 4 hovedårsaker til elevfrafall i skolen. Jeg fant det derfor naturlig og hensiktsmessig å bruke de funnene Markussen refererte til når jeg skulle kategorisere og samle skoleledernes oppfatning og mening om elevfrafall på yrkesfag senere i oppgaven. De 4 hovedårsakene som har betydning for elevfrafallet er: Ulik sosial bakgrunn, tidligere skoleprestasjoner, faglig sosialt engasjement og identifikasjon med skolen og den konteksten utdanningen foregår innenfor. Datamaterialet mitt grupperte jeg derfor under Eifred Markussens fire hovedårsaker som han viser til er et felles mønster for elevfrafall i skolen.

3.3.2 Validitet og reliabilitet

Med validitet menes *”Styrken og gyldigheten til et utsagn; i samfunnsvitenskapene viser validitet som regel til om en metode faktisk brukes til å undersøke det den skal undersøke”* (Kvale og Brinkmann: 2013:236). I hvor stor grad er mine kvalitative intervju egnet til å undersøke det den skal undersøke? For å finne svar på om den kvalitative forskningen gir

gyldige svar, hevdes det at ”*observasjoner faktisk reflekterer de fenomenene eller variablene som vi ønsker å vite noe om*” (Pervin, i Dalen: 2013: 251). Jeg håper det datamaterialet jeg har kommet fram til gjennom min metode, kvalitative intervju, er gyldige for de variabler som jeg har presentert i intervjuguiden. De ulike temaer som jeg har i intervjuguiden, mener jeg speiler viktige forhold som belyser hvordan frafallet på yrkesfag kan reduseres.

Med reliabilitet menes ”*En forskningsrapports konsistens og pålitelighet; intra- og intersubjektiv reliabilitet henviser til om et resultat kan gjentas på andre tidspunkter og av andre forskere ved hjelp av den samme metoden*” (Kvale og Brinkmann: 2012:325). Hvor troverdig er da mine kvalitative intervju? I hvor stor grad kan man stole på de resultatene som jeg har kommet fram til? Jeg var alene om å intervju informantene og jeg var alene om å omdanne den muntlige talen til en skriftlig tekst. Det blir derfor bare min oppfatning og min forståelse av hva informantene formidler. Undersøkelsen ville kunne bli mer pålitelig hvis to personer intervjuet (Dalen: 2012). Da kunne jeg bedre legge merke til pauser, tonefall, utydelig tale og diskutere hva ordene som ble sagt egentlig betydde. Jeg var alene om intervjuet og misoppfatninger kan derfor ha skjedd. Men når jeg var usikker på hva som ble sagt, stoppet jeg og hørte teksten på nytt. Misforståelse kan oppstå både under intervjuet og i transkriberingen (Kvale og Brinkmann: 2013), men jeg prøvde å kvalitetssikre både under intervjuet og i transkriberingen.

Om senere undersøkelser kommer fram til de samme resultater som jeg har gjort i min, er usikkert. Frafallsproblematikken på yrkesfag er aktuelt i dag. Flere aktører, som for eksempel skolemyndigheter, skoleledere og lærere, er opptatt av å redusere frafallet, det samme er næringsliv. Hvordan frafallsproblematikken på yrkesfag er i fremtiden, er et åpent spørsmål.

3.4 Forskerrollen og forskningsetiske vurderinger

Mennesker skaper sin egen virkelighet. Vi oppfatter ulikt. Vi er i ulike situasjoner (Dalen: 2013). Debatten rundt elevfracfall på yrkesfag i videregående skole kan derfor sees og forstås på flere måter. Tiden vi lever i, farger forståelsen av samfunnet og debatter rundt det som det forskes på. Hva skoleledere mener om elevfracfall på yrkesfag om 20 år, kan være noe helt annet enn det som er oppfatningen i dag. Skolelederes oppfatning og meninger om elevfracfallet vil bli tolket og forstått i lys av de gjeldende samfunnsforholdene, skoleforholdene og debattene som til en hver tid er gjeldende. Dalen

(2013) hevder at kvalitativ forskning bør behandle spørsmål som knyttes til både validitet og reliabilitet, *"men det må benyttes andre begreper og en annen terminologi enn den som anvendes i kvantitative studier"* (Ibid:93). Dette bør jeg tenke gjennom som forsker.

I kvalitativ forskning bør jeg som forsker, bestrebe seg på at de uttalelser og utsagn som skolelederne formidler, være så nært opp til det skolelederne selv opplever og forstår om elevfravall på yrkesfag (Dalen: 2013). Dette krever både innlevelse og samspill med informantene fra min side. Når man skal gjennomføre en undersøkelse, ønsker man at den skal kunne være valid. Undersøkelsen må være av en slik karakter at den er troverdig. Jeg skal videre ta for meg den forforståelsen jeg har til elevfravall på yrkesfag og læreprosessen det har gitt. Til slutt gir jeg noen forskningsetiske vurderinger.

3.4.1 Førforståelse

Elevfravall på yrkesfag i videregående skole er noe jeg selv opplever i min skolehverdag. Jeg underviser i norsk og kroppsøving på yrkesfag, noen elever blir borte i løpet av skoletiden. Hvordan vi som lærere kan få elevene til å fullføre skolegangen eller få et fagbrev, er noe som ofte diskuteres på lærerværelset. Problematikken med elevfravall er ofte tema i fagmøter. Til tross for mange tiltak som settes i gang fra skolens side, så er elevfravallet ganske så konstant. Vi prøver å innarbeide gode rutiner med fravær og tilbakemeldinger, men lite synes å hjelpe på elevfravallet. Det er ulike oppfatninger om hva som skal til for å få ned elevfravallet. På eget lærerværelse pekes det ofte på manglende ressurser fra skoleeiere og myndigheter.

Som lærer i videregående skole har jeg en forforståelse av elevfravallet. Dette måtte jeg ha i tankene da jeg utformet intervjuguiden for den måtte ikke bære preg av min oppfatning av elevfravallet på yrkesfag. Intervjuguiden måtte heller ikke legge vekt på tiltak som jeg selv anser som aktuelle for å redusere fravallet. Jeg var bevisst min forforståelse da jeg utformet intervjuguiden. Jeg la vekt på at den skulle ha bredde og dybde slik at flest mulig sider i fravallsproblematikken på yrkesfag kom fram. Jeg kunne ikke være for opptatt av hva vi gjorde på egen skole, men prøvde bevisst på å utforme intervjuguiden slik at den favnet bredt.

3.4.2 En læreprosess

Jeg hadde noe kjennskap til informantene fra før. Dette bød både på en utfordring og en læringsprosess for meg. I møte med dem måtte jeg være åpen og lyttende slik at jeg på best mulig måte forstod informantenes opplevelse, meninger og tanker om problematikken. Jeg måtte søke å unngå å være for opptatt av hva jeg selv måtte mene og unngå å komme inn i en personlig diskusjon med informantene. Dette kunne forstyrre intervjusituasjonen slik at vi diskuterte oss vekk fra temaet og problemstillingen. Jeg måtte prøve å sette meg inn i skoleledernes situasjon og deres hverdag og konsentrere meg om dem og lytte til hva de egentlig sa til meg. Men å lytte betyr ikke at jeg som forsker, skulle være passiv, men prøve bevisst å gå skapende og aktivt inn i prosessen med informantene (Dalen: 2013). Dette var spennende og lærerikt. Jeg prøvde å være både profesjonell og lyttende til stede. Informantene hadde kjennskap til studiet mitt. Det gjorde det enklere for meg med hensyn til å forklare hensikten med undersøkelsen. Men det å skulle intervju noen fra egen arbeidsplass, så jeg for meg kunne bli en utfordring. Vi har kjennskap til hverandre og intervjuet kunne lett bli en kollegial samtale om felles utfordringer. Dette ville jeg unngå. Jeg måtte derfor være oppmerksom på å holde fokus på intervjuguiden og på det informanten sa under intervjuet. Det var jeg som forsker som skulle styre samtalen og som måtte passe på å holde den røde tråden. Det er jeg som skulle drive intervjuet framover og påse at vi holdt oss til temaet. Jeg måtte klare å holde den profesjonelle avstanden, både til tema og informant (Ibid: 2013). I intervjusituasjonen var dette var en utfordring, men også en nyttig læreprosess for meg.

En annen utfordring, men lærerik for meg, var å få tak i det tekniske utstyret og å lære å bruke det. Transkriberingen tok mye lenger tid enn forventet og var egentlig litt vanskelig for meg. Jeg forstår de som bare bruker en mobiltelefon, men den valgte jeg bort. Jeg regnet med at lyd kvaliteten ville bli dårlig og at det kunne oppstå uforutsette tekniske problemer underveis. Jeg valgte derfor en teknisk god lydopptaker. Lydopptakeren brukte jeg flere ganger i forkant av intervjuene, slik at jeg satte meg inn i det tekniske og klarte å betjene opptakeren. Jeg lærte en del om de tekniske utfordringene som et kvalitativt intervju gir deg.

Jeg syntes selv jeg la stor vekt på informasjon i forarbeid og forberedelser i møte med informantene. Men praktiske problemer oppstod likevel i intervjusituasjonen; som for eksempel telefoner som ringer og avbrytelser av folk som banker på døra. Det var slike

praktiske forstyrrelser jeg regnet med at skoleledere selv tok et ansvar for å avverge, men lærte at man kan ikke informere godt nok.

3.4.3 Ethiske vurderinger

Når jeg i min undersøkelse valgte kvalitativt intervju, sto jeg overfor noen etiske utfordringer. Det er betydningen av informert samtykke, fortrolighet, konsekvenser og forskerens rolle (Kvale og Brinkmann: 2012). De etiske utfordringene måtte jeg som forsker være bevisst gjennom hele undersøkelsesprosessen, ikke bare i selve intervjusituasjonen, men også i formidlingen av undersøkelsen. Jeg skal belyse noen av de etiske utfordringene.

Jeg vil først trekke fram betydningen av informert samtykke. Informantene må vite hva undersøkelsen går ut på og hva som er formålet. De må også få muligheten til å trekke seg fra undersøkelsen under veis. Det er også viktig å legge grunnlag for fortrolighet til informantene i intervjusituasjonen, men samtidig ikke komme for nær. Dette var viktig for meg som intervjuet kolleger. Det ble viktig for meg *”å finne den rette balanse mellom nærhet og distanse til informanten”* (Dalen: 2013:20). Man kan, som intervjuer, lett bli familiær og fortrolig og la seg påvirke av personen og av det som blir sagt. Dette vil kunne virke inn på den videre formidlingen på en uheldig måte. Jeg måtte derfor som forsker, opptre profesjonelt overfor informantene og holde avstand der det var nødvendig. Et tredje forhold er det å vise solidaritet med informantene. Forståelse og solidaritet er enklere å vise overfor kolleger enn overfor fremmede. Men det kan være lettere å komme i en konfliktsituasjon når det er nære relasjoner og formidlingen skal presenteres. Man kan komme i den situasjon at noe kanskje må utelates i formidlingen for ikke å såre eller gjøre informantene forlegne (Ibid). Det er jeg som forsker, som må gjøre denne vurderingen. Dette måtte jeg ta i betraktning under intervjuet.

Som forsker er det viktig å beskytte informantene når resultatene fra undersøkelsen skal formidles. Informantenes meninger, tanker og utsagn må ikke ”henges ut,” stigmatiseres eller identifiseres. Dette må jeg passe på som forsker. Jeg må også tenke på mulige konsekvenser og passe på å anonymisere mine informanter for det stilles strenge krav om konfidensialitet (Ibid). Jeg erfarte at en forsker står overfor mange utfordringer og etiske vurderinger.

4 PRESENTASJON AV DATAANALYSE OG FUNN

I dette kapittelet presenterer jeg dataene fra intervjuene i undersøkelsen min. Etter at jeg gjennomførte undersøkelsen, sitter jeg igjen med tekster fra informantene. Dette tekstmaterialet må bearbeides før analyse. Etter at intervjuene var transkribert, samlet jeg sitatene fra informantene og satte dem inn i intervjuguiden. Den ene ble kalt A (sentrumsskolen), den andre B (internatskolen). Dette gjorde jeg for å få en oversikt over hva informantene mente om de samme spørsmålene. På den måten kunne jeg lettere finne likheter og ulikheter i informantenes utsagn. For å få en oversikt over elevfrafallet startet jeg med følgende spørsmål til skolelederne: *”Hvordan vil du beskrive frafallet ved din skole generelt?”* Skoleleder A fortalte at 78,8% av elevene fullførte i 2014/15. På Teknisk og industriell produksjon (TIP) fullførte og bestod 76,1% og på yrkesfag fullførte 75,9%. Snittet på TIP ligger høyere enn på landsgjennomsnittet og ligger bedre enn gjennomsnittet i fylket. Skoleleder B hadde ikke noe tall å vise til. Undersøkelsen viser at sentrumsskolen på landsbasis har en større gjennomstrømming av elever på yrkesfag.

Monica Dalen (2013) viser til flere fremstillingsformer av intervjudata og til flere måter å arbeide med sitater på. Hun viser til Den tematiske metoden og Den intuitive metoden hentet fra Kruse, 1996. For bedre å håndtere sitatene fra min undersøkelse, ønsket jeg å lage sammendrag av sitatene fra informantene mine. Disse sitatene ønsket jeg videre å gruppere under ulike kategorier. Kategoriene hentet jeg fra Eifred Markussens undersøkelse (2011). Markussen viser til et felles mønster som går igjen som hovedårsaker til frafall i videregående skole:

- Ulik sosial bakgrunn
- Tidligere skoleprestasjoner
- Faglig sosialt engasjement og identifikasjon med skolen
- Den konteksten utdanningen foregår innenfor

Denne måten å arbeide med sitatene på ligger nært opp til Den tematiske metoden. Jeg velger derfor å finne et utvalg sitater fra undersøkelsen og grupperer dem under hver kategori som beskrevet over. I analysedelen vil jeg bruke samme kategori-inndeling, men bruke flere sitater fra informantene.

4.1 Ulik sosial bakgrunn

På spørsmål om elevenes sosiokulturelle bakgrunn og om dette har betydning for elevfrafallet, svarer skolelederne blant annet:

A: *”Jeg synes å se at hvis du har foresattes støtte til skolen og at de fremsnakker skolen – det er viktig. (...) Det er mange som sliter psykisk og det er skremmende å se.”*

B: *”Dette har absolutt noe å si.(...) Voksenpersonen som er rundt eleven, er veldig viktig”.*

Skolelederne mener det er viktig at foreldre er positive til skolen og opplæringene på yrkesfag. Foreldre må få bedre kunnskap om yrkesfagene slik at de kan støtte ungdommens holdning til skolen og stille noen krav. En tettere foreldrekontakt i form av fysiske møter synes å være nødvendig for å redusere elevfrafallet, etter skoleledernes mening.

4.2 Tidligere skoleprestasjoner

På spørsmål om hva skolelederne mener om elevens læreforutsetninger og holdning for å redusere elevfrafallet på yrkesfag, svarer de slik:

B: *”Grunnen til at vi har frafall i videregående skole er at elevene har med seg ei historie. Tiltak må settes i gang tidligere. (...) Gjennom alle år – ære være dei som klarer det – å sitte der time etter time i norsk eller kva det måtte være - å være ein taper. (...) Skolepolitikken må se nærmere på hva som skjer på barne- og ungdomsskolen”. Skolelederen mener elevene må få bedre arbeidsvaner allerede i barneskolen, læres opp til å gjøre en innsats etter egne forutsetninger. Elevene må få støtte og hjelp med skolefagene så tidlig som mulig. Her har grunnskolelærerne en oppgave. Elevene skal trives på skolen samtidig som de utvikler seg på flere områder, hevdes det i undersøkelsen og viser videre til hvor viktig læreren er for elevenes prestasjoner og trivsel på skolen. Det pekes på at skolemyndigheter må kartlegge nærmere undervisningsopplegg i barne- og ungdomsskolen og se hva som foregår i grunnskolen. Dette kan redusere elevfrafallet seinere på yrkesfag.*

A: *”Men det må stilles krav. Ikke alle forstår sitt eget beste. Noen trenger rammer for å nå måla sine. At elevene ikke måles på barneskolenivå: alle vet hvor de ligger, taperen vet hvor han står. En vurdering som er målbar, bør komme i barneskolen. Da kan du tidligere fange opp avvik.”* For å kunne stille krav til elevene må skolen ha en vurdering som er målbar allerede på barneskolen, hevder skolelederen. Elevene selv vet hvem som er gode og dårlige og hva de er gode og dårlige i, mener han. En tydeligere vurdering allerede i barneskolen

etterlyses som et verktøy for å redusere elevfrafallet på yrkesfag. Skolelederen mener ungdomsskolelærerne har for liten kunnskap om yrkesfagene og gir ikke god nok informasjon til elevene når de står overfor videre skolevalg. *”Jeg synes det er viktig at lærere er kapable til å gi informasjon,”* hevder han. Ungdomsskolelærere må få bedre kompetanse om yrkesfagene, noe som kan redusere elevfrafallet på yrkesfag, mener denne skolelederen.

4.3 Faglig sosialt engasjement og identifikasjon med skolen

På spørsmål om hvordan skolene forbereder seg ved skolestart på yrkesfag for å redusere elevfrafallet, svarer de:

B: *”Jo, altså det å sette i gang forberedelser er viktig, å komme i gang med kartlegging. (...) Og at skolen er et sted man har lyst til å være.(...) Ellers hvis en skal tenke litt større, så bør man se på alternative løsninga for elever som er «drop outs». Fins det egentlig noen arenaer for denne type elever? Så man må ha støtteapparat og prøve i den grad det lar seg gjøre – å rydde opp i de sosiale og emosjonelle problemene som elevene har.”*

A: *”Vi på skolen har oppstartsamtaler som jeg har tro på. Vi intervjuer elevene før de egentlig begynner. Tar det ved oppstart. Før elevene får sette klassemiljøet, sette hierarkiet i klassen.(...) Vi har ungdomsskolebesøk rett før 9. klasseelevene slutter. (...) Så kommer de samme elevene tilbake i 10. klasse før endelig skolevalg. Jeg har tro på å bygge en tett relasjon og følge opp fravær. (...)Tett kontakt med hjemmet, det tror jeg forebygger veldig godt.”* Skolelederne viser til tiltak som de mener er med på å redusere elevfrafallet og legger vekt på at oppstarten på yrkesfag skal bli god og trygg for elevene. Tiltakene skolelederne viser til for å redusere elevfrafallet på yrkesfag:

- Ungdomsskolebesøk rett før elevene går ut 9. klasse. Elevene får informasjon om alle utdanningsprogrammene på yrkesfag. Hvert utdanningsprogram presenteres særskilt og med de muligheter faget har.
- De samme ungdomsskoleelevene besøker videregående før endelig skolevalg i 10. klasse. Ungdomsskoleelevene blir med i undervisningen og tas hånd om av yrkesfagelevene. Skolelederne mener dette er tiltak som får ungdomsskoleelevene til å føle tilhørighet til den nye skolen.
- Skolelederne viser til at skolen får elevinformasjon fra ungdomsskolen før oppstart.

- Ved skolestart på yrkesfag får elevene en kartleggingsprøve. Den viser elevens ferdigheter.

På spørsmål om forhold ved yrkesfag som gjør det vanskelig å gjennomføre, sier den ene skolelederen: *”Det kan hende mange har en forestilling om at når vi begynner på byggfag, skal vi bare stå og snekre. (...) Virkeligheten blir annerledes. Det kan bli en liten knekk på den forestillingen de hadde.”* Skolelederen peker på betydningen av å komme i praktisk arbeid så fort som mulig. Da vil elevene lettere identifisere seg med faget og skolen. Dette krever en organisatorisk og annerledes tenkning om yrkesfagene, men – med vilje til å endre – vil flere kunne klare å fullføre utdanningen de har begynt på, hevdes det. Elevene vet ikke nok om yrkesfagene fra ungdomsskolen og viser til at informasjonsflyten fra ungdomsskolen må bli bedre. En utfordring er også å gi informasjonen videre til faglærere på yrkesfag. Her må det arbeides for å få bedre rutiner mellom ungdomsskole og yrkesfag og internt mellom ledelse og faglærer på yrkesfag, hevder de. Like viktig som å kartlegge elevenes faglige nivå, er kartlegging av klassemiljøet, hevdes det videre.

På spørsmål om hva den enkelte lærer kan gjøre for å redusere elevfrafallet på yrkesfag, svarer den ene: *”Det er mye som en lærer kan gjøre i klasserommet.”* Han viser til hvordan undervisningen legges opp, hvordan elevene møtes av lærer i klasserommet og at elevene opplever at læreren ser dem. Skolelederen viser til betydningen av å aksjonere tidlig ved fravær når man ser at *”fraværet begynner å komme.”* Kontaktlærer og foreldre må involveres tidlig ved fravær. Slike tiltak reduserer elevfrafallet på yrkesfag, mener denne skolelederen. Den andre skolelederen mener det er viktig å være oppdatert på teoretiske teorier når undervisningen legges opp. Elevene skal føle at de er velkomne og at de er ønska. Han legger videre vekt på å følge opp den enkelte elev, ta tidlig kontakt ved fravær og *”at vi ser hver enkelt elev, har oppriktig engasjement for hver enkelt elev.”* Skolelederne legger vekt på læreren for å redusere elevfrafallet.

4.4 Den konteksten utdanningen foregår innenfor

På spørsmål om konkrete tiltak som er satt i gang for å redusere elevfrafallet, svarer skolelederne slik:

A: *”Etter Kunnskapsløftet ble det innført Prosjekt til fordypning. (...) Der ligger det føringer på at de skal ut i næringslivet. (...) – det er tungt med tiltak fra Kunnskapsdepartementet, fylke osv.- for det er alltid noen særinteresser her og der.”* På det samme spørsmålet viser

den andre skolelederen til at skolen har elevveiledere som skal brukes i klassene for å motivere og støtte opp om undervisningen. Videre viser skolelederen til ressursgrupper, rådgiver, spesialpedagog og PPT. På spørsmål om disse tiltakene har virket, sier han: *"Ja, ja, absolutt."* Det vises til sentrale tiltak som skal forberede elevene på næringslivet, men at tiltak fra sentrale myndigheter er tunge å forholde seg til. Det vises også til lokale tiltak som følger sentrale retningslinjer.

På spørsmål om hva som kan redusere elevfrafallet på yrkesfag, svarer den ene skolelederen:

B: *"Noe meir fleksibilitet i systemet vårt fra Vg1 og Vg2 eller ein større tanke om skole og bedrift."* Denne skolelederen mener skolesystemet må ha større fleksibilitet og rom for endringer. Han legger også vekt på et bredere samarbeid mellom skole og bedrift og mener skolen har noe å gå på i forhold til dette samarbeidet.

På spørsmål om hvordan tiltak og endringer kan settes i gang for å redusere elevfrafallet på yrkesfag, svarer skolelederne:

A: *"Et administrativt spørsmål, men også et organisatorisk spørsmål. (...) så det er på en måte å rydde opp i det der og få lagt til rette rent juridisk. (...) Vi må legge inn ressurser i å tilrettelegge."* Skolelederen peker på at tiltak og endringer må behandles juridisk og viser til at slike tiltak og endringer må løses på et administrativt plan og det kreves ressurser.

Tiltakene må organiseres av skolens administrasjon og lærere. Den andre skolelederen mener dette om det samme spørsmålet: *"Jeg tror at hadde vi klart å jobbe tettere med næringslivet og få næringslivet inn i skolen, motivere elevene, at elevene ser og hører fra andre enn oss at det de driver med er relevant"*, kan redusere elevfrafallet. Denne skolelederen peker på betydningen av å få til et tettere samarbeid mellom skole og bedrift som tiltak for å redusere elevfrafallet på yrkesfag.

På spørsmål om forhold mellom teori og praksis på yrkesfag, svarer skolelederne slik:

A: *"Det er svært lite av det du lærer på Vg1 da som har relevans til hva du driver med på Vg2."*

B: *"Du kan si det sånn at den teorien som er lagt til yrkesfag, Vg1 og Vg2, er ikkje knytta opp til eller retta opp til yrkesfag, men retta inn mot at du kan ta studiespesialiserende (...)på påbyggingsåret. Så eg meiner det er gjort ein stor feil, faktisk."* Begge skolelederne

peker på at teorien på yrkesfag ikke er rettet inn mot det praktiske yrket elevene skal ha opplæring i.

På spørsmål om hvilke utfordringer elevfrafallet skaper på yrkesfag, svarer skolelederne:

A: *"For skolen helt isolert sett, skaper ikke det så store utfordringer hvis vi ser helt kynisk på det fra vår side. Det er klart det forstyrrer kanskje klassemiljøet, men det er nok et større samfunnsproblem og for eleven sjølv, ikkje minst.(...) Det er ikke lett å komme seg inn i en bedrift."*

B: *"Med det systemet som er nå, er det vel klart at det går ut over selvtilliten til eleven(...) Dei må komme seg inn i samfunnet og faktisk få følelsen av at dei er til nytte. (...) Det må være rom for endring. (...)Eg syns vi har gjort det vanskelig. Vi treng rutiner som gjør det enkelt for læreren. (...)Hvor populært er det å bli håndverker i dag? Yrkesutøver i det hele tatt? Den har jo kommet langt ned på rangstigen."*

Skoleleder A peker på utfordringer og uvitenhet som grunnskolelærere, foreldre og elever har om yrkesfagene. *"Jeg tror ikke ei ungdomsskolelærerinne, - for å sette det på spissen, eller den gjennomsnittelige ungdomsskolelærer har forutsetninger for å favne om alle de fagene vi har.(...)- å vite hva en CNC mekaniker og reparatør er, vet elevene ikke. På spørsmål om hva som kan redusere elevfrafallet på yrkesfag, viser den ene skolelederen, B, blant annet til kollegasamarbeid og tidsressursen: "For å få et godt klassemiljø, må man samarbeide. Det er vanskelig med den tiden vi har."* Den andre skolelederen viser til at fraværgrensen må endres: *"Elevene skal bestemme sitt eget fravær. Det er ikke fraværgrense. Nå er det heldigvis i endring."*

Skolesystemet er fastlåst, hevder skolelederne. De mener det må være flere måter å få til en yrkesutdanning på enn slik yrkesutdanningen nå er lagt opp. Yrkesfagutdanning må endres og bli mer praktisk rettet. Skolelederne viser til FYR-prosjektet som knytter fag og teori sammen. Et prosjekt skolen har tro på. Skolelederne mener at ikke alle elever kan klare teoretisk skoleundervisning etter ungdomsskolen og dette må skolemyndighetene gjøre noe med. Slik yrkesfagene er lagt opp, er det liten relevans mellom det som elevene lærer på Vg1 og Vg2, hevder skolelederne. Elevenes forventninger blir ikke innfridd. De mister motivasjonen og mange slutter.

Skolelederne mener det må stilles krav til elevene. Skolen må stille entydige og klare krav til elevene. Men den ene skolelederen sier: *"Vi har frihet, men vage føringer."* Lærerne trenger

samarbeidstid og drøftingsmøter, men tiden strekker ikke til, hevder skolelederne. De ønsker mer samarbeidstid på timeplanen, men dette er vanskelig å få til organisatorisk og praktisk.

Skolelederne peker på at fravær er et problem for lærerne når elevene selv bestemmer over fraværet. De viser til at lærerne dokumenterer fraværet og kontakter elevens klassekontakt så snart som mulig. Skolelederne ønsker et utvidet foreldresamarbeid og mener dette vil kunne redusere elevfrafallet.

Det er viktig å føle at man er en bidragsyter i samfunnet, hevder skolelederne. Elevene må oppleve at de er til nytte. Det skolen selv kan legge vekt på, mener skolelederne, er å synliggjøre nytteverdien for samfunnet som fagutdanningen har. Det må også andre aktører gjøre. Skolelederne hevder det må skje en endring for yrkesfagene. De mener det ikke bare er skoleledelsen og lærerne på yrkesfag som må ha ansvar for at elevfrafallet reduseres. Skolelederne stiller spørsmål om yrkesfagene egentlig er populære fag og mener håndverkernes status må heves. Skolelederne peker på at det må informeres mer om yrkesfagene og viser til at yrkesfagene er for lite kjent blant foreldre, grunnskolelærere og elever. Yrkesfagenes muligheter må løftes fram og bli kjent.

I drøftingen i neste kapittel vil jeg lage undergrupper til hver av kategoriene slik de presenteres i metoddelen. For å belyse en bredere betydning av problemstillingen vil jeg bruke flere sitater fra skolelederne. Til slutt drøfter jeg endringsarbeid på yrkesfag.

5 DRØFTING AV UNDERSØKELSENS RESULTATER OG FUNN

Den videregående skolen der undersøkelsen er gjort, består av flere avdelinger. Alle avdelingene - bortsett fra en - ligger i sentrum av byen. Avdelingen som ligger i utkanten, har elevinternat. Det betyr at noen av elevene bor på skolen. Avdelingene er derfor ikke så veldig like med hensyn til elevenes skoleforhold. Skoleledernes svar som angår elevene, kan derfor ikke sammenliknes direkte. Det er forskjell for elever å bo på en skole og det å bo hjemme. Miljøet rundt eleven på et internat er ulikt hjemmeforholdene. Dette kan ha betydning for hvordan informantene opplever elevfrafallet. I oppgaven videre kommer jeg til å omtale informantene både som avdelingsledere og skoleledere.

På spørsmål om hvor mange som fullfører studieløpet på yrkesfag svarer skoleleder B at totalt sett er det ca 50% som kommer ut med fagbrev. Noen sikre tall har han ikke. Men legger til at da har mange elever gått flere runder og vært innom frafallsstatistikken. Skoleleder A kan vise til sikre tall når det gjelder elevfrafall. På TIP fullførte og bestod 76,1% av elevene i skoleåret 2014/2015. Dette er høyere enn på landsgjennomsnittet og gjennomstrømningen er bedre enn gjennomsnittet i fylket, viser han til. Innen yrkesfaga var snittet som fullførte og bestod, 75,9% samme år. Begge skolelederne i undersøkelsen min er likevel opptatt og bekymret over elevfrafallet på yrkesfag. Det skaper problemer for eleven senere, men mener det er et større samfunnsproblem. Elevfrafallet skaper utfordringer og problemer på flere områder. Det blir et problem for eleven det gjelder, for skolen og samfunnet (Fafo 2010:03, SØF 08/09). Elevfrafall på yrkesfag kan ikke relateres til en faktor eller et nivå (Fafo 2010:03, Magnussen: 2011). Til det er elevfrafallet for komplekst og sammensatt. De ulike og mange årsaksfaktorer til frafall på yrkesfag finnes på flere nivå: elevnivå, skolenivå og samfunnsnivå (Ibid). Forklaringene til elevfrafall er sterkt knyttet til hverandre og vanskelig å skille fra hverandre. Min problemstilling og hovedfokus er rettet mot skolelederne som representerer skolenivå. Det som skjer på skolenivå, kan imidlertid ikke sees isolert fra elev- og samfunnsnivå. For å få svar på problemstillingen min, må jeg også belyse elev- og samfunnsnivået slik skolelederne opplever det. Drøftingen min blir en tekstanalyse med sitater fra skolelederne. Analysen sees i lys av 4 kategorier, hentet fra Eifred Magnussens (2011) fire hovedårsaker til elevfrafall:

- Ulik sosial bakgrunn
- Tidligere skoleprestasjon

- Faglig engasjement og identifikasjon med skolen
- Den konteksten utdanningen foregår innenfor

Intervjuguiden min favner disse kategoriene. I det følgende vil analysen ta for seg disse fire overordnede forholdene og drøftes i lys av framsatt teori. Jeg vil vise til hva skolelederne mener om elevfracfallet på yrkesfag, hvilke erfaringer de har og hva de mener kan redusere fracfallet. Til slutt i analysedelen kommer en konklusjon der jeg tar opp hvorfor en endring er nødvendig for å redusere elevfracfallet og hvilke betingelser som er nødvendige for hvordan endringer skjer (Skogen: 2004 og Wollscheid og Noonan: 2012).

5.1 Ulik sosial bakgrunn

På spørsmål om elevenes sosiokulturelle bakgrunn har noe å si for elevfracfallet, svarer begge skolelederne at familieforhold og elevenes bakgrunn har mye å si om elevene fullfører på yrkesfag eller slutter. Den ene skolelederen sier det så klart at *”Dette har absolutt noe å si.”* Den andre skolelederen legger vekt på foreldrenes holdning og motivasjon til skolen. Han ser betydningen av at foreldrene *”framsnakker”* skolen og at skolen har foreldrenes støtte. Begge skolelederne viser til at elevene har med seg en historie når de kommer til skolen. Elevene har ulike oppvekstvilkår, forutsetninger og sosiokulturell bakgrunn (Markussen: 2011, SØF 08/09, Fafo 2010:03) når de starter på yrkesfag. Det er dokumentert at familieforhold som fattigdom, foreldre som er uten arbeid og sosial ekskludering ofte kan føre til elevfracfall (Wollscheid og Noonan: 2012). Når elevene har ulik sosial bakgrunn, kommer de til skolen med forskjellige holdninger og motivasjon til å gjennomføre på yrkesfag. Vi kan kanskje ikke snakke om fattigdom i Norge i dag, sammenliknet med flere andre land, men økonomien er sikkert ulik i de mange hjem. Arbeidsløsheten er heller ikke spesielt høy hos oss, men de som rammes av arbeidsløshet, opplever det sterkt. Sosial ekskludering skjer i alle samfunnslag og rammer hardt (Fafo 2010:03). Ungdom som opplever uheldige familieforhold som beskrevet over, er sårbare (Wollscheid og Noonan: 2012). En god foreldrekontakt som har kunnskap om yrkesfagene, kan motivere elevene til å fullføre opplæringen på yrkesfag. På spørsmål om hvilken betydning foreldrenes interesse for elevens videre skolegang er, viser skolelederne til betydningen av at elevene støttes og oppmuntres av foreldrene til å gjennomføre skolegangen. Forskning viser at foreldre og hjemmeforhold er av betydning for om elevene fullfører skolegangen og i hvilken grad elevene oppnår kompetanse på skolen (Fafo 2010:03, Markussen, 2011, NOVA 12/10). Det er derfor viktig, som skolelederne påpeker,

at foreldre er positive til skolen noe også Wollscheid (2010) viser til. Det kan bety at elever som ikke får støtte, oppmuntring og hjelp hjemmefra, i mindre grad lykkes i å gjennomføre på yrkesfag. De faller lettere i fra enn ungdom som blir fulgt opp av foreldrene. Dette er også i overensstemmelse med internasjonal forskning. For sannsynligheten for at ungdom fullfører og består videregående opplæring, øker når foreldrene *”støtter opp om de unges skolearbeid,”* (Markussen: 2011:12). Det synes derfor som det er viktig for skolen og lærere på yrkesfag at de treffer foreldrene til elever i ungdomsskolen på et tidlig tidspunkt. Hensikten må være å gi foreldrene god informasjon, førstehåndskjennskap om yrkesfagene og kunnskap om yrkesfagene - og de muligheter en yrkesfagutdanning gir på arbeidsmarkedet. En slik kontakt mellom foreldre og skole vil gi en større forståelse for de ulike yrkesfagene og den nytteverdien de har for samfunnet. For å få til dette, kan det etableres temakvelder på ungdomsskolen. Tema må skape interesse og nysgjerrighet for foreldrene slik at de møter opp, for eksempel: ”Yrkesfagenes betydning for samfunnet” eller ”Yrkesfagenes muligheter.” På et slikt temamøte bør foreldrene møte lærere fra yrkesfagene, representanter fra bedrifter og Opplæringskontorer. På den måten får foreldrene førstehåndskjennskap til yrkesfagene og de møter representanter for yrkesfagene som snakker varmt og positivt om fagene. Et resultat av temamøtet bør være å synliggjøre betydningen av yrkesfagene og gi foreldrene forståelsen av de muligheter som yrkesfagene gir som fagarbeider, for videreutdanning innenfor yrket eller det å skape en egen bedrift. På et seinere tidspunkt kan de ulike avdelingene for yrkesfag invitere foreldre og informere og presentere fagene. Ved å etablere slike arenaer for møtevirksomhet mellom foreldre og lærere på yrkesfag, vil dette gi foreldre en større kunnskap og interesse for yrkesfagene. Foreldrenes holdning til skolegangen styrkes og foreldrene kan lettere støtte og motivere elevene til å gjennomføre på yrkesfag. Dette synes å kunne være gode tiltak for å redusere elevfrafallet på yrkesfag for det viser seg at foreldrenes holdning, støtte og oppmuntring betyr mye om elevene fullfører skolegangen (Fafo 2010:03, Markussen: 2011 og Wollscheid og Noonan: 2012).

På spørsmål om hvilke endringer som må til i skolen for å redusere elevfrafallet, svarer den ene skolelederen blant annet at det må stilles krav til elevene. Noen ungdommer møter krav hjemmefra, andre møter få krav og plikter. Foreldrenes holdning overføres lett til elever i skolen. Undersøkelsen min viser at det må stilles krav til elevene. Elever som ikke møter krav og plikter, makter motgang dårlig. De kan lett gi opp og slutte hvis skolegangen blir litt vanskelig. Det å stille krav mener også leder av Opplæringskontoret for elektrofag i

Buskerud er viktig. Han hevder foreldrene ”sørver” barna for mye. Det stilles for få krav til ungene hjemmefra og ungene får ting for lettvint. Dette forringer gode holdninger hos elevene når de senere begynner på yrkesfaglig utdanning og møter arbeidslivet (samtale med meg). Noen hjem ”framsnakker skolen,” slik det vises til i undersøkelsen min, andre gjør det ikke. Det er mulig at ikke alle foreldre i dag så godt ser betydningen av skolegang for barna sine? Kanskje har velferden og ”rettighetssamfunnet” blitt slik at kunnskap og skolegang ikke er av så stor betydning for den enkelte? Det er derfor kanskje ikke så viktig for alle foreldre ”at de framsnakker skolen” for barna sine? Elevene klarer seg sikkert likevel. Det viser at skole og utdanning verdsettes forskjellig i familier med ulik bakgrunn (NOVA 12/10). Noen elever synes derfor det er helt naturlig og greit å gå på skole. Det er en selvfølge å gjennomføre, få bestått eksamen eller fagbrev. Andre bryr seg lite om hvordan det går på skolen. De klarer seg sikkert likevel. Det er lettere for elever å fullføre skolegangen når foreldrene har en positiv holdning til skole og utdanning. Dette understrekes også av leder av Opplæringskontoret for elektrofag i Buskerud. Han mener det er viktig at foreldre snakker varmt om yrkesfagene. Da mener han at yrkesfagene må omtales på en positiv måte og dette kan redusere elevfrafallet på yrkesfag, mener han. For å snakke ”varmt” om yrkesfagene må foreldre ha kunnskap om yrkesfagene og om yrkesfagenes muligheter. Kanskje flere foreldre - uansett sosiokulturell bakgrunn - kan få øynene opp for yrkesfagenes betydning hvis yrkesfagene blir omtalt positivt på foreldremøter og i media? Kanskje skolelederne bør, i større grad enn de gjør, legge vekt på yrkesfagenes muligheter, når de starter foreldresamtaler om høsten eller legge opp til temakvelder som beskrevet over?

Samfunnsutviklingen har ført med seg endrede familie- og boforhold som har skapt nye hjemmemiljø og samlivsformer (Fafo 2010:03). Det snakkes stadig om en ”tidsklemme.” Dette har innvirkning på den enkelte familie, på foreldrene og ungdommen. Hernes viser til disse endrede forholdene i samfunnet og hva endringene innebærer for familieforhold (Fafo 2010:03). Det er vanlig at begge foreldrene deltar aktivt i samfunnet ved at begge jobber. Hernes hevder at kvinner som er i jobb, ikke kan følge opp ungdommen som tidligere. Det må forstås slik at ungdommen er mer overlatt til seg selv og må ta mer ansvar for seg selv. Avdelingslederen på internatet, peker på samme problemet som Hernes med å få ungdommen opp om morgenen. ”Vi har elever her på internatet som forsover seg her også.” Forskjellen er kanskje ikke så stor for ungdom som bor hjemme eller på internat med hensyn til å ta ansvar for å komme seg på skolen? Noen elever har ikke forstått hvor

viktig det er å komme seg på skolen i rett tid. Disiplinene synes å være fraværende. Det synes som hjem og skole mangler sanksjoner overfor de unge. For å få elevene til å møte i rett tid på skolen, om elevene kommer hjemmefra eller fra internatet, kan skolen innføre et belønningssystem. En form for kollektiv belønning legger et press på den enkelte. Skolen må sette fram kravet om oppmøteplikt og belønningen settes i fellesskap av lærere og elever. En viss handlefrihet bør den enkelte skole ha.

5.1.1 Foreldrekontakt og fravær

Samarbeid med foreldrene er viktig for at elevene skal fullføre skolegangen (Fafo 2010:03). Den ene skolelederen viser til at skolen tar kontakt med hjemmet ved fravær. Men hevder at det er vanskelig for eleven å komme tilbake til skolen når fraværet har vart en uke. For å få eleven raskt tilbake er det en fordel at det er etablert en god kontakt med hjemmet på et tidlig tidspunkt. Skolelederen viser til oppstartsamtaler med foreldrene ved skolestart og peker på betydningen av å etablere kontakt med foreldrene så raskt som mulig for å unngå frafall. Hvis en elev uteblir fra skolen, tar skolen kontakt med hjemmet og han mener det er seint å ta kontakt etter en uke. Den andre skolelederen viser til at det er viktig å følge opp fravær og å ha tett kontakt med hjemmet for å redusere elevfracfallet. Undersøkelsen viser at skolen ikke har en fast rutine for kontakt med hjemmet ved fravær. Jeg oppfatter skolelederen slik at det blir opp til den enkelte lærer å ta kontakt med hjemmet. Når kontakten tas, er uklart. Her synes det som om skolen må ha klarere regler. Regler som angir hvem som har ansvaret for å ta kontakt med hjemmet, når fraværet skal meldes og i hvilken form meldingen skal gis. Det å ta en telefon til foreldrene synes å være en enkel form. Da får man kontakt og respons med en gang. Dette er i samsvar med en viktige oppfølging fra skolens side som Hernes (2010) viser til, nemlig å ta en telefon til foreldre når elevene uteblir fra skolen. Når eleven blir 18 år, er foreldrene uten rettigheter til innsyn og oppfølging av egne barn, selv om de fortsatt bor hjemme (Ibid). Foreldresamarbeidet kan derfor være vanskelig i enkelte klasser på yrkesfag. En av skolelederne peker på dette problemet og ønsker å finne en løsning på det ved å være tett på når det gjelder foreldrekontakt. Han forslår å lage skjema for foreldrekontakt når eleven fyller 18 år. Han mener å involvere foreldre ved at de kan signere eit slikt fraværsskjemaskjema. Hernes (2010) viser også til utfordringer i foreldresamarbeidet når eleven er 18 år og foreslår at foreldrene får rettigheter til å følge opp egne barn på videregående når de bor hjemme. Dette forslaget er ikke blitt en realitet. Det å etablere et

godt skole- hjem samarbeid synes å være viktig for å redusere elevfrafallet på yrkesfag. Dette er et forhold som må tas opp med skolemyndigheter for å formaliseres.

5.1.2 Sosiale og emosjonelle problemer

På spørsmål om hvilke forhold ved eleven som gjør det vanskelig å gjennomføre på yrkesfag, svarer den ene skolelederen at elevene har angst og at det er mange som sliter psykisk. Han viser til at det er vanskelig for elevene å gjennomføre på yrkesfag når de sliter psykisk. Den andre sier at hvis elevene sliter med sosiale og emosjonelle problemer, så er det vanskelig å få til læring. Skolelederne peker begge på betydningen av elevenes psykiske helse for å kunne gjennomføre på yrkesfag. Begge viser til problemer med rus, traumer, omsorgssvikt og depresjoner som årsak til elevfrafall på yrkesfag. Slike forhold som elevers mentale helse, trivsel og atferd blir også vektlagt som mulig årsak til at enkelte elever faller fra i videregående skole (Fafo 2010:03, Rasmussen: 2011, NOVA 12/10). God mental helse og selvfølelse er faktorer som er viktige for å få en bedre gjennomstrømning av elever i videregående opplæring (Ibid). Skolelederne peker på betydningen av at elevenes emosjonelle og sosiale forhold må bli tatt på alvor i skolen. De sosiale og emosjonelle vanskene hemmer elevens læring og kan resultere i at eleven gir opp og slutter. Skolelederne viser til at skolens hjelpetjeneste ikke klarer å hjelpe alle elevene som har behov for det. Skolelederne mener flere elever kunne gjennomføre på yrkesfag, hvis de ble fulgt opp bedre sosialt og emosjonelt. Det kan tyde på at den sosialfaglige hjelpen bør styrkes på yrkesfag.

Den sosialfaglige tjenesten som allerede er etablert i videregående opplæring, er nedfelt i Opplæringsloven §22 som omhandler elevers rett til nødvendig rådgivning. Formålet med sosialpedagogisk hjelp til eleven er blant annet å medvirke til at den enkelte eleven får hjelp med personlige, sosiale og emosjonelle problemer. Slik det står i loven, kan det synes greit. Eleven har jo rett til nødvendig rådgivning når eleven har personlige, sosiale og emosjonelle problemer. Men loven sier ikke noe om hvordan hjelpen skal utføres og av hvem. Loven sier videre bare "(...) *rådgivning skal utførast av personale med relevant kompetanse(...)*" (Opplæringsloven §22-4). Når det ikke er definert hva som menes med relevant kompetanse, kan det bli litt tilfeldig hvilken hjelp eleven får, når han søker råd. Det setter skolen og lærerne i en vanskelig og ganske håpløs situasjon når eleven trenger hjelp. Det kan tyde på at eleven som søker hjelp, ikke får den hjelpen som nettopp han trenger – for fagkompetansen mangler. Hvem har ansvaret for at rådgivningen oppfylles?

Det er skoleeier (Opplæringsloven §22-4). Skolelederne viser til skolens hjelpetjeneste som skal ta seg av elever som sliter mentalt på skolen. De nevner PPT (pedagogisk psykologisk tjeneste), helsesøster, sosiallærer, spesialpedagog og veiledere. Men peker på at denne hjelpetjenesten ikke har kapasitet til å fange opp alle elevene eller hjelpe dem som ber om det. Undersøkelsen viser at det er behov for å utvide og forsterke hjelpetjenesten på yrkesfag. Dette er et økonomisk spørsmål. Skolelederne viser til at man må ha et støtteapparat og prøve i den grad det lar seg gjøre – å rydde opp i elevenes sosiale og emosjonelle problemer. Hvordan møter skolelederne elever med sosial og emosjonelle problemer? Den ene viser til at voksenpersonen rundt eleven er viktig. Det hevdes at undervisningen må tilpasses den enkelte eleven og at det må være tett samarbeid mellom lærerne. Eleven må bli sett og oppleve at læreren virkelig bryr seg om denne eleven. Eleven skal trives sammen med de andre medelevene i et sosialt fellesskap. Et godt klassemiljø kan hjelpe elever med sosiale og emosjonelle vansker.

Læring har ikkje særlig mulighet til å blomstre hvis eleven har store sosiale problem. Og da må vi løse det, da. Det kan ikkje ein pedagog gjøre. Der eleven får eit pusterom, kan vi gjøre mye uten at vi har allslags fagfolk til stede. (Skoleleder B).

Denne skolelederen ser tydelig at elever på yrkesfag stagnerer når de har problemer av sosial og emosjonell karakter. Avdelingslederen her er klar over at enkelte elever sliter på skolen. Men han har ikke verktøyet eller tid for å løse utfordringen. Det synes som om skolen trenger mer tid for at eleven skal få et pusterom. Et tiltrengt pusterom for eleven, men også for skolen som ikke føler den klarer å ta seg av elever med sosiale og emosjonelle vansker. Skolelederne peker på at det er forskjell på de muligheter faglærerne på yrkesfag har til å gjøre noe for elever med sosiale og emosjonelle problemer sammenliknet med fellesfaglærerne. Faglærerne har elevene i flere timer og blir kjent med elevene på en bedre måte enn fellesfaglærerne. Faglærerne har derfor muligheten til å gi mer oppmerksomhet til enkeltelever, være mer tilstede for den enkelte. Faglærerne kan snakke med elever som de ser sliter på skolen og være tett på eleven og har større mulighet til å oppdage når eleven får problemer og kan derfor reagere raskere overfor eleven.

Den ene skolelederen mener elever med sosiale og emosjonelle problemer trenger et miljøskifte. Elevene trenger å komme vekk fra sitt opprinnelige miljø. Kanskje trenger noen elever et slikt pusterom som krever helt nye omgivelser. Tiltaket blir å finne slike miljø som eleven kan utvikle seg i. Den ene skolelederen peker på behovet for å få flere

arenaer der elevene kan gå. Det finnes ikke mange alternative skolearenaer i Norge. Her har vi tilpasset opplæring der de fleste elevene skal gå sammen. Det vises videre til at undervisningspersonellet i skolen er lærere. De er ikke utdannet for helsevesenet: *”Når man er lærer, så har man pedagogisk utdanning, så man kan ikke klare å takle alle dei forskjellige utfordringane som eleven slit med.”* Skolelederne er tydelig villige til å finne løsninger, men mener at skolens lærere trenger mer kompetanse for å løse sosiale og emosjonelle problemer. Skolelederne mener lærere må få mer utdanning innen sosialpedagogikk og spesialpedagogikk. De ønsker å stå bedre rustet for å kunne ivareta elever med sosiale og emosjonelle problemer slik at elevene fullfører skolegangen på yrkesfag.

Noen elever slutter på yrkesfag og hvor havner de? Mange ”naver.” De tar fri ett år. Hva mener skolelederne om det å få hjelp fra NAV. Er det for enkelt?

Nå veit jeg ikke om det er NAV som åpner døra for tidlig, men jeg synes å se at det er en holdning til de unge i dag at alt ordner seg. Om det er foreldre som backer opp eller om hva det er – eller NAV som står der og hjelper dem. Jeg tror ikke det er så lett å få god hjelp hos NAV(..) Nå kommer bare penga ut av et høl i veggen. (Skoleleder B).

Dette tyder på at noen elever er av den oppfatning at de ikke behøver å anstrenge seg så veldig for alt ordner seg og pengene kommer enkelt. Det er for lett, mener han. Skolelederen er av den oppfatning at det ikke kan være så veldig lett å få hjelp fra NAV. Det har han rett i. Elevene må være 18 år for å motta økonomisk støtte derfra (www.nrk.no/ho/unge-bruker-nav-stotte-til-friar-1.8053044). Skolen må prøve å forstå hvorfor noen elever slutter. Skolen må få kjennskap til elevens hensikt og mål (Skaalvik og Skaalvik: 2005). Kanskje det å få mer kunnskap om elevenes mål med avbrudt skolegang kan være en faktor for å redusere frafallet på yrkesfag? Kanskje NAV burde gjøre en innsats for å sette seg inn i dette?

Skolen må få et bredere og mer sammensatt personale, viser undersøkelsen. Det er behov for et personale som ikke bare skal ta seg av det rent faglige i undervisningen, men som også kan ta tak i elevenes sosiale og emosjonelle problemer. En av årsakene til elevfracfall på yrkesfag, er elevenes sosiale og emosjonelle vansker (Wollscheid: 2010) og Fafo 2010:03). Det er derfor viktig at det på yrkesfag legges til rette for en kompetanseheving blant lærere og annet fagpersonale. Videreutdanning og kompetanseheving av eget lærerpersonalet, er en prioriteringssak for skolen. Å tilføre mer fagkompetanse innenfor

hjelpetjenesten må være en oppgave for skolemyndighetene. En suksessfaktor for å redusere elevfrafallet er å følge opp lærernes behov for reell kompetanse (St. meld.20, 2010-2013). Den fordypningen for sosialpedagogisk og spesialpedagogisk kompetanse må derfor følges opp av skolen. For å lykkes med å redusere elevfrafallet, er videregående opplæring avhengig av mange faktorer. Studier fra internasjonal forskning peker på at tiltak for å redusere elevfrafallet virker når de som skal lede og utføre tiltakene, har godkompetanse (Wollscheid og Noonan: 2012). Den kompetansen for sosialpedagogikk og spesialpedagogikk som skolelederne etterspør, synes derfor nødvendig for å lykkes med å redusere elevfrafallet på yrkesfag. Skolelederne viser også til betydningen av å variere undervisningsformen som gode tiltak for å få elevene til å trives på skolen slik at de kan fullføre. Det kan synes som om skolen trenger mer fleksibilitet i utdanningsprogrammene slik at de favner flest mulig elever – også de med sosiale og emosjonelle vansker. Dette vektlegges også i *”På rett vei Kvalitet og mangfold i videregående skole”* (Ibid), men skolen og lærerne kan ikke på egen hånd forandre utdanningsprogrammene for å få større fleksibilitet i utdanningen. Dette må endres fra skolemyndighetenes side.

5.2 Tidligere skoleprestasjoner og skolegang

På spørsmål om hva den største utfordringen er for å redusere elevfrafallet på yrkesfag, svarer skolelederne at elevenes problemer starter allerede i grunnskolen, på barnetrinnet. Den ene skolelederen mener elevens erfaringer og tillærte arbeidsvaner fra grunnskolen får konsekvenser for eleven seinere på yrkesfag. En av årsakene til at elever ikke fullfører videregående skole er å finne i grunnskolen, (Wollscheid: 2010). Undersøkelsen viser at elevene må få hjelp i tidlig skolealder:

Tiltak må settes i gang tidligere, man er nødt til – når man legger så stor vekt på det å ha norsk, engelsk og matematikk – når du har lese- og skrivevansker i barneskolen, så må man sette inn tiltak der tidligere. (Skoleleder A).

Dette hevder den ene skolelederen. Jeg forstår skolelederen slik at elevene strever med norsk, engelsk og matematikk på yrkesfag. Det er disse fagene som må styrkes i grunnskolen på et tidlig tidspunkt for å kunne redusere elevfrafallet på yrkesfag. Den andre skolelederen hevder det må være vanskelig for en elev å sitte på skolen – år etter år å føle seg som en taper. Begge skolelederne tillegger elevenes erfaring og ferdigheter fra grunnskolen stor betydning om elevene seinere gjennomfører på yrkesfag. Svake karakterer og dårlige grunnleggende skoleferdigheter før elevene begynner i videregående

skole, er en medvirkende årsak til frafall (Fafo 2010:03, Markussen: 2010, Nova 12/10, SØF nr.08/09). Tidlig tiltak og støtte er viktig for å få elevene med i undervisningen slik at elevene ikke blir tapere gjennom hele skoleløpet, hevdes det fra den ene skolelederen. Hernes viser til internasjonal og nasjonal forskning som tydeliggjør ferdigheter, erfaringer og arbeidsvaner fra grunnskolen, som viktige for elevene om de fullfører videregående opplæring. Hvilke skoleprestasjoner elevene har med seg fra grunnskolen, påvirker elevenes karakterer og resultater som de oppnår i videregående opplæring, hevdes det videre (Fafo 2010:03). Når forskning så tydelig viser til betydningen av tidlig innsats i grunnskolen – som et middel for å redusere elevfrafallet i videregående opplæring – er det merkelig og nesten uansvarlig at dette ikke tas på alvor av grunnskolen og skolemyndigheter. Man kan ikke fortsette å skyve elevenes skoleproblemer videre og oppover i skolesystemet for da blir det som den ene skolelederen sier: *”Vi driver brannsløkking. Men årsaken til” brannen”* blir det ikke gjort noe med.

Hva kan egentlig gjøres i grunnskolen – slik at elevene lykkes – og elevfrafallet på yrkesfag reduseres? Skolelederne viser til forsterkede tiltak som støtter elevenes lese-, skrive- og regneferdigheter. Lærerne i barneskolen må legge opp til varierte undervisningsmetoder som stimulerer elevene til innsats og forståelse. Undervisningen må ha en ulik progresjon fordi elever oppfatter og forstår ikke like fort. Elevene må få tid til å forstå og tilegne seg stoffet og det må legges vekt på å innarbeide gode arbeidsvaner. Elevene må få klare rutiner for hva de skal gjøre, hvordan oppgavene skal løses og hvorfor de skal arbeide på nettopp denne måten. Skoletimen må være forutsigbar. Elevene skal ha tilpasset opplæring (Opplæringsloven). Kan hende er ikke den tilpassede opplæringen nok variert og i stor nok grad rettet inn mot mangfoldet av elever? Hjelp, støtte og gode arbeidsvaner må innarbeides tidlig og være en kontinuerlig prosess gjennom hele skolegangen. Det betyr at alle trinn i grunnskolen er viktig. Skolegangen må sees under ett. Undervisningen og opplæringen må følge et helhetlig løp. Hernes (2010) hevder at skolekulturen må være slik at elevene møter krav og opplever mestring. Elevene må oppleve skolen som viktig og skolen må være slik at elevene opplever at de får muligheter der. Læreren er viktig for elevenes mestring, framgang, trivsel og motivasjon (Skogen: 2004). Det kan synes som læreren i grunnskolen i større grad bør være oppmerksom på egen betydning for elevens mestring og skoleprestasjoner for elevene må føle at de mestrer. Elevenes forventning om mestring er avhengig av tidligere erfaring (Bandura i Imsen: 2003). Hva elevene har tilegnet seg av tidligere skoleprestasjoner betyr mye om de

lykkes i videregående opplæring (Markussen, 2011). Markussen hevder: ”*Jo, bedre de unge gjør det tidligere i skolekarrieren, (...), jo bedre gjør de det i videregående*” (Ibid:12). Han viser til hvor viktig det er for elevene med tidlig innsats i grunnskolen. Dette samsvarer godt med hva skolelederne i undersøkelsen min viser til. Den ene skolelederen stiller spørsmålet: ”Hva *skjer egentlig i grunnskolen?*” Undersøkelsen viser at grunnskolen trenger andre typer undervisningsprogram. Det må forstås slik at skolelederen mener at undervisningen i grunnskolen må legges om. Kan hende må det være større rom i læreplanen slik at lærestoffet legges mer opp til elevenes forutsetninger? Kan hende må undervisningen ta mer hensyn til lokale forhold slik at undervisningsstoffet oppleves kjent og nært for elevene? I grunnskolen legges det vekt på teoretiske fag. De praktiske fagene blir lite prioritert. Kan en gjeninnføring av praktiske fag som snekker- og sløydarbeid, tekstil og ulike formingsaktiviteter skape positiv holdning til håndverk hos elevene? Slike utdanningsprogram kan være faktorer som redusere elevfrafallet på yrkesfag, men krever en ny tenkning til undervisning og må endres på et skolepolitisk nivå. Når tiltak settes inn i den hensikt å forbedre og endre, vil dette ta tid (Skogen: 2004). Det kan synes som om tålmodighet blir viktig. Det er all grunn til å tro at mange elever ville sette pris på mer praktiske aktiviteter i grunnskolen. Skolen kunne bli mer lystbetont for de elevene som har gode praktiske ferdigheter. Gjennom mer praktisk orienterte fag og aktiviteter i grunnskolen ville praktisk håndverk bli mer verdsatt, flere elever ville kunne lykkes på skolen og yrkesfagene kunne bli mer synlige og få status. En slik omlegging av skoleprogrammene i grunnskolen, kunne få flere elever til å velge yrkesfag i videregående skole og redusere elevfrafallet på yrkesfag. Noen elever mestrer på det teoretiske området, andre mestrer gjennom praktiske ferdigheter og alle elever må få muligheten til å lykkes.

Det er mange forhold som hindrer elevene i å utvikle gode skoleferdigheter slik at de senere fullfører på yrkesfag. Derfor er det viktig for lærerne å innarbeide en forståelse av hva elevene kan, hva de forstår og hva de ikke mestrer (Fafo 2010:03). Dette gjelder også i grunnskolen og er forhold som undersøkelsen min peker på. Den ene skolelederen sier at når man oppdager at en elev henger etter i grunnskolen, så må skolen handle og gjøre noe for eleven. Dette styrker eleven seinere. Undersøkelsen min viser at elevfrafallet kan føres tilbake i grunnskolen. En av skolelederne sier det så klart at grunnen til at vi har frafall i videregående skole, er at elevene har med seg ei historie. Undersøkelsen min viser at det må til endringer i grunnskolen. Endringer må skje allerede i barneskolen hvis gjennomstrømningen på yrkesfag skal bli høyere. Elevene må få mulighet til å utvikle seg

i hele skolesystemet. Skolelederne peker på at større innsats i grunnskolen - for å styrke elevene faglig og sosialt, kan redusere elevfrafallet på yrkesfag.

5.2.1 Yrkesfagene – lite kjent for grunnskolen?

På spørsmål om forhold ved yrkesfagene som gjør det vanskelig for elevene å gjennomføre opplæringen, viser den ene skolelederen til manglende kunnskap om yrkesfagene blant elevene. Han mener at 15-åringer ikke vet hva yrkene innebærer og legger til at det er viktig at lærere på ungdomstrinnet er kapabel til å gi informasjon. Elevene vet ikke nok om yrkesfagene, når de begynner på videregående opplæring, hevdes det i undersøkelsen. En skoleleder sier det så sterkt:

Jeg tror ikke en ungdomsskolelærerinne - for å sette det litt på spissen – eller en gjennomsnittlig ungdomsskolelærer, har forutsetninger for å favne om alle de fagene vi har. TIP alene kan” blåse” ut 70-80 fag. Det (utdanningsvalg på ungdomstrinnet – understreket og forklart av meg) er tenkt at elevene tidlig skal foreta valg, bli kjent med hva de forskjellige utdanningsprogrammene og yrkene er. Det som jeg synes er betenkelig, er at de som underviser i de fagene ikke har kompetanse i faget eller henvender seg til oss om det. (Skoleleder A).

Skolelederne peker her på manglende kunnskap om yrkesfagene i ungdomsskolen. Ungdomsskolelærerne vet ikke nok om de muligheter de mange utdanningsprogram yrkesfag har, hevder de, til tross for at det er disse lærerne som har faget utdanningsvalg på ungdomstrinnet. Undersøkelsen peker her på to forhold som kan gjøre det vanskelig for elevene å gjennomføre på yrkesfag forhold som tilskrives tidligere skolegang, etter skoleledernes mening.

Det ene forholdet som gjør det vanskelig å gjennomføre yrkesfag, etter skoleledernes mening, er: Elevene får ikke tilstrekkelig kunnskap om yrkene på yrkesfag eller om yrkesprogrammene. Denne mangelen - om god nok informasjon – kan føre til feilvalg for elevene. Elevene kan miste motivasjonen for de forventet noe annet på yrkesfag. De har ikke en god nok forståelse for hva opplæringen går ut på. Skolelederne mener manglende kunnskap fra elevenes side gjør at noen elever dropper ut av skolen. Hva må gjøres for å bedre den manglende kunnskapen elevene har om yrkesfag? Det kan synes som det er nødvendig med større fagkunnskap blant ungdomsskolelærere som underviser i utdanningsfag. Denne mangelen på fagkunnskap i ungdomsskolen kan synes katastrofal for

enkelte elever seinere som velger yrkesfag. For å redusere elevfrafallet må utdanningsfaglærere tilegne seg og få den nødvendige kunnskap om yrkesfagene. Det er den enkelte ungdomsskole som må sørge for at informasjonen om yrkesfagene som elevene får, er god nok og relevant. Elevene i grunnskolen har rett til rådgivning (Opplæringsloven §22-3) om utdanning, yrkestilbud og yrkesvalg. Men loven sier ikke noe om hvilken kompetanse vedkommende skal ha som gir eleven denne rådgivningen. Dette er en stor svakhet i opplæringsloven og et dilemma. Det bør derfor stilles krav om en spesifikk kompetanse i opplæringsloven. Skolelederne kan derfor ha rett i at informasjonen om yrkesfagene og de valg elevene står overfor på ungdomsskolen, er mangelfull og tilfeldig hvis grunnskolen selv ikke gjør noe for å heve lærernes kompetanse. Et visst rom for iverksetting av tiltak for kompetanseheving, har likevel den enkelte grunnskole. Kan det være mangel på kunnskap eller vilje fra grunnskolens side for å sette i gang noen tiltak som på sikt, kan redusere elevfrafallet på yrkesfag?

Det andre forholdet som gjør det vanskelig for å gjennomføre yrkesfag, etter skoleledernes mening, er at ungdomsskolelærere har manglende kunnskap i programfag. Denne mangelen fører til feilinformasjon til eleven om yrkesfagene. Skolelederne mener denne mangelen på kunnskap om yrkesfagene i ungdomsskolen, fører til enkelte elevfrafall. Hva må ungdomsskolen gjøre for å gi lærere i programfag bedre kompetanse om yrkesfag? Nødvendige tiltak er kurs, fordypning og videreutdanning for de lærere som underviser i programfag. Rektor må legge opp til og sette i verk slike kurs. Det må settes av tid for lærere som ønsker å videreutvikle seg. Kompetanseheving blant lærere, på alle trinn, er nødvendig (St.meld. 20, 2010-2013) for å møte endringer. I tillegg til tiltak som gir lærerne kompetanseheving, kan ungdomsskolen invitere lærere fra yrkesfag til å undervise ungdomsskoleelevene. Dette kan være en form for lærerutveksling mellom grunnskole og ungdomsskole. Et mulig tredje tiltak kan være å invitere representanter fra opplæringskontorene som orienterer ungdomsskoleelevene. Opplæringskontorene sitter med førstehåndkjennskap om yrkene, muligheter yrkene har på arbeidsmarkedet og hvilken betydning yrkesfagene har for samfunnet.

Det er en utfordring, men nødvendig å gi ungdomsskoleelever god informasjon om yrkesfagene. Leder for Opplæringskontoret for elektrofag i Buskerud peker på at utdanningsfaget ikke presenterer yrkesfagene godt nok for elevene på ungdomsskolen. En god forhåndskunnskap om yrkesfagene, mener han, vil kunne få flere elever til å velge yrkesfag og gjennomføre skolegangen. Lederen for opplæringskontoret hevder at

programfag blir for skolepreget (samtale med meg). Dette viser tydelig hvor viktig det er at elevene i grunnskolen får informasjon om yrkesfagene av lærere eller andre personer som har kompetanse om yrkene og som viser hvilke muligheter yrkene har. Elevene skal inn i et praktisk yrke, da er det den praktiske ferdigheten som er viktig. Lærere som formidler informasjonen, må vise engasjement som smitter over på elevene (Skogen: 2004). God, saklig og presis informasjon om yrkesfagene synes å være viktig for å redusere elevfracfallet på yrkesfag, etter skoleledernes mening. Dette støttes også av næringslivet.

5.2.2 Motivasjon og mestring

” Så får han seg en kalddusj når han begynner på skolen. Så det er vanskelig å holde motivasjonen oppe.”

Skolelederen viser her til elevens mangel på motivasjon for skolegangen og skolearbeidet når han ikke har forståelse for hva yrkesfaget han har valgt, går ut på. Hvis elever ikke er motivert for å ta fatt på oppgaver, kommer mange til kort og de gir opp. Wollscheid viser til at motivasjon er en av risikofaktorene som kjennetegner elever som faller fra i videregående opplæring (NOVA 12/10). Hernes (2010) hevder at fracfallet er betydelig større på yrkesfag enn på allmennfag. Det synes derfor viktig at elevene på yrkesfag, i høyere grad enn på studiespesialiserende, må motiveres til innsats slik at de bedre er i stand til å fullføre. Allerede i barneskolen må lærere være mer oppmerksomme på elever som sliter faglig, sosialt og emosjonelt. Forventninger om mestring er ifølge Bandura (Imsen: 2003) avhengig av blant annet elevenes tidligere erfaringer, emosjonelle forhold og lærerens verbale tilbakemelding (verbal overbevisning), forhold som er viktig for lærere å overføre til elevene. Til tross for at elever blir kartlagt og gitt tilpasset opplæring (Opplæringsloven), meldt til PPT og fulgt opp. Hvorfor er det da så mange elever som faller fra seinere i skolegangen?

For å kunne gjennomføre oppgaver og skolearbeid må man ha en følelse av å mestre utfordringene. Dette bør oppleves og erfares i tidlig skolealder (Skaalvik og Skaalvik: 2013). Det betyr at elevene må få oppgaver som de får til, oppgaver som de forstår og som de mestrer. Regneoppgaver kan gjøres konkrete med utgangspunkt i ungenes hverdagsliv og forutsetninger. Lesing og skriving må ta utgangspunkt i ungenes kjente miljø. Lesetekster må ha relevans til ungenes forutsetninger, med store bokstaver, korte setninger og morsomme historier som unge kjenner seg igjen i. Mestres slike oppgaver, kommer

gleden og motivasjonen styrkes for å gå løs på nye og vanskelige oppgaver. Barneskolen må gi elevene tid i den første tiden på skolen. Hvis elever ikke er motivert for å ta fatt på oppgaver og mestrer dem, kommer mange til kort og de gir opp. Når elever møter motstand år etter år, slik en av skolelederne viser til, faller elevene lettere fra på yrkesfag. Det blir ikke bedre for elevene når informasjonen om valgene de har gjort, er mangelfull. Hernes (2010), Markussen (2011) og Wollscheid (2010) viser alle til at tidligere skoleprestasjoner er en av faktorene som er betydningsfulle for å gjennomføre på yrkesfag. De støtter seg til både nasjonal og internasjonal forskning (Fafo 2010:3, Markussen: 2011 og NOVA 12/10). Til tross for mye testing og kartlegging av elever i den hensikt å forbedre skoleprestasjonene i grunnskolen, må man spørre om man har oppnådd ønsket effekt?

For elever som ikke mestrer, kan frykten for å mislykkes bli større enn ønsket om å lykkes (Atkinson i Skallvik og Skaalvik: 2013). Undersøkelsen min viser at elever kan sitte år ut og år inn i grunnskolen og ikke få nødvendig hjelp og motivasjon i skolearbeidet. Skolelederne har derfor forståelse for at noen elever ikke orker mer skole fordi elevene har møtt motgang og nederlag tidligere. Kanskje flere praktiske fag i grunnskolen kan få flere elever til å lykkes? Til å føle at de mestrer? En av skolelederne mener elevene må vurderes med karakter, for elevene vet hvem som er gode og hvem som ikke er det. Får elevene mer praktiske oppgaver i grunnskolen, vil kanskje de med sterke praktiske ferdigheter også oppnå gode karakterer? Da kan karakterene i praktiske fag bli viktige og praktiske fag kan oppnå en bedre status. Med mange elever i klassen kan det være vanskelig for læreren i grunnskolen å gi støtte, oppmuntring og veiledning. Det kan synes som et viktig tiltak for å redusere elevfracfallet på yrkesfag, er at det er flere lærere i grunnskolen. Dette vil gi en faglig hjelp for elevene og på sikt en økonomisk gevinst for samfunnet

5.3 Faglig sosialt engasjement og identifikasjon med skolen

På spørsmål om hvordan skolen forbereder seg ved skolestart for å redusere elevfracfallet, viser skolelederen i byskolen til ungdomsskolebesøk rett før 9. klasseelevene slutter. Da er elevene inntatt alle utdanningsprogrammene på skolen. Han sier videre at de samme elevene kommer tilbake i 10.klasse før de gjør endelig skolevalg. Denne skolelederen viser også til skolens oppstartsamtaler som han har tro på. Den andre skolelederen legger vekt på at det er viktig med informasjonen fra ungdomsskolen. Men informasjonen fra ungdomsskolen oppleves ikke alltid like ”strømlineforma.” Denne skolelederen legger

vekt på å komme i gang med kartlegging så fort som mulig om høsten for å få minst mulig frafall. På spørsmål om hva skolelederne mener om disse tiltakene sier den ene blant annet at å ha tett kontakt med hjemmet, forebygger veldig godt for å redusere elevfracfallet på yrkesfag. God kontakt med hjemmet fra dag en tillegges stor betydning for at elever gjennomfører skolegangen (Fafo 2010:03, Markussen: 2011, NOVA 12/10) For noen elever blir skolen naturlig, den er ikke skremmende eller ukjent. Slike elever finner seg godt til rette på skolen og tilpasser seg greit skolemiljøet og de krav som skolen setter. De vet mer eller mindre hva de går til og hva som forventes av dem og får god identifikasjon med skolen i tidlig alder (Markussen: 2011). Disse elevene har med seg en forforståelse av hva skolens regler og rutiner innebærer. Elevene forstår og innretter seg etter skolens kultur og forstår og aksepterer skolens kulturelle kode og er bærere av den kulturelle kapital (Bourdieu i NOVA 12/10). Wollscheid (2010) sier om elever som er bærere av den kulturelle kapital at de har et bedre utgangspunkt for å tilpasse seg skolen og forstå de preferanser som belønnes i skolen. Det er disse elevene som har best mulighet til å fullføre videregående skolegang. De elevene som ikke er fortrolig med den kulturelle kapitalen, møter store utfordringer i skolen og i kommunikasjon med lærer, hevder Bourdieu (Ibid). Skolen blir for dem fremmedgjort og elevene har problemer med å identifisere seg med skolen. Sannsynligheten for at disse elevene slutter før fullført skoleløp, er derfor stor (Ibid). Det er viktig at alle elever kan identifisere seg med skolen, føle tilhørighet og få et faglig og sosialt engasjement til skolen. Dette kan redusere elevfracfallet (Markussen: 2011). For å få tilhørighet til skolen, er det viktig som skolelederne viser til, at de legger vekt på god kontakt med foreldre allerede når skolen starter. I det følgende skal jeg drøfte ungdomsskolebesøk og oppstartsamtaler under ett og informasjon fra ungdomsskolene og kartlegging under ett.

5.3.1 Ungdomsskolebesøk og oppstartsamtaler

Undersøkelsen viser til ungdomsskolebesøk i 9. og 10. klasse som tiltak for å redusere elevfracfallet på yrkesfag. I 9. klasse blir hvert utdanningsprogram presentert for elevene. Skolen gjør dette for å skape interesse og motivasjon blant elevene for å velge yrkesfag. Ungdomsskoleelevene skal bli kjent med hvilke muligheter yrkesfagene har i arbeidslivet. I 10. klasse blir ungdomsskoleelevene inkludert i undervisningen og ivaretatt av elevene på skolen. Gjennom skolebesøkene legger skoleavdelingene grunnlag for at elevene får førstehåndkjennskap til yrkesfagene og blir kjent med skolen. En av årsakene til at elever ikke fullfører videregående opplæring, er mangel på identifikasjon med skolen

(Magnussen: 2011). Ungdomsskolebesøkene synes derfor å være gode tiltak for å redusere elevfrafallet. Kan hende kan ungdomsskolebesøkene utvides slik at foreldre også får en omvisning og presentasjon av de ulike utdanningsprogrammene. Kanskje skolen kan invitere representanter fra bedrifter som orienterer spesifikt om lærlingeplasser? På spørsmål om hva som kan redusere elevfrafallet på yrkesfag, viser den ene skolelederen til betydningen av et tett samarbeid med næringslivet. Han mener at et tettere samarbeid med næringslivet og å få næringslivet inn i skolen, kan være tiltak som reduserer elevfrafallet på yrkesfag. Et mulig utvidet tiltak kan være å invitere representanter fra opplæringskontorene når yrkesfag har ungdomsskole elever på besøk.

Opplæringskontorene kan orientere om betydningen av yrkesfagene og de muligheter som ligger i å utdanne seg innen et håndverk. Det synes som skolelederne føler de står alene om å orientere elevene om hvor viktig utdanningen på yrkesfag er. Det er viktig at flere ser betydningen av yrkesfagene. En av skolelederne viser til betydningen av at elevene ser og hører fra andre enn skolen at det de driver med, er relevant. At flere aktører presenterer yrkesfagene positivt, overfor elever og foreldre, vil kunne styrke yrkesfagene og redusere elevfrafallet på yrkesfag. Skolen og lærerne legger ned et stort arbeid i skolebesøkene i den hensikt å føre elevene fram til bestått eksamen eller fullført fagbrev. Kanskje et utvidet tilbud kan få elevene til å få en sterkere identifikasjon til skolen og at dette kan være en faktor som kan redusere elevfrafallet på yrkesfag?

Hva er oppstartsamtaler? Skolelederen forklarer det slik:

Vi intervjuer elevene før de egentlig begynner. Tar det ved oppstart. Før elevene får sette klassemiljøet, sette hierarkiet i klassen. Så oppnår vi en sånn opplevelse, tror jeg, at elevene opplever at de får en relasjon til klasselæreren sin. Vi er to faglærere om det. Det tror jeg gjør at de får en relasjon til en voksenperson. (Skoleleder A)

Når skolen har oppstartsamtaler, intervjues elevene sammen med foreldre før skolestart om høsten. Lærerne får nærmere kjennskap til elevenes holdninger til skolen og skolearbeid og får vite noe om elevens interesser og språkbruk. Gjennom intervjuet merker lærerne seg om eleven er en lederskikkelse eller er en elev som må føres inn i et fellesskap. Det er to lærere til stede. Den ene er elevens klassekontakt. Hensikten med å legge intervjuet i forkant av skolestart, er å få en god lærer-elev-relasjon. Eleven skal trives på skolen. Skolelederne mener at trivsel kan være en faktor som reduserer elevfrafallet. Hvis elevene ikke finner sin plass på skolen, kan dette føre til at eleven slutter etter kort tid. Det å høre

til i et fellesskap er av stor betydning for den enkelte eleven. Det kan være avgjørende for om eleven mestrer skolen. Oppstartsamtaler kan være med på å motivere eleven til innsats, motivere til å gjennomføre og bestå eksamen eller fullføre fagbrev, mener skolelederne. Motivasjon for å prestere og ta utdanning utover det obligatoriske, er påvirket av normer og verdier den enkelte eleven er bærer av hjemmefra eller fra det miljøet familien befinner seg i (NOVA 12/10). Kan hende stilles det ikke noen krav til elevene hjemmefra om å gjennomføre påbegynt skolegang? Gjennom samtalen med foreldrene i oppstartsamtalen kan lærerne legge vekt på betydningen av å gjennomføre yrkesfaget. Lærerne kan presisere overfor foreldrene at det forventes at elevene møter presis på skolen, gjør skolearbeidet og fullfører skolegangen. Lærerne må peke på de muligheter eleven har når de har bestått eksamen og fullført fagbrev. Oppstartsamtaler synes å være en flott mulighet for å påvirke foreldrene til en positiv holdning til skolen fordi deres holdning til skolen er viktig for at elevene fullfører skolegangen (Fafo 2010:03, Magnussen: 2011, NOVA 12/10). Leder av Opplæringskontoret for elektrofag i Buskerud (samtale med meg) legger vekt på at foreldre tar ungene med i det praktiske hverdagslivet fra ungene er små. Unger må oppleve at det stilles krav og forventninger hjemme ellers kan overgangen til videre skolegang og yrkesliv bli for stort, mener han. På spørsmål om det er for enkelt for eleven å ikke gjennomføre på yrkesfag, svarer den ene skolelederen at det må stilles krav til elevene. Ungdom kan ha noen plikter på skolen, ikke bare rettigheter. Medbestemmelse er viktig, men elevene må forstå at arbeidet skal utføres. Det bør gå an å tydeliggjøre plikter i skolen overfor elevene på yrkesfag og gi ansvar for at arbeidet gjennomføres. Kanskje oppstartsamtalen kunne utvides med å orientere om og ansvarlig gjøre elevenes skoleplikter? Det blir for enkelt for noen elever. Elevene må læres opp til å yte. Den andre skolelederen mener at elevene ikke er "sultne" nok på å få utdanning. Kanskje skolen ikke har god nok kjennskap til hva elevene vil med utdanningen? Det hevdes at skal vi forstå elevenes motivasjon, må vi kjenne elevenes mål (Skaalvik og Skaalvik: 2005). Oppstartsamtaler gir skolen en fin mulighet til å forstå hva elevene vil med utdanningen sin. Da er skolen i dialog med eleven på et tidlig tidspunkt i utdanningen og kan påvirke og motivere til innsats. Kanskje oppstartsamtalen bør utvides slik at elevens motivasjon, holdning og utholdenhet til yrkesfaget kartlegges tydeligere? Skolen kan kanskje legge opp til mer informasjon, omvisning og vise til produkter som de eldre elevene har laget? En slik utvidet form for oppstartsamtalen kan være for en større elevgruppe. Den kan for eksempel ledes av de eldre elevene på avdelingen. Det å bli motivert er viktig for å gjennomføre et påbegynt løp. Det å gå på skole er en aktivitet som enkelte elever, mer enn

andre, kontinuerlig må motiveres for hvis de skal klare å gjennomføre slik at de får avsluttet eksamen eller fagbrev. Skoletiden kan være en kaotisk og vanskelig tid for mange elever (Imsen: 2003). Det å få en fast forankring til skolen og bli trygg på seg selv, er viktig for den enkelte eleven (Skaalvik og Skaalvik: 2013). Gjennom oppstartsamtalet kan eleven få en forankring til skolen, slik at skolen ikke blir ukjent og fremmed. Skolelederen ser på oppstartsamtalet som en god skolestart for elevene. Han tror at elevene opplever at de får en relasjon til klasselæreren sin, noe som er viktig. Skolelederen legger vekt på å bli kjent med den enkelte eleven gjennom oppstartsamtalet og gi enkelteleven oppmerksomhet og tilbakemeldinger. Anerkjennelse og det å gi eleven oppmerksomhet, legges det vekt på. Dette er viktig for elevenes utvikling og selvrealisering ifølge Maslow og Erikson (Imsen: 2003). Skolelederen legger vekt på oppstartsamtaler som et verktøy, ikke bare for å bli kjent med eleven, men som et tiltak for å redusere elevfrafallet.

Oppstartsamtalene tar naturlig nok en god del tid for skolen og lærerne, men synes å være en god investering for å redusere elevfrafallet. Det er skolelederen i byskolen som viser til oppstartsamtaler med foreldre og elever i begynnelsen av skoleåret. Denne skolelederen viser til at skoleavdelingen har den høyeste gjennomstrømningen av elever på yrkesfag i skoleåret 2014/2015. Det er mange faktorer som kan tilskrives den høye gjennomstrømningen, men oppstartsamtaler kan være et viktig tiltak for å redusere elevfrafallet på yrkesfag. Hvis oppstartsamtalene på noen måte skulle endres eller forbedres, kan en mulighet være å gi en bredere informasjon til foreldrene om yrkesfaget i oppstartsamtalene. Kan dette være et utvidet tiltak for bedre å orientere foreldre og elev om skolen, om yrkesfagene og yrkesfagenes muligheter? Kan det tenkes at en slik utvidet oppstartsamtale for foreldrene kan redusere elevfrafallet på yrkesfag?

5.3.2 Informasjon fra ungdomsskoler og kartlegging

Den andre skolelederen poengterer betydningen av informasjon fra ungdomsskolen når han får spørsmål om hvordan skolen forbereder skolestart ved yrkesfag. Det er også en utfordring at den informasjonen skolen får om den enkelte elev fra ungdomsskolen, når ut til faglærerne. God informasjon om den enkelte elev er viktig slik at læreren kan legge opp en tilrettelagt undervisning. Informasjonen fra ungdomsskolen må bli bedre, hevder han. Skolelederen ønsker mer informasjon om elevene, både elevenes faglige prestasjoner og sosiale ferdigheter. Hva som skal gis av informasjon om den enkelte elev, bør de enkelte skoler diskutere og komme fram til. Det burde ikke være nødvendig for videregående skole

å bruke tid på å kartlegge elever som allerede er kartlagt. Den samme skolelederen peker på betydningen av å få informasjon om elevene for de har med seg en historie når de kommer til skolen. Jeg oppfatter det slik at skolen gjerne vil møte elevene på en forberedt og god måte da må skolen få informasjon om elevene. Det å komme raskt i gang på yrkesfag, la elevene få forståelsen av hva de har i vente på yrkesfag så tidlig som mulig i utdanningsløpet, kan redusere elevfrafallet (Fafo 2010:03). Skolelederen viser ikke bare til at informasjonen fra ungdomsskolen er viktig og kan forbedres, men viser også til at den informasjonen som kommer, må nå ut til den enkelte faglærer på yrkesfag. Kollegialt samarbeid og god informasjonsflyt på skolen vektlegges også av Hernes (Ibid). Her synes det som om skolelederen mener at interne rutiner for informasjon kan bedres. Å legge vekt på gode interne rutiner for informasjon og samarbeid på den enkelte skole, er forhold som kan trygge lærerne og gi elevene et bedre faglig og sosialt engasjement noe som kan redusere frafall på yrkesfag. Dette synes å være tiltak som rektor bør iverksette.

På spørsmål om det er for enkelt å gjennomføre på yrkesfag, sier den ene skolelederen: *”Vi vil så gjerne at de skal lykkes.”* Skolelederne viser til at elevene blir fulgt opp ved fravær og skolen mener å ha tett foreldrekontakt til elevene er 18 år. En skoleleder viser også til at karakteren to settes – under tvil – bare for å få eleven igjennom. En av informantene viser til at det er vanskelig for en elev å lykkes når eleven kommer på en ny arena og tidligere ikke er blitt motivert og ikke mestret skolen:

Du har fem – seks år å konsentrere deg med skolearbeid, så da er det på en måte – når den videregående skolen blir for lik grunnskolen – da blir det en videreføring av den rollen man har. Så det blir vanskelig å finne en ny vei og en måte å gjøre ting annerledes på og finne en ny arena å lykkes på. (Skoleleder B).

Skolelederen peker på hvor viktig det er at elever ikke stigmatiseres. På yrkesfag begynner elevene på nytt. Elevene skal mestre nye arbeidsoppgaver. Elevene må møte en skole som ikke er for lik grunnskolen. Overgangen fra grunnskolen til videregående er derfor viktig (Fafo 2010:03 og NOVA 12/10). For å få til en god overgang fra ungdomsskole til videregående skole, er det nødvendig med god informasjon. Det å få kjennskap til tidligere skole og elever er med å legge grunnlag og føringer for elevenes faglige og sosiale engasjement på yrkesfag. Det synes som om rutiner for informasjonsflyten mellom ungdomsskoler og videregående skoler, må forbedres og hva informasjonen skal inneholde.

5.3.3 Tilrettelegging av undervisningen og lærerrollen

På spørsmål om hvilke utfordringer elevfracfallet på yrkesfag skaper, svarer den ene skolelederen at det klart har tydelig pedagogiske utfordringer. Han legger til at det må stilles krav til bedre tilpassing for å redusere elevfracfallet. Læreren og lærerens undervisning har betydning for elevfracfallet, mener skolelederen. På spørsmål om hva den enkelte lærer kan gjøre for å redusere elevfracfallet på yrkesfag, viser han til hva læreren kan gjøre i klasserommet og på hvordan undervisningen legges opp. Han legger også vekt på betydningen av en god lærer-elev-relasjon. Læreren må være oppmerksom på hvordan undervisningen organiseres og undervisningen må administreres slik at den er mer tilpasset enkelteleven, mener han. Den andre skolelederen peker på lærerrollen som viktig for å redusere elevfracfallet på yrkesfag. Han viser til at lærere er forskjellige, noen er gode formidlere, noen er mer inspirerende enn andre. Han mener læreren må kunne faget sitt og kunne formidle det på en motiverende måte til elevene. En inspirerende lærer kan vekke elevenes interesse for faget og få elevene til å gjennomføre skolegangen på yrkesfag. Begge skolelederne legger vekt på læreren som er klassens naturlige leder, noe Skogen (2004) viser til som viktig. Den ene skolelederen viser til hva den enkelte lærer kan gjøre for å redusere elevfracfallet ved at læreren er forberedt og at han er oppdatert på pedagogiske teorier. Skolelederne legger vekt på undervisningsformen og viser til prosjektarbeid som en god undervisningsmåte i tillegg til individuelt- og gruppearbeid. Elever har bedre sjanse for å lykkes med skolearbeidet når læreren varierer undervisningsmetodene. En god formidler engasjerer elevene og skaper nysgjerrighet (Ibid). For å lykkes med formidlingen slik at den når fram til elevene, må læreren være oppdatert, sier den ene skolelederen. Han må kunne pedagogisk teori som han kan støtte seg til i undervisningen. For denne skolelederen er det viktigere at elevene mestrer og utvikler seg enn at han selv får faglige utfordringer i undervisningen. Den samme skolelederen legger vekt på at han kan møte eleven rent sosialt og at eleven føler han blir sett. Skolelederen legger vekt på at det skapes gode sosiale relasjoner mellom lærer – elev og mellom elev-lærer. For å oppnå det er det viktig at eleven blir lagt merke til, får positive tilbakemeldinger og blir sett (Fafo 2010: 03, Skogen: 2004 og Wollscheid: 2011). Oppstartsamtaler er med på å danne grunnlaget for et godt lærer-elev-forhold som kan redusere elevfracfallet på yrkesfag. På spørsmål om hva den enkelte lærer kan gjøre for å redusere elevfracfallet på yrkesfag viser den andre skolelederen til tidlig kartlegging av elevene og følge opp elevene på en tett måte. Skolelederen mener det er viktig å finne ut

hvilke faglige forutsetninger eleven har og legger vekt på at lærerne følger opp elevene ved innleveringer av oppgaver, gir elevene oppmerksomhet i timene og eleven følges opp sosialt. Læreren skal være oppmerksom på at alle inkluderes i klassen. Han legger videre til betydningen av å aksjonere tidlig nok overfor elevene, involvere kontaktlærer og foreldre når det kommer meldinger om elevene og følge opp fravær. Skolelederen peker på betydningen av at elev og foreldre får melding om fravær så raskt som mulig av kontaktlærer. Dette kan redusere elevfrafallet, mener han. Om rutinene for å aksjonere er klare nok, drøftes ikke her. Skolelederen mener oppfølgingen er viktig for å få elevene til å gjennomføre skolegangen på yrkesfag.

Begge skolelederne legger vekt på betydningen av undervisningen, følge opp elevene og lærerens rolle. De signaliserer til elevene hva som er viktig på deres skoleavdeling. Dette oppfatter jeg som skolens målstruktur som legger vekt på læring og utvikling for elevene. I Federici og Skaalviks (2013) terminologi er dette en læringsorientert målstruktur. Elever som opplever en læringsorientert målstruktur, føler tilhørighet til skolen og dette er et godt grunnlag for et læringsmiljø som kommer alle elever til gode – uansett familiær bakgrunn (Ibid). Det kan synes som om skolelederne mener at de ikke får gjort nok for å tilpasse undervisningen til den enkelte eleven, slik at læringsmiljøet kan bli best mulig for den enkelte. Lærings situasjonen bør være slik at elevene får en ”optimal utnyttelse av sitt læringspotensialet” (Skogen: 2004:16). Skolelederne legger vekt på lærerens betydning for at elevene skal trives på skolen og føle tilhørighet til skolen. Dette kan redusere elevfrafallet, etter skoleledernes mening. En skoleleder mener at voksenpersonen som er rundt eleven, er veldig viktig. Den andre mener at læreren må vise eleven oppmerksomhet. Dette skaper engasjement og interesse fra elevens side og hevder: ” – hvis vi voksne kan gjøre en liten forskjell inn til de elevene – trur jeg det har stor betydning. At de føler at læreren liker dem. Og har lyst til at de lykkes.” Elevene skal trives, samtidig som de får utfordringer. Dette er grunnlaget for elevenes faglige og sosiale tilpasning til skolen og er viktig for å få elevene til å fullføre skolegangen på yrkesfag.

5.3.4 Svekket elevenes engasjement på yrkesfag?

På spørsmål om forhold ved yrkesfag som gjør det vanskelig for elevene å fullføre, svarer den ene skolelederen at allmennkunnskap er fint det, men når det går på bekostning av den praktiske kunnskapen, blir det feil igjen. Mange blir motløse tidlig i Vg1 på yrkesfag, hevder den samme skolelederen. Elevenes engasjement og interesse for det yrkesfaget de

har valgt på videregående, svekkes når det tar så lang tid før elevene kan praktisere faget. Elevene identifiserer seg ikke med det de har valgt. En skoleleder sier at elevenes virkelighet blir annerledes enn forventet. Det kan føre til en liten knekk på den enkeltes forestilling som eleven hadde ved skolestart. Når mange av elevene allerede fra tidligere skolegang ikke har lyktes så godt faglig, blir overgangen til yrkesfagene med teori og klasseromsundervisning en skuffelse. Undersøkelsen min viser betydningen av forberedelser, forarbeid, utveksling av informasjon og tiltak for at elevene skal trives faglig og sosialt. Det synes som den teoretisk, faglige delen på yrkesfag i for liten grad er knyttet opp til den praktiske opplæringen. Elevene mister interessen og klarer ikke å identifiserer seg med skolen. Den praktiske opplæringen er mangelfull og synes nesten fraværende. Skolelederne legger vekt på læreren og på hva læreren betyr for den enkelte elev. En skoleleder viser til at de har oppriktig engasjement for hver enkelt elev. Elevene må føle seg velkomne og føle at skolen bryr seg om dem. Elevene må føle at de er ønsket. Elevene skal føle et oppriktig engasjement fra skolens side. Det synes som om det legges vekt på at elevene skal oppleve et fellesskap på skolen, få en tilhørighet. Men når det tar så lang tid før elevene blir kjent med den praktiske opplæringen, blir skolen fjern og teoretisk. Slike forhold, som skolelederne refererte til, kan legge et godt grunnlag for at elevene kan identifisere seg med skolen og bli engasjert. Identifikasjon med skolen er derfor viktig for å gjennomføre på yrkesfag (Magnussen: 2011). Men det kan synes som om teoridelen på yrkesfag blir for lik den undervisningen elevene tidligere har møtt i grunnskolen og mislykkes i. Det må legges opp til praktisk opplæring på yrkesfag på et tidligere tidspunkt enn hva som er tilfelle nå. Undersøkelsen synes å vise at dette er nødvendig for å redusere elevfrafallet på yrkesfag. En engasjert lærer kan ikke alene klare å motivere elever til innsats og fullføre på yrkesfag når det eneste elevene ønsker, er praktisk opplæring.

5.3.5 Skole og arbeidsliv

Norge trenger håndverkere (Fafo 2010:03, SØF 08/09). Dette ønsker skolelederne å synliggjøre fordi industrien får ikke nok av lærlinger de vil ha, sies det i undersøkelsen min. Det er arbeidsplasser for de elevene som velger yrkesfag. I en tid hvor arbeidsløsheten har økt, burde det derfor være viktig for elevene på yrkesfag å fullføre og ikke slutte skolen. Dette burde egentlig være motivasjon nok. Men er det tydeligvis ikke. Leder av Opplæringskontoret for elektrofag i Buskerud (samtale med meg) peker på betydningen av et godt samarbeid mellom skole og bedrift. For å få nok lærlingeplasser kreves det at den enkelte bedrift har nok utlærte fagfolk som kan ta seg av lærlingene. Han viser samtidig til

nedgangstider i samfunnet som en utfordring for å ta inn lærlinger. Undersøkelsen synes å vise at skolen og bedrifter har god kontakt. Den ene skolelederen viser til dette:

Jeg synes bedrifter er velvillige til å bidra hvis du har en relasjon til dem. Til å ta imot oss når vi ber om det. Problemet er å få det til på timeplanen vi skal forholde oss til og en fagplan vi skal igjennom. Vi må redegjøre for de timene vi bruker. Vi er litt lite fleksible når det gjelder egne rammer. Arbeidstiden til læreren skal gå opp. En lærer mister fort timer når det skjer aktiviteter utenom timeplanen. Vi blir ettersatt på godt og vondt ved at elevene får det timetallet de skal ha. (Skoleleder A).

Skolelederen peker på praktiske og organisatoriske problemer for å få til et tett samarbeid med bedrifter. Skolen møter åpne dører hos bedriftene, etter informantenes mening. Det synes som om det er lærernes arbeidsplan og tidsressurser som ikke har rom for dette samarbeidet. Det kan virke som lærerne er villige til et mer fleksibelt samarbeid utenfor skolen, men her etterlyses det mer fleksibilitet fra skolens side for at dette skal la seg gjøre. Ut ifra det undersøkelsen viser, kan det tyde på at lærerne som underviser på yrkesfag må ha en større fleksibilitet i arbeidsplanen og arbeidsinstruksen sin. Det kan ikke være holdbart i lengden å måtte telle timer for å få kabalen til å gå opp. Dette er forhold som det synes viktig å gjøre noe med på et administrativt og sentralt plan. Et tettere samarbeid mellom skole og bedrift vil få større gjennomstrømning av elever og kan redusere elevfrafallet på yrkesfag. Hvis det ikke skjer en endring, skaper det bekymring ”for det er ikke tvil om at de manuelle yrkene er under et voldsomt press,” ifølge tømrer Ole Thorstensen (2015). Et godt samarbeid mellom skole og bedrift vil få en høyere gjennomstrømning av elever på yrkesfag (Fafo 2010:03). Forholdene må derfor legges bedre til rette for at skole og bedrift kan få et tettere samarbeid. Dette må løses sentralt og på et administrativt plan. Skolelederne mener en slik endring kan redusere elevfrafallet på yrkesfag.

5.3.6 Hva er gjort for å redusere elevfrafallet på yrkesfag?

På spørsmål om konkrete tiltak som er satt i gang for å redusere elevfrafallet på yrkesfag, viser den ene skolelederen til et nasjonalt tiltak, FYR-prosjektet. Virkningen av prosjektet kan ingen av informantene vise til, heller ikke hvor aktivt prosjektet blir brukt på skolene. Det tar tid å se virkning av prosjekt som settes i gang (Skogen: 2004). Effekten er også vanskelig å måle. Da FYR-prosjektet startet, ble det opprettet nettverksgrupper i hvert fylke med egne nettverks-lærere. Det må være lov å spørre hva det ble av disse

nettverksgruppene og nettverks-lærerne? Hva gjorde de egentlig? Undersøkelsen min kan ikke vise til noen endringer verken for elever, lærere, læringsprosesser eller utvikling av en kultur for samarbeid på skolen. Det virker underlig at FYR-prosjektet ble så lite omtalt i undersøkelsen min. Det kan synes som om dette prosjektet burde få en ny mulighet på yrkesfag. FYR-prosjektet var rettet direkte mot yrkesfag for å binde teori og praksis sammen. Ble prosjektet avsluttet for tidlig? Var det ikke engasjerte og kompetente folk som ledet prosjektet rundt på de mange skoler? Ideen om FYR-prosjektet var god. Sentrale skolemyndigheter bør ta opp igjen ideen om FYR-prosjektet og presentere den på nytt for yrkesfagene. Det er nødvendig at teori og praksis kobles tettere sammen for å kunne redusere elevfracfallet på yrkesfag. FYR-prosjektet var ett av to omfattende prosjekt som ble initiert av Kunnskapsdepartementet, begge rettet mot utfordringen med elevfracfallet på yrkesfag. Ny-GIV-prosjektet, nasjonalt prosjekt, ble lansert i 2010 og avsluttet i 2013. Ingen av skolelederne nevner dette prosjektet. Jeg går derfor ikke nærmere inn på det, men er overrasket over at skolelederne ikke hadde noen mening om Ny-GIV-prosjektet. FYR-prosjektet ble igangsatt i 2014 og avslutter i 2016. Hovedformålet var å skape mer relevans og yrkesretting av fellesfagene innen yrkesfag. Det viktige med FYR-prosjektet var kompetanseutvikling for lærere, utvikling av læringsprosesser, utvikling av metodiske grep og utvikling av en kultur for samarbeid på skolene for å bedre og styrke yrkesfagene (Nasjonalt Senter for skriveopplæring og skriveforskning, Stavanger). Begge skolelederne nevner prosjektet, men kan ikke vise til at prosjektet har hatt noen betydning for å redusere elevfracfallet. Men den ene skolelederen sier:” Hvordan *hadde det sett ut uten disse tiltaka?*” Undersøkelsen min viser at elevenes mangel på informasjon om yrkesfagene kan svekke interessen og motivasjonen til å fullføre på yrkesfag. De nasjonale prosjektene som ble igangsatt av skolemyndighetene for å få bedre elevgjennomstrømning, blir drøftet i 5.4.2.

5.4 Den konteksten utdanningen foregår innenfor

Tidligere hadde vi eit samfunn der det var bruk for deg. Du var 14-15 år og kunne velge vekk skolen eller velge å jobbe. Gjennom livet til sjøs fikk du ei danning der og. Kanskje ikkje eit heilt pedagogisk rett måte å tenkje på alltid. Det blei livslæring på ein måte. Ungdom må engasjerast. Har dei med seg ballast, blir det ein mindre utfordring for samfunnet. (Skoleleder B).

Her viser skolelederen til de store endringene som har skjedd i både skole og samfunn. Endringer som har hatt betydning, ikke bare for skolen og elevene, men også for samfunnet: For 30-40 år siden var det enklere for ungdommen å komme i arbeid, bli samfunnsnyttig og klare seg. Dagens samfunn er spesialisert, det kreves mer utdanning og fagkompetanse for å jobbe. Elevene må gå lenge på skolen før de kommer i arbeid (Fofu 2010:03). Skolen er kompleks og i stadig utvikling med teknologiske utfordringer. Vi er på vei inn i det som ofte kalles informasjonssamfunn (Skogen: 2004). Dette får følger for skolen som synes å legge stor vekt på teoretisk kunnskap. Dette må sies å være en ulempe for yrkesfagene som i hovedsak krever praktiske ferdigheter. Dagens samfunn legger kanskje ikke nok vekt på betydningen av praktiske ferdigheter og håndverksyrker? En av skolelederne forklarer utviklingen slik:

Dagens samfunn er bygd opp slik at det er viktig å ha utdanning. Du må/bør ha en utdanning for å få en type jobb. Tidligere var det mer åpning for å få jobb uten faglært arbeidskraft. Dropper du ut av skolen, blir du en outsider og det er vanskelig å komme inn igjen. Det er ikke lett å komme seg inn i en bedrift. (Skoleleder A).

Nasjonal og internasjonal forskning (Fafo 2010: 03 og SØF 08/09) viser at det er vanskelig for ungdom, uten utdanning, å komme inn på arbeidsmarkedet. Det er derfor viktig, ikke bare for den enkelte elev, men også for samfunnet at frafallet på yrkesfag reduseres. Men slik utdanningen på yrkesfag er lagt opp, mener skolelederne at skolen aldri klarer å favne alle elever. Undervisningsoppleggene på yrkesfag må ha flere veier fram til fagkompetanse, hevder den ene skolelederen. Han mener vi aldri får et samfunn med en struktur med perfekte opplegg som kan favne alle. Skolelederen viser til at undervisningsopplegga på yrkesfag må endres slik at det er flere måter for elevene å få yrkeskompetanse. Dette er en endring som må skje både på lokalt og sentralt hold. Han hevder at det ikke blir gjort nok. Skolelederen viser til at det må brukes ressurser og stilles krav til elevene fra skolens side for å redusere elevfrafallet. Han mener også at skolen ikke er romslig nok for alle elever på yrkesfag og har kommet til den erkjennelsen at ikke alle elever kan klare å gjennomføre på yrkesfag slik undervisningsopplegget er. Kan hende er skoleløpet både for teoretisk og for langt for enkelte elever? Tidligere kunnskapsminister Kristin Clemet stilte også spørsmål om det var mulig at alle elever skulle gå 13 år på skole (Aftenposten, 16.08.2015). Det kan derfor være at konteksten som undervisningen på yrkesfag foregår innenfor, ikke er nok tilpasset elevgruppen og den praktiske utdanningen? Kan hende kan en bedre tilpasset utdanning på yrkesfag redusere elevfrafallet? Forskning

viser at den konteksten utdanningen foregår innenfor og innholdet i utdanningsprogrammene, er faktorer som har innvirkning på elevfracfall (Magnussen: 2011 og SØF 08/09). Det som kjennetegner konteksten i opplæringen, kan være mange faktorer. Kontekstvariablene er ikke konstante, men varierer fra undersøkelse til undersøkelse og fra land til land (Ibid). I drøftingen videre vil jeg ta for meg sentrale forhold som skolereformer og nasjonale tiltak, slik som skolelederne opplever disse. Jeg vil drøfte skoleledernes oppfatning av teori og praksis for yrkesskoleelever, sentrale forskrifter og lokale forhold på yrkesfag.

5.4.1 Reformarbeid

Det er to reformer som har vært omfattende for videregående skole: Reform 94 og Kunnskapsløftet (Lindbekk: 2012). Reform 94 skapte progresjon i yrkesfagene for elevene. Før Reform 94 var det 194 yrkesfag å velge blant, noe som gjorde skolevalg vanskelig for elevene. Med Reform 94 ble det færre valg og reformen mente å skulle bety mye for å få ned elevfracfallet i videregående opplæring. Markussen (2011) hevder at Reform 94 bidro til å doble andelen bestått blant dem som begynte på yrkesfag fra 30 til 60% Kunnskapsløftet åpnet for at yrkesfagelever kunne oppnå studiekompetanse uten tap av tid og det ble 9 samlelinjer (Lindbekk: 2012). En av skolelederne mener det ble gjort en feil da Kunnskapsløftet ble innført og la vekt på at elevene på yrkesfag kunne oppnå studiekompetanse med et påbyggingsår. Dette førte til at undervisningsopplegga fikk en teoretisk forankring og praktiske ferdigheter kom i bakgrunn. Den ene skolelederen forklarer at teoribolken ved siden av programfaga egentlig ikke er rettet inn mot yrkesfag, men mot studiespesialiserende. På yrkesfag er praktiske ferdigheter viktig og elevene vil praktisere et håndverk så raskt som mulig, mener skolelederen. Det er nærliggende å spørre om det egentlig er studiekompetanse elevene trenger, de som velger yrkesfag? Disse elevene trengs vel i samfunnet som håndverkere? Kan det da være nødvendig fra skolemyndighetenes side å legge opp til et påbyggingsår for yrkesfageleven? Er det så mange elever på yrkesfag som seinere ønsker en akademisk yrkeskarriere? For disse elevene burde det være andre muligheter for annen teoretisk videreutdanning. Hernes viser til at Norge importerer en økende utenlandsk arbeidskraft til industrien (Fafo 2010:03). Det er derfor uheldig at elevfracfallet på yrkesfag ikke reduseres. Norge burde kunne klare å utdanne nok håndverkere.

Flere reformer har hatt som målsetting å få igjennom en høyere elevgjennomstrømning på yrkesfag. En av skolelederne mener reformen ikke låser lærerne for mye, men at den synes å være grei å forholde seg til. Her virker det som undervisningen går nærmest som før, uten spesielle endringer for reformen synes ikke å endre på så mye. Den andre skolelederen viser til Prosjekt til fordypning, som ble innført etter Kunnskapsløftet, der det ligger føringer på at elevene skal ut i næringslivet, er et godt prosjekt. Denne skolelederen legger vekt på betydningen av at prosjektet har klare føringer mot næringslivet. Det er motiverende og meningsfylt for elevene på yrkesfag og kan redusere elevfrafallet fordi det kan danne tettere bånd mellom skole og arbeidsliv. Prosjekt til fordypning kan være med på å gjøre opplæringen mer praktisk rettet for elevene. Skolelederne har noen tanker om lærebøker før og nå. Det kan virke som lærebøkene tidligere, var mer rettet mot yrkesfagene for den ene skolelederen sier han ber lærerne som holder på med FYR-prosjektet, se i lærebøkene fra før Reform 94. Undersøkelsen min kan ikke peke på at Reform 94 og Kunnskapsløftet har endret så mye på undervisningsopplegg og metodisk tenkning på yrkesfag. Reformene kan derfor ikke, fra skoleledernes mening, ha hatt særlig betydning for å redusere elevfrafallet på yrkesfag. Det kan tyde på at undervisningsopplegga er for teoretisk lagt opp. Reformarbeid som skal en høyere gjennomstrømning av elever på yrkesfag, synes å måtte legge større vekt på praktiske ferdigheter i opplæringa. Den teorien som opplæringa har for yrkesfagelevne - slik at noen kan oppnå studiekompetanse seinere - virker hemmende på gjennomstrømningen av elever på yrkesfag. Det synes som om tenkningen rundt et påbyggingsår kan tas bort på yrkesfag. Dette bortfallet mener den ene skolelederen, kan redusere elevfrafallet på yrkesfag.

Hvor langt har vi kommet drøyt 20 år etter Reform 94? Kunnskapsminister, Torbjørn Røe Isaksen, mener det er behov for en ny reform for yrkesfagene. Isaksens planer om en ny reform for yrkesfag har kommet etter at jeg gjennomførte undersøkelsen min, men jeg tar det med for å synliggjøre betydningen av nytenkning for yrkesfagene.

Kunnskapsministeren nedsatte i 2015 fem utvalg for å få forslag til hvordan yrkesfagene kan gjøres mer rettet mot arbeidslivet. Blant utvalgene er bransjeforeninger og arbeidstakerorganisasjoner som skal diskutere fagopplæringen de har sterkt eierskap til. Isaksen mener det er viktig at alle parter blir hørt og tror det kan bli store endringer i fagopplæringen (www.utdanningsnytt.no). Skolemyndigheter synes nå å se at overgangen til bedrift og arbeidsliv med Reform 94, slik daværende kunnskapsminister Hernes la opp

til, var vanskeligere enn antatt å få til. Det blir spennende å se hva den nye reformen kan føre med seg og om elevfrafallet på yrkesfag reduseres. Det må likevel stilles spørsmål om skolemyndighetenes ønske om å redusere elevfrafallet kan løses gjennom reformer. Å finne den ordningen og systemer som kan fungere tilfredsstillende, kan bli en evigvarende kamp på yrkesfag (Bolman og Deal: 2009). For hvor mange elever kan vi egentlig forvente klarer å gjennomføre yrkesfag med eksamen eller fagbrev når teoretiske kunnskaper blir så høyt prioritert? Det synes viktig, som skolelederne mener, å legge vekt på betydningen av håndverk og praktiske yrker for å redusere elevfrafallet på yrkesfag.

5.4.2 Nasjonale tiltak

Til tross for at ulike regjeringer har gjennomført flere reformer, får ikke skolemyndighetene elevfrafallet på yrkesfag ned. To store nasjonale prosjekt er satt i gang for blant annet å redusere elevfrafallet på yrkesfag: Ny-GIV prosjektet og FYR- prosjektet. Disse har jeg omtalt og diskutert tidligere, men jeg går litt nærmere inn på dem her. Formålet med Ny-GIV prosjektet fra regjeringens side var å øke andelen elever som fullfører og består videregående opplæring. Andelen som fullfører skulle øke til 75% innen 2015 (www.regjeringen.no/nb/dep/kd/kampanjer/ny-giv.html?_id=32025). Dette skjedde ikke til tross for at Regjeringen Stoltenberg hevdet at Ny-GIV prosjektet hadde vært en suksess (Pressemelding 30.11.2012). På spørsmål om tiltak som er satt i gang på yrkesfag, nevner ingen av informantene Ny-GIV. Det virker som dette tiltaket ikke har hatt særlig oppmerksomhet på disse to skoleavdelingene, i følge skolelederne. Kartleggingsundersøkelsen fra dette prosjektet (NOVA 13/13) viser at prosjektet ikke har hatt noen spesiell innvirkning på det frafallsforebyggende arbeidet eller hatt noen konsekvenser for skolenes arbeid med frafallsproblematikken. Dette forsterker at Ny-GIV ikke har hatt særlig betydning for fraværproblematikken på yrkesfag.

FYR- prosjektet, som er et underprosjekt av Ny-GIV, har skolelederne meninger om. Undersøkelsen min viser at skolelederne er usikre på om prosjektet kan ha vært med på å redusere elevfrafallet på yrkesfag. Begge skolelederne har meninger om FYR -prosjektet. Den ene skolelederen viser til at det er i bruk på hans skoleavdeling og han synes å være fornøyd med dette prosjektet. Det er tydelig at denne informanten verdsetter det tverrfaglige arbeidet som FYR prosjektet åpnet opp for samtidig som prosjektet knytter teori og praksis sammen. Viktige hovedhensikter med FYR- prosjektet var nettopp utvikling av en kultur for samarbeid på skolen for å bedre yrkesfagene og utvikle

læringsprosessen. At teori og praksis virker nært sammen har i tillegg betydning for elevene, om de trives, motiveres, ser sammenhenger og om de fullfører. Skolelederne mener at elevene forventer å komme i praktisk arbeid så raskt som mulig når de starter på yrkesfag. Tiltak som skal settes i gang for å redusere elevfravall, bør derfor legge vekt på praktiske ferdigheter og synliggjøre håndverket og den betydning dette har for samfunnet. Prosjekt som settes i gang, må ikke gå ut over lærernes tidsbruk. Det må settes av tid for endringer i skolen fordi det er nødvendig å sette seg inn i og forstå hva endringene innebærer. Det enkleste er å fortsette slik man er vant til å gjøre, ifølge undersøkelsen. ” *For endringer som ikke gjør vondt, er greie å gjennomføre,* ” som den ene skolelederen sier. Undersøkelsen min viser at Ny-GIV og FYR-prosjektet ikke har styrket elevenes interesse, motivasjon og engasjement for å fullføre skolegangen på yrkesfag.

5.4.3 Utdanningsprogram

Forskning viser at elevene på yrkesfag må velge tidlig i livsløpet. Elevene må ta yrkesvalg i en alder der de er søkende og rastløse, på leting etter identitet og tilhørighet (Fafo 2010:03 og Erikson i Imsen: 2003). I undersøkelsen min hevdes det at yrkesvalget er tidlig i livsløpet for elevene. På spørsmål om det er for mye teori på yrkesfag, svarer den ene skolelederen at det er for mye teori. Skolelederen tydeliggjør at vi lever i et kunnskapsbasert samfunn. For å klare oss, må vi ha kunnskap og da trenger vi utdanning (Fafo 2010:03). Men han stiller seg tvilende til om den teorien som elevene får på yrkesfag, er den rette for det yrket elevene sikter seg inn mot. Denne skolelederen mener at skolen ikke passer alle elever. På spørsmål om hvilke endringer som må til for å redusere elevfravallet på yrkesfag, sier han at vi må se på andre muligheter. ” *Det må være rom for endring.* ” Skolelederen ser betydningen av å redusere elevfravallet og er opptatt av at flest mulig skal gjennomføre med bestått eksamen og fagbrev, men er i tvil om hvordan man kan gjøre dette. For å få til endringer sier han at elevene er skoletrøtte. Det bør ikke være skole for dem i det hele tatt. Undervisningsoppleggene må være slik at flere veier fører fram til fagkompetanse, hevder han. Skogen (2004) støtter fleksibilitet i arbeidsmåter og viser til at skolens organisering av undervisningen bør ha varierte arbeidsmåter og ha en fleksibel struktur. Fleksibilitet i opplæringen er en viktig faktor for å redusere elevfravallet (Fafo 2010:03, Magnussen: 2011 og St.meld. 20, 2012-2013). Undervisningsstrukturen på yrkesfag synes ikke å være fleksibel nok for å få en høyere elevgjennomstrømning på yrkesfag. En større fleksibilitet på yrkesfag synes å kunne redusere elevfravallet på yrkesfag.

Skolelederne synes ikke å være helt samstemte i synet på teori på yrkesfag. Den andre skolelederen hevder at den teorien som er på yrkesfag, er nødvendig fordi den bygger på praksis. Denne skolelederen er av den oppfatning at elevene mener det er for mye teori på yrkesfag. Jeg forstår han slik at teorien er nødvendig for det praktiske yrket og han ser betydningen av å ha teoretisk kunnskap som basis for å klare håndverket best mulig. Likevel så hevder den samme skolelederen at noe av det elevene lærer på Vg1 ikke har relevans på Vg2. Her viser skolelederen til at elever kan gjøre feilvalg fordi elevene har andre forventninger til det yrkesfaget de har valgt. Når forventningene og motivasjonen blir borte, slutter elevene, ifølge skolelederen. Et større problem enn elvenes feilvalg, er likevel mangelen på sammenheng mellom utdanningsprogrammene på Vg1 og Vg2. Når det er så lite samsvar mellom de to første årene på yrkesfag, kan dette være en av flere faktorer som fører til elevfravall. Forskning viser at innholdet i utdanningsprogrammene er en av faktorene som har betydning for elevfravall (Fafo 2010:03, Magnussen: 2011 og St.meld. nr.20, 2012-2013).

Hernes (2010) peker på to forhold som kan relateres til elevfravallet på yrkesfag. Det gjelder teori og utdanningsinnhold på yrkesfag. Hernes lurer på om det egentlig er behov for teoretisk kunnskap på yrkesfag. Og stiller spørsmål videre om ”Er *fravallet noe som best adresseres ved (...) å endre undervisningens innhold og praktiske opplegg?*” (Ibid:52). Dette er forhold som skolelederne også stiller spørsmål om, forhold - som de mener har betydning for elevfravallet på yrkesfag. ”På rett vei” retter søkelyset på blant annet det store elevfravallet på yrkesfag (St.meld.nr. 20, 2012-2013). Stortingsmeldingen viser til 3 forhold som bør følges opp i skolen: 1: Et godt grunnlag for livslang læring. 2: Fleksibilitet i utdanningsprogrammene og 3: Relevant kompetanse. Undersøkelsen min viser at det er viktig at elevene velger rett slik at de tidlig får kjennskap til sitt fremtidige yrke. Yrkesprogrammene må gi læring som gir utviklingsmuligheter og synliggjøre mening for elevene og for det fremtidige yrket. Det må være sammenheng mellom utdanningsprogrammene fra Vg1 til Vg2 slik at elevene opplever et godt grunnlag for livslang læring. Skolelederne mener dette vil kunne redusere elevfravallet. Undersøkelsen viser at opplæringen på yrkesfag må få større fleksibilitet og se på andre muligheter. Slik utdanningssystemet og utdanningsprogrammet på yrkesfag er i dag, er det få - om ingen - alternative måter å få yrkeskompetanse på. Organiseringen av yrkesfagene synes fastlåste i en tenkning og kan vanskelig løses uten skolemyndighetenes samtykke. Sentrale skolemyndigheter bør finne nye måter å tenke yrkesutdanning på, en yrkesutdanning som

legger vekt på det praktiske yrket eleven skal inn i og på praktiske ferdigheter. Kanskje burde yrkesfagene på videregående skole få et nytt navn? Et navn som gir identitet og stolthet for dem som velger yrkesfag? Forslag til et slikt nytt navn kunne rett og slett være: Yrkesfagskolen. For å komme videre i utdanningssystemet på yrkesfag, kunne elevene komme inn på for eksempel: Yrkesfaghøyskolen. Kan et navnskifte være en faktor som reduserer elevfrafallet på yrkesfag? Forskning viser at lokale forhold har betydning for elevfrafallet (Fafo 2010:03, Magnussen: 2011). Det synes viktig at yrkesfagene får en fleksibilitet i organiseringen av både programfagene og fellesfagene slik at det er flere alternative måter å få fagkompetanse på. En større fleksibilitet på yrkesfag kan redusere elevfrafallet på yrkesfag, mener skolelederne.

I det neste skal jeg drøfte skoleledernes mening om lokale forhold der jeg legger vekt på lærerrollen og klassemiljøet. Til dette punktet drøftes også betydningen av kollegasamarbeid og at elevene møter på skolen.

5.4.4 Lærerrollen og klassemiljø

En av skolelederne sier om lærerrollen at det ikke er tilfeldig hvem som tilsettes hos dem. Skoleledernes oppfatning er i overensstemmelse med det som Skogen (2004) hevder at læreren er den mest betydningsfulle profesjonelle aktør. Skolelederne er oppmerksomme på hvilken betydning læreren har for klassemiljøet, elevenes fagutvikling og om elevene fullfører. Læreren er lederen i klassen. Undersøkelsen min viser at læreren er sentral for klassemiljøet, noe som kommer fram gjennom oppstartsamtalene. Å etablere en god læringsarena for alle elever så raskt som mulig, uansett familiebakgrunn, poengteres av begge skolelederne. Ikke alle elever opplever skolen som en positiv læringsarena, noen faller fra underveis. Derfor er det viktig å etablere et godt klassemiljø tidlig, hevdes det i undersøkelsen. Det vises videre til lærernes tidsressurs som en utfordring for å få til godt klassemiljø fordi det krever samarbeid mellom kolleger. Skolelederne peker på arbeidsbestemmelser, møtevirksomhet og rutiner som skolen har. Godt kollegialt samarbeid på skolen og utveksling av informasjon er en viktig faktor som kan redusere elevfrafallet (Fafo 2010:03 og NOVA 12/10). Skolelederne etterlyser tid til samarbeid på spørsmål om tiltak som bør settes i gang for å redusere elevfrafallet. Men mener de er bundet opp av et byråkrati og hevder lærere burde ha en arbeidstid fra kl. 08.00 til 16.00. St. meld.” Kultur *for læring*” viser til at det i skolen er viktig å ha gode systemer for samarbeid og deling av kunnskap (2003-2004). Dette synes å kreve en litt annen tenkning

rundt lærernes arbeidsoppgaver. Det er ikke bare elevenes læring som er i sentrum, men like viktig er lærerens læring. Å rydde tid for samarbeid der lærerne på yrkesfag kan utveksle erfaringer og informasjon, kan redusere elevfravall på yrkesfag. Hva hindrer egentlig lærerne i dette? Man skulle tro det var mulig å sette av tidspunkt i løpet av enkelte dager for samarbeid. Kan hende må skolen være mer restriktiv i forhold til møtevirksomhet, hvilke forhold som skal tas opp til diskusjon og hvilke saker som kan avgjøres på avdelings- og rektornivå? Kan det bli for demokratisk i skolen slik at det sløses med tid? Kan hende må lærerne bruke mer tid på elevene for at elevfravallet skal reduseres på yrkesfag?

Lærerne må utvikle seg og tilpasse seg i større grad enn før. Lærerens rolle, lærerens kunnskap og kompetanse og lærerens kommunikasjonsform med elevene, blir viktig for elevenes læring og læringsmiljø (Skogen: 2004). Undersøkelsen min viser at man etterspør mer utdanningskompetanse i pedagogikk blant lærerne. Det synes å være mangel på kompetanse innen sosialpedagogikk og spesialpedagogikk på yrkesfag. Den ene skolelederen mener det er viktig at lærere får mer utdanning innen sosialpedagogikk og spesialpedagogikk. Med bedre kompetanse for lærerne i sosial-pedagogiske fag synes skolen å stå sterkere for å møte elevfravallet på yrkesfag, viser undersøkelsen min. Forskning viser også at fellesfaglærerne bør legge undervisningen sin opp mot programfaget slik at den praktiske siden av undervisningsopplegget tydeliggjøres for elevene. Dette kan redusere elevfravallet på yrkesfag og er forhold som Hernes (2010) viser til kan redusere elevfravallet. Skolelederne etterspør ikke mer fagkompetanse blant lærerne. Ny-GIV prosjektet hadde som et av hovedmålene å styrke nettopp lærernes fagkompetanse. Det synes som om dette området er godt dekket. Kanskje det var dette forholdet som gjorde Ny-GIV prosjektet lite kjent for skolelederne? Det er kanskje ikke lærernes fagkompetanse det bør fokuseres på i yrkesfagene, men en større bredde og styrke til å møte elevenes mange utfordringer – ikke bare på det teoretisk faglige? I ”Gull av gråstein” peker Hernes (Ibid) på betydningen av lærerrollen. Læreren skal fungere i forhold til enkeltelevne, men det er like viktig hvordan læreren får elevene til å forholde seg til hverandre og hvordan læreren gir retningen for klassen (Ibid). Dette indikerer at læreren må ha kompetanse på flere områder slik at han bedre kan takle de ulike utfordringer elevene gir. Undersøkelsen min viser at bredere kompetanse innenfor sosialpedagogikk kan redusere elevfravallet på yrkesfag, etter skoleledernes mening. Det at elevene føler tilhørighet, opplever samhold, får nære og gode relasjoner er viktig for den

enkeltes selvverd og utvikling. Det gir grobunn for læring og viktig for klassemiljøet (Skogen: 2004). Et godt klassemiljø er en viktig faktor for å redusere elevfrafallet på yrkesfag (Hernes: 2010). Skolelederne vektlegger også betydningen av et godt klassemiljø som en viktig faktor for å redusere elevfrafallet. Federici og Skaalvik (2013) legger vekt på skolens målstruktur. Dette brukes om de signaler som skolen sender til elevene om hva som er viktig og verdifullt i skolen. Hvilke signaler gir skolen til elevene om hva som er viktig og verdifullt på yrkesfag? Mye tyder på at det legges mye vekt på teoretisk kunnskap på bekostning av praktiske ferdigheter.

Den ene skolelederen legger vekt på forberedelser som gagnar både elever og lærere. Han viser til ulike måter å legge opp undervisningen på for å nå fram til flest mulig elever. Undervisningsformen kan ha noe å si for elevfrafallet, mener han. Hvordan læreren møter eleven rent sosialt og at eleven føler han blir sett, er også viktig, mener denne skolelederen. Skolelederen er opptatt av hvordan klassemiljøet formes. På skolen ønsker de å vite mer om elevenes ferdigheter og arrangerer kartleggingsprøver. Det sannsynliggjør at denne skoleavdelingen signaliserer til elevene at det er resultatene som teller, en såkalt prestasjonsorientert målstyring (Federici og Skaalvik: 2013), men det kan også være at lærerne vil prøve å legge opp til en så tilpasset elevopplæring som mulig. Hernes (2010) viser til at et godt tiltak i oppstarten til videregående skole - for å redusere elevfrafallet - er å kartlegge elevenes ferdigheter slik at man bedre vet hva eleven sliter med. Det kan synes som om det er dette skolelederne refererer til med kartleggingen fordi den ene skolelederen ønsker at kartleggingen også kan fortelle noe om elevene sosiale ferdigheter. Skolelederen ønsker å vite mer om elevenes faglige og sosiale ferdigheter ved oppstart. Bred kunnskap om elevene - både faglig og sosialt - kan redusere elevfrafall på yrkesfag, synes undersøkelsen min å vise.

På spørsmål om hva som kan redusere elevfrafallet, viser den ene skolelederen til fraværsgrensen og sier: ”*Nå er det heldigvis i endring.*” Det er vanskelig for lærerne å sette karakter i enkelte fag når elevene selv kan bestemme fraværet. Skolelederen hevder videre at det må stilles krav til elevene. Det vises til hvor viktig det er å stille krav til elevene om å møte opp på skolen. For å nå målet om å fullføre på yrkesfag, må noen elever ha klare rammer for å nå dette målet, viser undersøkelsen min. Skolelederen viser til at fraværsgrensen sannsynligvis skal endres - da denne undersøkelsen ble gjort - og ser fram til det. Kunnskapsminister Røe Isaksen har også sett betydningen av å ha en fraværsgrense for elever i videregående skole. Fraværsgrensen er foreslått endret fra 1. august 2016 og er

satt til 10%. Det betyr at hvis en elev er borte i mer enn 10% av timene i et fag, skal han eller hun i utgangspunktet ikke få halvårsvurdering med karakter eller standpunktkarakterer i faget.

([www.ung.no/skolen/2816_Reglene_for_fravær_på_videregående_skole\(Fra_1.august_16.html\)](http://www.ung.no/skolen/2816_Reglene_for_fravær_på_videregående_skole(Fra_1.august_16.html))). Det er satt noen unntak fra regelen, for eksempel for kronisk syke og voksne.

Hensikten med denne nye Forskriften til Opplæringsloven §3-3 siste ledd (Ibid) fra skolemyndighetene, er å få ned elevfrafallet i videregående skole. Forhåpentligvis kan 10 % fraværsregelen redusere elevfrafallet på yrkesfag, hvis den iverksettes. Dette forslaget viser seg i senere tid ikke å få gjennomslag. Det kom store protester fra enkelte politiske partier og fra elevorganisasjoner. Det kan synes som om lærere i videregående skole og på yrkesfag ikke er hørt når det gjelder å fastsette en 10% fraværsgrense. Den er blitt 15%. Det kan synes som om elever i videregående opplæring og politiske partier i opposisjon ikke ser betydningen av en lav grense for fravær. Elever på yrkesfag skal forberede seg på yrkeslivet. Yrkeslivet stiller krav om å møte presis og være til stede på jobben.

Undersøkelsen synes å vise at det er nødvendig med informasjon til elever om hva som venter dem i arbeidslivet hvis de uteblir fra jobben. Elevene må også forstå betydningen av å møte opp på skolen. Har elevene stort fravær, blir det vanskelig å få lærlingplass eller arbeid seinere. Skogen (2004) hevder at det er viktig at alle og enhver minnes om i fellesskap hvorfor vi arbeider med det vi gjør og hvem vi primært arbeider for. Det blir viktig for læreren å signalisere til elevene at arbeid er viktig for å bli selvstendige mennesker som kan ta vare på seg selv og at arbeidet skal gjøre en stolt. Det er ingen selvfølge at alle elever forstår dette. Noen elever må hjelpes mer enn andre til å forstå det. Læreren kan legge opp til temaundervisning og prosjekter der agendaen kan være ”Arbeid og voksenlivet” og invitere representanter fra næringslivet som orienterer om nødvendigheten av å møte presis på arbeidsplassen og stå i jobben. Tiltak som kan få elevene til å forstå betydningen av å møte opp på skolen og som kan redusere elevfrafallet på yrkesfag. Undersøkelsen viser at skolen trenger faste rutiner og regler om fravær. For å nå fram til lærerne, må skolen gjøre tydelig kjent for alle: Når skal fravær meldes? Hvem skal fraværet meldes til? I hvilken form skal fraværet meldes? Hvilke fravær skal godkjennes? Hvilke tiltak skal settes inn? Har skolen muligheter for sanksjoner? Hvis rutiner og regler for fravær er uklart, blir det tilfeldig hvordan fraværet følges opp av den enkelte lærer. Klare regler og rutiner synes å være en oppgave for skoleledelsen å ta seg av, sette dem ut i livet og passe på at reglene og rutinene følges opp av samtlige lærere. Gode

rutiner for elevfravær, kan legge grunnlaget for god foreldrekontakt og elevoppfølging og synes å være et godt tiltak for å redusere elevfrafallet på yrkesfag.

Skolelederne peker på at det ut i fra et samfunnsperspektiv er nødvendig å redusere elevfrafallet. Forskning viser at beregninger gir sterke indikasjoner på at det er et betydelig potensiale rent samfunnsøkonomisk å redusere frafallet i videregående opplæring (SØF 08/09). Det hevdes i undersøkelsen at elevfrafallet nok er et større samfunnsproblem enn et problem for klassemiljøet. Problemet med elever som ikke fullfører skolegangen kan være at de blir vedvarende utgiftsposter for samfunnet i mange år. For å unngå å belaste samfunnet økonomisk, viser dette hvor viktig det er å få elever på yrkesfag til å gjennomføre skolegangen, få bestått eksamen og fagbrev.

6 SAMMENDRAG OG KONKLUSJON

I denne undersøkelsen har jeg søkt å finne svar på problemstillingen: *”Hvordan mener skoleledere at frafallet på yrkesfag kan reduseres i videregående skole?”* Sammendraget presenterer punktvis hva skolelederne mener kan redusere elevfrafallet på yrkesfag under de fire kategoriene som Magnussen (2011) viser til som viktige årsaker til elevfrafallet.

6.1 Ulik sosial bakgrunn

- En kompetanseheving i sosialpedagogikk og spesialpedagogikk for lærerne på yrkesfag, kan redusere elevfrafallet på yrkesfag, mener skolelederne. Skolelederne mener det er viktig ”rydde opp i de sosiale og emosjonelle problemene som elevene har” fordi sosiale og emosjonelle problemer får mange elever til å slutte på yrkesfag. ”Kultur for læring” legger vekt på at lærerens læring er viktig. Lærerne må skoles og tilpasse seg for å møte elevenes ulike utfordringer (St.meld.30, 2003-2004). Lærerne på yrkesfag må få mer kompetanse i spesialpedagogikk og sosialpedagogikk, en oppgave for rektorene i videregående opplæring

- Et styrket foreldresamarbeid kan redusere elevfrafallet på yrkesfag, mener skolelederne. Skolelederne peker på at det er viktig for elevene at foreldrene framsnakker skolen. Å snakke varmt om yrkesfagene er også et viktig argument fra Leder av opplæringskontoret for elektrofag i Buskerud for å få ned elevfrafallet på yrkesfag. Hvis elevene har foreldrenes støtte og oppmuntring, er det større sjanse for at elevene gjennomfører skolegangen. Undersøkelsen viser til oppstartsamtaler med foreldre som et godt utgangspunkt for et nært samarbeid med foreldre på yrkesfag. Oppstartsamtaler synes å være tiltak som kan utvides og forbedres. Dette er en oppgave for lærere og rektor ved den enkelte yrkesavdeling å forbedre.

6.2 Tidligere skoleprestasjoner

- Tidlig tiltak i grunnskolen kan redusere elevfrafallet på yrkesfag, mener skolelederne. Det må stilles krav til elevene, tiltak må settes inn tidlig og en vurdering som er målbar, bør komme allerede i barneskolen, mener skolelederne.

- Mer praktiske fag i grunnskolen kan redusere elevfrafallet på yrkesfag, mener skolelederne. Satsing på praktiske fag vil gi eleven bedre kjennskap, interesse og motivasjon til praktiske yrker, mener skolelederne.

- Styrket lærerkompetanse for programfag på ungdomsskolen, kan redusere elevfrafallet på yrkesfag, mener skolelederne. Lærere som underviser i programfag på ungdomsskolen, må ha kompetanse og interesse for yrkesfagene. Det vil få elevene til å kunne velge rett og få en bedre forståelse om hvilke muligheter yrkesfagene har i dagens samfunn. I ungdomsskolen må man derfor være nøye når lærere settes til å undervise i utdanningsfaget.

6.3 Faglig sosialt engasjement og identifikasjon med skolen.

- Ungdomsskolebesøk og oppstartsamtaler med foreldre kan redusere elevfrafallet på yrkesfag. Skolelederne mener det er viktig at elevene føler tilhørighet til skolen så tidlig som mulig. Dette kan de få gjennom skolebesøk og oppstartsamtaler.
- Lærerens engasjement og interesse for den enkelte elev kan redusere elevfrafallet på yrkesfag, mener skolelederen. Skolelederne legger vekt på læreren som leder av klassen. Det er læreren som legger grunnlaget for klassemiljøet og læring.

6.4 Den konteksten utdanningen foregår innenfor.

- Bedre synliggjøring av yrkesfagene kan redusere elevfrafallet på yrkesfag, mener skolelederne. Undersøkelsen viser et behov fra skolelederne for større kunnskap og bedre informasjon blant foreldre og ungdomsskolelærere om yrkesfagene og de muligheter yrkesfagene gir. Den ene skolelederen mener det er viktig: ”at elevene ser og hører fra andre enn oss at det de driver med er relevant.” Informasjon og kunnskap om yrkesfagene kan gi utdanningen på yrkesfag bedre status og gi en høyere gjennomstrømning av elever på yrkesfag, mener skolelederne. Dette mener både skolelederne og Leder av opplæringskontoret for elektrofaget i Buskerud er viktig for å få en bedre gjennomstrømning av elever på yrkesfag.
- Bedre samsvar mellom teori og praksis kan redusere elevfrafallet på yrkesfag, mener skolelederne. Den teorien som elevene på yrkesfag har i opplæringen, må ha relevans til det praktiske faget elevene utdanner seg til, mener skolelederne. De hevder at elevene på yrkesfag vil raskt ut i arbeid. Skolegangen, slik den nå praktiseres, synes fremmed og lite aktuell for elevene. Teorien må ikke være rettet inn mot at elevene skal ta studiespesialiserende påbyggingsår, mener skolelederne. Det må bli mer veksling mellom det teoretiske og praktiske i opplæringen på yrkesfag, mener de. For å få til endringer, må

det skje en omstrukturering på yrkesfag der teori og praksis går hånd i hånd gjennom hele opplæringen. Dette er en oppgave for sentrale skolemyndigheter, mener skolelederne.

- Tettere samhandling mellom skole og bedrift kan redusere elevfrafallet på yrkesfag, mener skolelederne. ”På rett vei” hevder at arbeidspraksis med tett oppfølging er viktig for å redusere elevfrafallet på yrkesfag (St. meld. 2012-2013). Leder av Opplæringskontoret i Buskerud er litt overrasket over hvor liten interesse skolene viser for å få informasjon fra Opplæringskontoret for elektrofag i Buskerud. Er det lærernes arbeidsplan og instruks som hindrer samarbeidet? Skolelederne mener et godt samarbeid med bedrifter kan få elevene til å se sammenhengen mellom teori og praksis på en lettere og bedre måte og synliggjøre yrkesfagenes betydning. Godt, etablert samarbeid mellom skole og bedrift synes derfor viktig. Tett samarbeid mellom skole og bedrift er en av faktorene som Hernes viser til, kan redusere elevfrafallet på yrkesfag (Fafo, 2010:03). Men undersøkelsen viser at det er store praktiske og organisatoriske problemer for å kunne gjennomføre et godt og tett samarbeid mellom skole og bedrift. Skolelederne viser til betydelige praktiske problemer fra skolens side når det gjelder lærernes arbeidsavtale og arbeidsplan for at et samarbeid med bedrifter kan etableres. Her synes det nødvendig med endringer av lærernes arbeidstidsavtaler og arbeidsplan for at elevfrafallet på yrkesfag kan realiseres. Endringer som må tas på et administrativt og sentralt plan slik at bedrifter kan få en større plass i opplæringen på yrkesfag.

- Et styrket foreldresamarbeid kan redusere elevfrafallet på yrkesfag, mener skolelederne: Skolelederne mener et tettere samarbeid med foreldre, kan redusere elevfrafallet. Forskning legger vekt på foreldresamarbeid som viktig faktor som kan redusere elevfrafallet på yrkesfag (Fafo 2010:03). Foreldresamarbeid for elever over 18 år, har spesielle utfordringer og synes å måtte løses av sentrale skolemyndigheter. Det samme gjelder for elevfravær som skolelederne mener er en årsak til elevfrafallet på yrkesfag. Skolelederne ønsker et tettere samarbeid med foreldre med hensyn til elevfraværet. De mener en fraværsgrense kan redusere frafallet på yrkesfag og ser fram til at fraværsgrensen blir en realitet.

Undersøkelsen kan ikke vise til et fasitsvar, men peker på flere forhold som har forbedringspotensiale for å redusere frafallet på yrkesfag. Skolelederne mener det er spesielt strukturelle forhold i skolestrukturen på yrkesfag som må endres for å kunne redusere elevfrafallet. Skolelederne mener sammensetningen og konteksten

utdanningsprogrammene inngår i, er fremmede for elevene og vanskeliggjør gjennomstrømningen av elever. Undersøkelsen viser videre til individuelle elevforhold som krever en forsterket kompetanse for lærerne for å redusere elevfrafallet på yrkesfag. Skolelederne mener det er vanskelig å få til endringer på yrkesfag og den ene skolelederen mener skolen må ha rom for endringer.

6.5 Hvordan få til endring på yrkesfag?

Det er ikke lett å få til endringer. Skolen som organisasjon synes ganske stabil og konservativ til tross for mange reformer. Bolman og Deal (2009) hevder *organisasjoner er alltid i endring og endrer seg aldri* (Ibid: 265). Skolelederne i undersøkelsen min mener også dette. Utfordringen med å løse problematikken med elevfrafallet, kan være å finne de rette tiltakene, gjennomføre dem, endre dem og vurdere om tiltakene har hatt den ønskede effekten. Wollscheid og Noonan (2012) viser til at en av risikofaktorene i forskningen for å redusere frafallet i skolen, har vært rettet mot enkelte forhold rundt eleven. Men forskningen har i” mindre *grad vurdert effekten av tiltak for å redusere frafall*” (Ibid:37). Her vises det til at man kjenner årsaken og får definert den, men de som har utført forskningen, har ikke vurdert effekten av tiltakene som er satt inn. Når man ikke vet hva som er oppnådd og hvorfor, er det vanskelig å få til en endring og elevfrafallet blir ikke lavere. Forskning viser også at det må tas hensyn til lokale forhold for at tiltak som skal redusere elevfrafallet, skal lykkes. Det kreves blant annet kompetanse og engasjement blant dem som skal utføre endringsarbeidet (Ibid). Kan hende var dette noe av årsaken til at Ny-GIV-prosjektet og FYR-prosjektet ikke fikk de ønskede virkningene om redusert elevfrafall? Det er å håpe at kunnskapsministeren som nå setter i gang med ny reform, har dette i tankene. Tiltakene alene endrer lite.

Skogen (2004) viser til at hvis man skal få til endring, er det flere forhold som må på plass. Man må vite *hva* som skal endres. Videre må man vite *hvorfor* denne endringen er nødvendig. Til slutt må man vite *hvordan* endringen skal skje. Denne visjonen om endring må være forankret og kommunisert ut til alle aktørene som skal delta i endringsarbeidet. Når man ønsker å redusere elevfrafallet på yrkesfag, må det skapes en forståelse om hvor viktig det er å redusere elevfrafallet. Budskapet må være så tydelig at alle aktørene er villige til endringsarbeidet som kreves. Skolens lærere må få et eierskap til endringen. De må ha tro på prosjektet og føle at de tas med i beslutninger (Ibid). Undersøkelsen min viser at det er for stor avstand til Kunnskapsdepartementet og Utdanningsdirektoratet. En av

informantene sier:” *Det er for byråkratisk.*” Tiltak og prosjekt som har til hensikt å redusere elevfrafallet, kan lett gå i glemmeboka eller ideen blir borte underveis hvis lærerne føler at dette ikke er viktig for dem. Det er krevende å lede endringsarbeid. (Wollscheid og Noonan: 2012) Ikke alle har de egenskapene som skal til for å lykkes med dette. Det synes derfor som det er viktig at det legges større vekt på lederegenskaper – hvis man skal lykkes med tiltak som reduserer elevfrafallet på yrkesfag. Den enkelte skole må se muligheter og ikke begrensninger når det jobbes med frafallsproblematikken. Det er viktig å tenke positivt for som det sies i undersøkelsen min:” *Vi må se andre muligheter.*”

6.6 Hvorfor er endringer nødvendig på yrkesfag?

Skolen er kompleks og i stadig utvikling med teknologiske utfordringer (Skogen: 2004).

”Vi er på vei inn i det som mange liker å kalle informasjonssamfunnet” (Ibid:23).

Samfunnet endrer seg raskt og er i konstant utvikling. Ny teknologi trenger omstilling og tilpassing. Når elever på yrkesfag ikke gjennomfører skoleløpet med bestått eksamen eller fagbrev, skaper dette store utfordringer for samfunnet (SØF 08/09). Elevfrafallet fører til at færre kommer ut i arbeidslivet og blir selvstendige arbeidstakere. Mange som faller fra på yrkesfag, får støtte fra ulike trygde- og stønadsordninger. Videre vises det til at de som faller fra på yrkesfag, kan få en lite ønsket atferd som rus, vold og kriminalitet. På den måten blir de en økonomisk kostnad for samfunnet (Ibid). Dette viser at det er en samfunnsgevinst å redusere elevfrafallet på yrkesfag.

Samfunnet er spesialisert og etterspør kompetanse på mange områder. Det stilles krav til den enkelte på arbeidsmarkedet.” *Etterspørselen etter kvalifisert arbeidskraft er blitt en samfunnsrealitet i arbeidslivet”* (Dale: 2008:314). Ufaglærte stiller svakt i konkurranse om jobber. Hernes (2010) viser til at i 1950 hadde 84 prosent bare grunnskoleutdanning. I 2004 var andelen sunket til 11 prosent. Undersøkelsen min peker på de vanskene elevene møter som ikke fullfører skolegangen for dropper du ut av skolen, blir du en outsider og det er vanskelig å komme inn igjen. Flere forhold tilsier at det er viktig å redusere elevfrafallet på yrkesfag. Skolelederne i undersøkelsen min peker på noen utfordringer som må overvinnes ved tiltak som kan redusere elevfrafallet på yrkesfag. Tiltakene må settes inn på ulike nivåer i skolesystemet og flere aktører må samarbeide om frafallsproblematikken. Målet må være at færrest mulig elever skal falle fra på yrkesfag, slik at elevene fullfører og består skolegangen de begynner på.

Norge importerer arbeidskraft innen mange sektorer. Omtrent 80 prosent av bedriftene som bruker utenlandsk arbeidskraft, hevder det skyldes mangel på arbeidskraft i Norge (Ibid). Dette viser at for ungdom som gjennomfører yrkesfag med bestått eksamen og fagbrev, har store sjanser for å få arbeid. Dette er et viktig signal å gi ungdommen at det er behov for deres kompetanse. Deres arbeidskraft er etterspurt på arbeidsmarkedet. Til dette har leder av Opplæringskontoret for elektrofaget i Buskerud noen synspunkter. Han peker på at i nedgangstider, som vi er inne i nå, er det vanskelig å skaffe nok lærlingeplasser. Dette er en utfordring bransjen er bevisst på å møte og han ser i spenning fram mot utviklingen. Endringer i samfunnet skjer raskt. Det får dominoeffekter. Man må spørre hvorfor skole myndigheter ikke i større grad informerer og reklamerer om betydningen av håndverk og praktisk arbeid. Medier og presse bør skrive reportasjer om betydningen og nødvendigheten av å ha et håndverksyrke. Skolemyndigheter og opplæringskontorer bør gå sammen om å lage blant annet videoer der ungdommen er målgruppen og bruke sosiale medier for å framsnakke yrkesfagene og omtale yrkesfagene på en positiv måte. Det må komme fram at det er yrkesfagene som er med på å utvikle landet. Tiltak som viser yrkesfagenes mange muligheter, vil være viktige bidrag for å redusere elevfrafallet på yrkesfag.

LITTERATUR

Aftenposten (2015). *"Derfor har vi ikke klart å få ned frafallet"* Serie Skoleinspektørene (16.08.2015).

Bolman, G.L. og Deal, E.T. (2009). *Nytt perspektiv på Organisasjon og Leing Struktur, sosiale relasjoner, politikk og symboler*. Gyldendal Akademisk.

Brekke, M. og Tiller, T. (red.) (2013). *Læreren som forsker. Innføring i forskningsarbeid i skolen*. Universitetsforlaget

Dale, L.E. (2008) *Fellesskolen – reproduksjon av sosial ulikhet*. Oslo: Cappelen Akademiske forlag

Dalen, M. (2011). *Intervju som forskningsmetode*. Universitetsforlaget.

Drammens Tidende, Leder, *Reform for yrkesfagene s.2*, (07.11.2015).

Eikerbladet, NAVs redningsaksjon, Nyheter s. 2, (28.07.2015).

Eikerbladet, *Endrer faglinjer*, Nyhetssider s.2, 1(3.11.2015).

Eikerbladet, *Sikrer rekruttering i el-bransjen* Artikkel s.6-7, (30.10.2015).

Falk, T., Johannesen, A. Borge & Strøm, B. (2009). *Kostnader av frafall i videregående opplæring*. SØF-rapport nr. 08/09. Senter for økonomisk forskning A/S, Trondheim (SØF 08/09).

Forskningsetiske komiteer (2006). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Elektronisk publisert på: [//www.etikkom.no/retningslinjer/NESHretningslinjer/06](http://www.etikkom.no/retningslinjer/NESHretningslinjer/06)

Federici, R.M. og Skaalvik, E.M. (2013) *Lærer - elev – relasjon betydning for elevenes motivasjon og læring* Art. Bedre skole nr.1 (s.58-63)

Hernes, G. (2010). *Gull av gråstein. Tiltak for å redusere frafall i videregående opplæring*. Fafo-rapport 2010:03. (Fafo 2010:03).

Erikson, E.M. (1950). *Childhood and Society*. New York: WW Norton & Company INC

Imsen, G. (2003). *Elevenes verden Innføring i pedagogisk psykologi* Universitetsforlaget

Kvale, S. og Brinkmann, S. (2012). *Det kvalitative forskningsintervju*. Gyldendal Akademisk.

Lamb, S., Markussen, E., Teese, R., Sandberg, N. & Polesel, J. (EDS.) (2010) *School dropout and completion: international comparative studies in theory and policy*, Springer: Dordrecht i Markussen, E. *Frafall i videregående skole – i Norge og andre land* (Artikkel i Bedre skole nr.1, 2011).

Lindbekk, T. (2012) *Kompetanseveksten uteble – og veien videre* Artikkel s.71-73 i Bedre Skole nr.4, 2012.

Markussen, E. (red.) (2010). *Frafall i utdanning blant 16-20-åringer i Norden*. Nordisk Ministerråd. København.

Markussen, E. (2011). *Frafall i videregående opplæring – i Norge og andre land*. Artikkel i Bedre skole nr. 1, 2011.

OECD *Skills Strategy Diagnostic Report: NORWAY 2014*, (OECD:2014). Elektronisk publisert www.oecd.org/skills/nationalskillsstrategies/Diagnostic-report-NORWAY.pdf

Skaalvik, E.M. og Skaalvik, S. (2013). *Skolen som læringsarena*. Selvoppfatning, motivasjon og læring
Universitetsforlaget. Oslo

Skogen, K. (2004) *Innovasjon i skolen* Kvalitetsutvikling og kompetanseheving
Universitetsforlaget

Sletten, Aa.M., Bakken, A. og Sandlie H.C. (2013). *Oppfølgingsprosjekt i Ny-GIV* En kartleggingsundersøkelse NOVA 13/13.

Statistisk Sentralbyrå (SSB). *Gjennomstrømning i videregående opplæring, 2008-2013*. Elektronisk publisert [//ssb.no/utdanning/statestikker/vgogjen](http://ssb.no/utdanning/statestikker/vgogjen).

Statistisk Sentralbyrå (SSB). *Gjennomstrømning i videregående opplæring, 2009-2014*. Elektronisk publisert [//ssb.no/utdanning/statestikker/vgogjen](http://ssb.no/utdanning/statestikker/vgogjen).

St. meld.nr.30 (2003-2004) *Kultur for læring*

St. meld.nr. 20 (2012-2013) *På rett vei*

Thorstensen, O. (2015). *Håndverkerne må i større grad få bidra til den nye oljen* Artikkel i Aftenposten, 17.10.2015.

Wollscheid, S. (2010). *Språk, stimulans og læringslyst – Tidlig innsats og tiltak mot frafall i videregående opplæring gjennom hele oppveksten* Rapport NR.12/10 NOVA (Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring). (NOVA 12/10).

Wollscheid, S. og Noonan, E. (2012). *Tiltak mot frafall i videregående skole virker* Art. i Bedre Skole nr.2, 2012.

Informasjon hentet fra internett:

Ny reform. 5 utvalg fra kunnskapsminister Røe Isaksen (www.utdanningsnytt.no)

Forskrift/Opplæringsloven §3 ([www.ung.no/skolen/2816_Regelen_for_fravær_på_videregående_skole\(Fra_1.august_16.html\)](http://www.ung.no/skolen/2816_Regelen_for_fravær_på_videregående_skole(Fra_1.august_16.html))).

Pressemelding, (30.11.2012) (www.regjeringen.no/no/aktuelt/ny-giv-lofter-de-faglig-svakeste-elevene/id/708821/).

Kompetanseheving (www.regjeringen.no/nb/dep/kd/kampanjer/ny-giv.html?_id=32025).

Samfunnsgevinst (www.forskning.no/artikler/2013/januar/344615)

Friår NAV (www.nrk.no/no/unge-bruker-nav-stotte-til-friar-1.8053044)

NAV tiltak ([www.nav.no/NAV+og+samfunn/samarbeid\(For+kommune/Relatert+informasjon/innsats-overfor-utsatt-ungdom\)](http://www.nav.no/NAV+og+samfunn/samarbeid(For+kommune/Relatert+informasjon/innsats-overfor-utsatt-ungdom))).

NHO konferanse (www.regjeringen.no/nb/dep/kd/aktuelt/nyheter/2012/slar/-alarm-om-yr).

Vedlegg

1 - Intervjuguide til skoleledere

(Solbjørg Kalbach Christensen, inspirert etter Monica Dalens intervjuguide. Dalen, M. 2011)

Informantens bakgrunn

- Kjønn, alder og utdanning.
- Antall år i videregående skole.
- Stillingsbetegnelse.

Innledning

- Forklare hensikten med intervjuet.
- Informere om hva jeg er interessert i å få vite noe om.

Åpningsspørsmål

- Hvordan vil du beskrive frafallet ved din skole generelt?
 - Hvor stort er frafallet på yrkesfag?
 - Hvilke yrkesfag har størst frafall? Hva tror du dette kommer av?
 - Hvordan er frafallet i forhold til gutter og jenter?
 - Hvor mange elever fullfører studieløpet på yrkesfag?
 - Hvor mange gutter/jenter fullfører studieløpet på yrkesfag? Hvordan forklarer du denne forskjellen?

Utfordringer

- Hvilke utfordringer skaper frafallet på yrkesfag for skolen, etter din mening?
- Hvilke utfordringer skaper frafallet på yrkesfag for samfunnet, etter din mening?
- Hvilke utfordringer skaper frafallet på yrkesfag for eleven selv, etter din mening?

Tilrettelegging

- Hvordan forbereder skolen seg, ved skolestart på yrkesfag, med tanke på å få minst mulig frafall for disse elevene?
 - Hvilke utfordringer står skolen overfor når det gjelder forberedelser?
 - Hva mener du selv om å sette i gang forberedelser for å redusere frafallet?
 - Hva mener du bør kunne gjøres på skolen for å redusere frafallet?
 - Hva kan den enkelte lærer gjøre?

Forhold ved eleven

- Kan du tenke deg noen forhold ved eleven som gjør det vanskelig å gjennomføre på yrkesfag?

- Læreforutsetninger? Motivasjon? Holdning? Dårlige arbeidsvaner og liten arbeidsinnsats? Manglende interesse for skolegang? Manglende interesse og forståelse for betydningen av å gjennomføre?
- Sosiokulturell bakgrunn? Oppvekstvilkår? Foreldrenes bakgrunn og interesse for videre skolegang?
- Lite sosialt nettverk? Få venner? Mangel på fritidsinteresser og –aktiviteter? Manglende relasjoner til klassekamerater og/eller lærere?
- For enkelt å ikke gjennomføre? For enkelt å få hjelp av NAV?

Forhold ved skolen

- Kan du tenke deg noen forhold ved yrkesfag som gjør det vanskelig å gjennomføre videregående?
 - Hva med forholdet mellom teori og praksis?
 - Er det en uheldig fordeling mellom teori- og praktiske fag for yrkesfagelevne? Og hvilke konsekvenser får dette for elever som velger yrkesfag?
 - For mye teori på yrkesfag?
 - Hvordan kan teori presenteres på yrkesfagene for at elevene motiveres til videre skolegang, etter din mening?
 - Velger elevene på yrkesfag de yrkesrettede og praktiske fagene for sent i utdanningsløpet slik systemet er nå? Tvinges elevene inn i et system som egentlig ikke er lagt opp for elever som velger yrkesfag?
 - Hvilke endringer må til i skolen for å redusere frafallet, etter din mening?
 - Hva hindrer skolen, tror du, i å gjennomføre disse endringene du viser til?

Konkrete tiltak som er satt i gang

- Kan du vise til noen konkrete tiltak på yrkesfag som er satt i gang ved din skole?
 - Fra Kunnskapsdepartementet?
 - Fra fylket?
 - Fra skolen?
 - Fra NAV?
 - Fra andre?
 - Hvordan har disse tiltakene virket?
 - Tror du tiltakene er med på å redusere frafallet i videregående?

Tiltak/endringer som kan/bør settes i gang

- Hva mener du kan redusere frafallet på yrkesfagene i videregående?
 - Hvorfor vil disse tiltakene/endringene redusere frafallet?
 - Hvordan kan tiltakene/endringene settes i gang?
 - Hva er til hinder for at disse tiltakene /endringene som du nevner, kan settes i gang?
 - Hva er den største utfordringen, etter din mening, for å redusere frafallet i videregående?
 - For Kunnskapsdepartementet? For politikere?
 - For skoleeierne?
 - For skolen? Ledelsen? For lærerne?

- **Avslutningsspørsmål**

- Er det slik du ser det: forhold knyttet til norsk skolepolitikk som åpner for frafall på yrkesfag eller ser du det slik at forhold knyttet til norsk skolepolitikk som hindrer reduksjon i frafall på yrkesfag? Jeg vil gjerne forstå deg rett om hva din mening om norsk skolepolitikk er. Kan du presisere nærmere?
- Har du lyst til å høre på båndet? Noe du vil slette? Noe du vil legge til eller endre?

Takk for at du tok deg tid til å svare på spørsmålene.

2a – Samtykkeerklæring

Samtykkeerklæring

oktober 2015

Jeg viser til mail som er sent deg tidligere. Jeg holder på med master i spesialpedagogikk. Undersøkelsen min er rettet mot skoleledere på yrkesfag i videregående skole. Tema er "Elevfrafall på yrkesfag i videregående skole." Jeg har fått tillatelse av rektor til å gjøre undersøkelsen min på denne skolen.

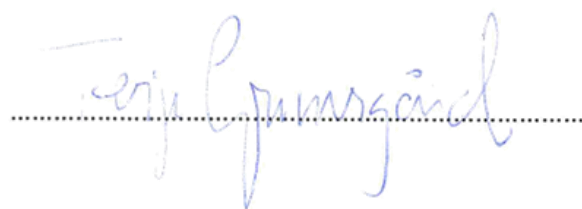
Undersøkelsen er kvalitativt intervju der jeg bruker en intervjuguide. Den sendes deg hvis du er villig til å delta slik at du har den før intervjuet. Undersøkelsen anonymiseres. Intervjuerens navn og navn på den videregående skolen blir ikke nevnt i undersøkelsen eller referert til på noen måte.

På forhånd takk.

Med vennlig hilsen

Solbjørg Kalbach Christensen

Jeg er villig til å delta i undersøkelsen din.

.....

2b - Samtykkeerklæring

Samtykkeerklæring

oktober 2015

Jeg viser til mail som er sent deg tidligere. Jeg holder på med master i spesialpedagogikk. Undersøkelsen min er rettet mot skoleledere på yrkesfag i videregående skole. Tema er "Elevfracfall på yrkesfag i videregående skole." Jeg har fått tillatelse av rektor til å gjøre undersøkelsen min på denne skolen.

Undersøkelsen er kvalitativt intervju der jeg bruker en intervjuguide. Den sendes deg hvis du er villig til å delta slik at du har den før intervjuet. Undersøkelsen anonymiseres. Intervjuerens navn og navn på den videregående skolen blir ikke nevnt i undersøkelsen eller referert til på noen måte.

På forhånd takk.

Med vennlig hilsen

Solbjørg Kalbach Christensen
Solbjørg Kalbach Christensen

Jeg er villig til å delta i undersøkelsen din.

TEH